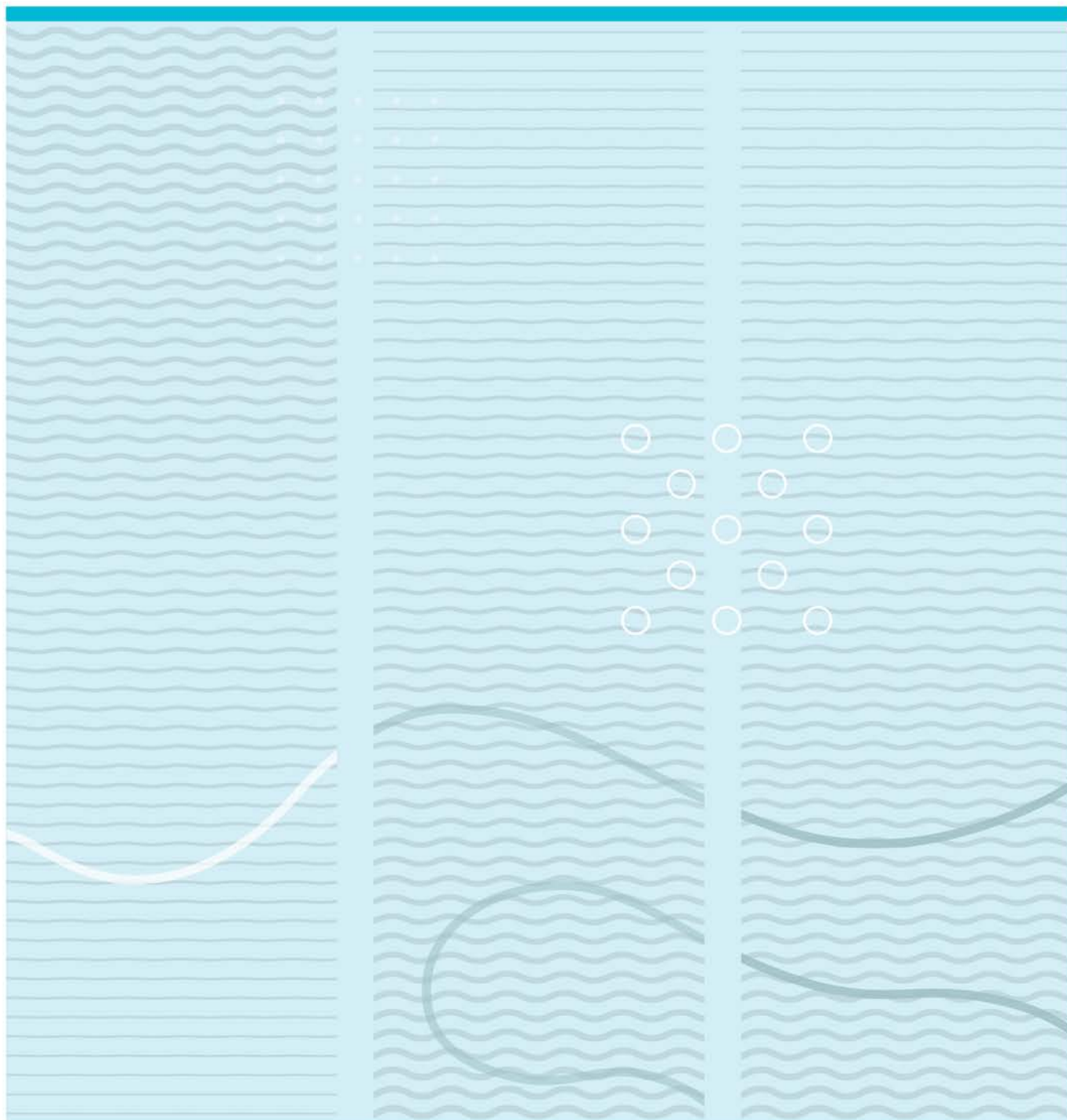

Jorunn Haga

Elevers møte med ironiske tekster i skolen

En studie av ironisk meningsskaping

Sammendrag

Denne masteroppgaven er en studie av ironisk meningsskapning. Den handler om hvordan ironi skjer, og om hva slags verktøy elever i den videregående skole trenger for å kunne forstå ironiske tekster. Forståelse for ironi ses i denne sammenhengen som en tilgang elevene må øves i for å fremme sine evner til kritisk lesekompetanse. Skal man legge til rette for at elevene utvikler bedre evne for å forstå ironi, bør ironiske tekster som brukes i undervisningen, velges med omhu. Det bør være et samsvar mellom tekstens vanskelighetsgrad og elevens forutsetninger. Oppgaven tar utgangspunkt i den multimodale teksten «Generasjon Kane» som har vært brukt som vedlegg i tilknytning til eksamen i norsk hovedmål Vg3. Elevenes oppdrag var å gjøre en retorisk analyse ved hjelp av begreper fra retorikken. Problemstillingen er formulert som tre spørsmål:

Hvordan skapes ironi i teksten «Generasjon Kane»?

Hva slags krav stiller teksten til elevenes literacy?

I hvilken grad er teksten egnet som utgangspunkt for en retorisk analyse for elever i den videregående skole?

For å svare på problemstillingen analyserer jeg «Generasjon Kane». Analysen er todelt, først gjennomfører jeg en omfattende diskursanalyse, deretter analyserer jeg hvordan ironisk meningsskapning skjer i teksten. Oppgaven er forankret i et sosialsemiotisk språksyn knyttet til lingvisten M.A.K. Halliday, og hans funksjonelle grammatikk danner rammeverket for diskursanalysen. Videre har jeg basert analysen av ironisk meningsskapning på teorier fra språkprofessor Linda Hutcheon. Hennes forskning bygger på sosialsemiotisk språkforståelse, og hun har laget et rammeverk for å kunne beskrive og analysere ironisk meningsskapning.

Funnene i analysene viser at «Generasjon Kane» har komplekse meningspotensial, og at elevene trenger ferdigheter og kunnskaper som ligger på et meget høyt nivå for å tolke mange av disse meningene. Tekstens krav til elevene overgår det som kan forventes av dem, når det gjelder kunnskap om analyseverktøy og bakgrunnskunnskapen de har til kontekstene rundt teksten. Analysefunnene viser at «Generasjon Kane» ikke er egnet som utgangspunkt for retoriske analyse i den videregående skolen. I oppgavens siste del reflekterer jeg over hva slags hensyn man bør gjøre i utvelgelsen av egnede tekster med vekt på å fremme ironisk

forståelse. Det er særlig forståelse for kontekst, og for hva vi kan regne med at elevene har av bakgrunnskunnskaper som gjør «Generasjon Kane» lite egnet.

Oppgaven kan være et bidrag i en felles kritisk refleksjon over om våre forventninger til elevene noen ganger hemmer mer enn fremmer ferdigheter som kritisk leseforståelse, og mestringsfølelse. Det bør være et visst samsvar mellom elevenes ferdigheter og oppgavene de får slik at de har muligheten til å lykkes.

Forord

Masteroppgaven er endelig fullført, og jeg ser tilbake på tre fantastiske år som student ved Høgskolen i Sørøst-Norge. Delelmene i norsk didaktikk har vært utviklende og spennende, og gitt solide doser faglig påfyll. Masteroppgaven har bydd på allsidige opplevelser fylt med glede, slit, energi og utmattelse. Jeg har heldigvis hatt en solid støttespiller i min veileder Karianne Skovholt, og jeg takker for god oppfølging. Hennes faglige kompetanse, positive holdning og gode råd har løftet meg fremover. Hun har vært med meg fra starten til innspurten, tauet meg over målstreken med kjappe tilbakemeldinger slik at oppgaven ble ferdig i tide. Hun har rett og slett vært helt makeløs. Tusen takk!

Jeg vil også takke min arbeidsplass, Greåker videregående skole. Ledelsen ved skolen har støttet min videreutdanning og lagt godt til rette for å kombinere studier med jobb. En særlig takk går til fagleder Camilla Eliassen som har fulgt opp hele vegen, steppet inn som vikar, noen ganger lyttet til min klagesang og hele tiden heiet meg fremover. Medstudent og kollega Anders har vært bra å ha med, takk for godt samarbeid og faglig fellesskap undervegs. Jeg takker også kollegaer som alltid er hjelpsomme og positive når jeg ber om bistand. IT har vært til uvurderlig hjelp når Word valgte å gå sine egne veier. Skolens bibliotekarer må ikke glemmes, de har lånt og forlenget lån, og de er alltid tjenestevillig til å bistå i jakten på kilder fra fjern og nær. Nå som oppgaven er skrevet, ser jeg fram til å fortsette samarbeidet med 100% mental tilstedeværelse sammen alle disse tålmodige og fine menneskene, jeg er svært takknemlig for all hjelp jeg har fått.

Jeg tar farvel med studenttilværelsen for denne gang, det har vært en sann fornøyelse.

Fredrikstad, 28.08.2017

Innholdsfortegnelse

Oversikt over tabeller og figurer	1
1. Studie, bakgrunn og problemstilling	2
1.1 Ironi.....	3
1.2 Ironi i norskdidaktisk sammenheng	5
1.3 Literacy i skolen	7
1.4 Oppgavens struktur	9
2. Teori	10
2.1 En dialogisk tilnærming til språk	10
2.2 Teori om ironi som rammeverk	11
2.2.1 Den kritiske brodden	12
2.2.2 Semantiske utfordringer	13
2.2.3 Diskursive fellesskap.....	13
2.2.4 Intensjonen og det antattes rolle	14
2.2.5 Kontekstuell innramming og markører	14
2.3 Rammeverk tilrettelagt for oppgaven.....	14
2.3.1 Ironi: Mål og mening og funksjon	15
2.3.2 Ironi: Semantiske utfordringer	17
2.3.3 Ironi: Kontekstens / Felles bakgrunnskunnskap.....	18
2.3.4 Analysemodell for ironisk kommunikasjon	19
2.4 Bruk av intertekstuelle referanser og det dialogiske perspektivet.....	20
2.5 Felles bakgrunnskunnskaper	21
2.6 Prinsipper for språklig samarbeid	23
3. Metode	25
3.1 Diskursanalyse	25
3.2 Sosialsemiotikk teori som rammeverk	26
3.2.1 Sosial sammenheng og kontekst	27
3.2.2 Kulturkontekst	27
3.2.3 Situasjonkontekst	28
3.2.4 Hallidays metafunksjoner	28
3.3 Presentasjon av analysemodell.....	29
3.3.1 Hvordan skapes sammenheng i «Generasjon Kane»?.....	31
3.3.2 Hva slags virkelighetsbilde skapes i «Generasjon Kane»?.....	34
3.3.3 Hva slags relasjoner skapes i «Generasjon Kane»?	37
3.3.4 Hva slags funksjon har ulike intertekstuelle referanser.....	40

3.4	Vurdering av studiens gyldighet.....	40
3.4.1	Reliabilitet.....	41
3.4.2	Validitet	41
4.	Diskursanalyse- Analysetrinn 1	44
4.1	Presentasjon av teksten	44
4.2	Beskrivelse av situasjonskonteksten	45
4.3	Beskrivelse av kulturkontekstene	45
4.4	Hvordan skapes sammenheng i «Generasjon Kane»	48
4.4.1	Informasjonsverdiens betydning for sammenheng i «Generasjon Kane».....	49
4.4.2	Visuell framhevings betydning for sammenheng i «Generasjon Kane».....	50
4.4.3	Samhørighet/ avgrensing sin betydning for sammenheng i «Generasjon Kane» ..	51
4.4.4	Sammenheng skapt gjennom forankring og utviding	52
4.4.5	Sammenheng skapt gjennom referentkoblinger	54
4.5	Hva slags virkelighetsbilde skaper «Generasjon Kane».....	58
4.5.1	Transitivitetssystemet og prosessene i «Generasjon Kane»	58
4.5.2	Kategorisering	62
4.5.3	Presupposisjoner	63
4.5.4	Ordvalg og kontraster.....	65
4.6	Hva slags relasjoner skaper «Generasjon Kane»?	68
4.6.1	Språkhandlinger	68
4.6.2	Modalitet.....	69
4.6.3	Tiltaleform	70
4.7	Hva slags funksjoner har de ulike referansene i «Generasjon Kane»?	71
4.7.1	Interdiskursive referanser, og hva slags virkelighetsbilde de skaper	72
4.7.2	Intertekstuelle referanser, og hva slags virkelighetsbilde de skaper	73
4.7.3	Referanser til kulturkonteksten og hva slags relasjoner de skaper	76
4.8	Oppsummering	76
5.	På hvilken måte åpner analysen for en ironisk fortolkning? Analysetrinn 2	78
5.1	Tekstens umoderne verdisyn.....	79
5.2	Tekstens kategoriske påstander og overdrivelse	81
5.3	Tekstens indre motsetninger	83
5.4	Tekstens avhengighet av felles bakgrunnskunnskap	84
5.5	Ironiens mål	86
5.6	Ironiens funksjon.....	87
5.7	Felles bakgrunnskunnskap	88
5.8	Oppsummering: Hvordan skapes ironien i teksten «Generasjon Kane»?	89
6.	Diskusjon og konklusjon.....	91

6.1 Hva slags krav stiller «Generasjon Kane» til elevenes literacy?	91
6.2 I hvilken grad er teksten egnet som utgangspunkt for en retorisk analyse for elever i den videregående skole?.....	93
6.3 Refleksjoner.....	94
Litteratur	96
Vedlegg 1: Ironiens funksjoner etter Linda Hutcheon (1995)	99
Vedlegg 2: Eksamen NOR1211 norsk hovedmål 2010, utdrag.....	100

Oversikt over tabeller og figurer

Tabell 2.1:	Hutcheons fem dimensjoner og trekk ved ironisk meningsskapning (Hutcheon 1995)	12
Tabell 2.2:	Hutcheons rammeverk tilpasset denne oppgaven (Hutcheon 1995)	15
Tabell 3.1:	Analysemodell for diskursanalysen	30
Tabell 4.1:	De to mest sentrale referentkjedene i «Generasjon Kane»	54
Tabell 4.2:	Kategorier for ulike referentkjeder i «Generasjon Kane» (Svennevig, 2009, s. 224)	55
Tabell 4.3:	Materiell prosess, eksempel	59
Tabell 4.4:	Materiell prosess, eksempel	60
Tabell 4.5:	Mental prosess, eksempel	61
Tabell 4.6:	kategorisering av middelaldrende menns holdninger og handlinger	62
Tabell 4.7:	Oversikt over noen presupposisjoner og deres uttalte og/ eller underforståtte meningspotensial	65
Tabell 4.8:	Positivt ladde ord og ytringer om referentkjeden knyttet til Kjell Hallbing/ Kane-litteraturen	66
Tabell 4.9:	Negativt ladde ord og ytringer om referentkjeden knyttet til middelaldrende menn	67
Tabell 4.10:	Eksplisitte referanser i «Generasjon Kane»	71
Tabell 5.1:	Hutcheons rammeverk tilpasset denne oppgaven (Hutcheon 1995)	78
Tabell 6.1:	Konklusjon av ironisk meningspotensial i «Generasjon Kane»	91
Figur 2.1:	Modell av slutningsprosessen for ironisk fortolkning (etter Hutcheon, 1995)	19
Figur 4.1:	«Generasjon Kane» (Kopiert fra eksamensvedlegg)	49
Figur 4.2:	Illustrasjon fra «Generasjon Kane» (Kopiert fra eksamensvedlegget)	74
Figur 5.1:	Modell av slutningsprosessen for ironisk fortolkning (etter Hutcheon, 1995)	79
Figur 5.2:	Illustrasjon fra «Generasjon Kane» (kopiert fra eksamensoppgaven)	80

1. Studie, bakgrunn og problemstilling

Denne masteroppgaven er diskursanalyse av hvordan ironisk meningsskapning skjer i teksten «Generasjon Kane», skrevet av Ingebrikt Steen Jensen og utgitt i tidsskriftet *Levende historie* i 2009. «Generasjon Kane» ble også brukt i eksamensvedlegget for norsk hovedmål i 2010, der oppgaven var å skrive en retorisk analyse ved hjelp av begreper fra retorikken. Det viste seg at storparten av elevene som valgte denne oppgaven bommet når det gjaldt å tolke tekstens ironi. «Generasjon Kane» føyet seg inn i rekken av problematiske ironiske tekstvedlegg gitt i eksamen norsk for videregående skole. Fra Skrivesenterets evaluering av oppgaven heter det:

Elevene forstår ikke de mange kulturelle kodene i teksten. Videre nevnes et knippe forfattere med kjente mannlige hovedpersoner. Som reklamemann er Steen Jensen fortrolig med stilistiske virkemidler som til tider er vanskelig å gjennomskue. Artikkelen bruker for eksempel humor og ironi på en utsøkt måte (Rambøl, 2010, s. 88).

Ironi er noe som inspirerer og irriterer, og noe som mange fascineres av. Men flere eksamensbesvarelser har vist at ironi er vanskelig og utilgjengelig for elevene i den videregående skole. Tidligere eksamensoppgaver i norskfaget illustrerer dette, som i 2001, hvor Kjartan Fløgstads tekst «Ikkje Amerika, men Amerika» ble misforstått av mange avgangselever. Tre ganger så mange strøk dette året, sammenlignet med den vanlige strykprosenten, og Norsk lærerlag var blant dem som kritiserte oppgaven. Et tredje eksempel var Stein Aabøs tekst «Kvinnene knuser oss», som ble brukt i vedlegget for eksamen i norsk hovedmål i 2013. Ifølge Sogne-Møller (2016) hadde flere elever problemer med å lese denne teksten ironisk (Sogne-Møller, 2016, s. 104).

I kjølvannet av eksamen i 2001 blir det gjort et poeng av at ironigenerasjonen ikke skjønner ironi (NRK, 2001; Ringdal, 2002, s. 166), spørsmålet er om denne påstanden yter elevene rettferdighet? Noen ironiske tekster ser ut til å skape ekstra hodebry for elevene til tross for at de selv behersker bruk av ironi. På bakgrunn av egne erfaringer med bruk av ironiske tekster i klasserommet deler jeg den samme oppfatningen. Utgangspunktet for denne masteroppgaven er derfor å avdekke hva det er som skaper problemer for ironisk forståelse i tekster som har vist seg å være vanskelige for avgangselevne i den videregående skolen. «Generasjon Kane» er komplisert og svært sammensatt, og byr på mange utfordringer i tillegg til at den har et ironisk meningspotensial. De ulike semiotiske ressursene spiller på et bredt register av implisitt og eksplisitt mening, og den stiller krav til ulike typer bakgrunnskunnskaper. Som studieobjekt statuerer «Generasjon Kane» et godt eksempel på ironisk mening som skaper besvær for elever i den videregående skole.

Det overordnede temaet i oppgaven er ironi. Å kunne forstå ironi krever evne til å lese kritisk, siden ironisk mening er en annen enn det som eksplisitt uttrykkes. Ironisk leseforståelse er et viktig aspekt av det som i læreplanen kalles kritisk literacy (Jf. Skovholt & Veum, 2014). Problemstillingen omfatter derfor både ironi og literacy. I denne oppgaven stiller jeg følgende spørsmål:

- Hvordan skapes ironi i teksten «Generasjon Kane»?
- Hva slags krav stiller teksten til elevenes literacy?
- I hvilken grad er teksten egnet som utgangspunkt for en retorisk analyse for elever i den videregående skole?

Disse spørsmålene søker jeg å besvare ved hjelp av å utføre en diskursanalyse av teksten. Diskursanalysen består av to analysetrinn, der jeg først kartlegger trekk ved teksten som åpner for ironisk meningspotensial. Deretter, med utgangspunkt i denne analysen, gjør jeg i analysetrinn 2 rede for tolkningsprosessen rundt den ironiske meningsskapingen.

Diskursanalysen er basert på en funksjonell tilnærming til språk og meningsskaping og er forankret i lingvisten M.A.K. Hallidays funksjonelle grammatikk (Berge, 1998; Halliday, 1998a, 1998b; Maagerø, 2005). Formålet med oppgaven er å gi et bidrag til økt forståelse for hvordan ironisk meningsskaping skjer. På bakgrunn av dette foreslår jeg hvordan vi i skolen bedre kan tilrettelegge for undervisning i ironi, og hvordan vi kan velge tekster som egner seg til analyse. Oppgaven er relevant både for eksamensnemnda og den enkelte lærer, og den skaper større bevissthet om hva ironi er, og hva slags forutsetninger elever har for å oppfatte ironisk mening.

1.1 Ironi

Ironi er en av retorikkens troper (eller figurer¹), og hører til måter å uttrykke seg på, som bryter med det som er vanlig (Kjeldsen, 2006, s. 196). I antikken var ironi først og fremst forbundet med svikefulle uttalelser som maskerte avsenders egentlige mening, et farlig retorisk grep som førte de uinnvidde bak lyset (Swearingen, 1991, s. 73-74). Den umiddelbare forståelsen av ironisk mening er ofte at den egentlige meningen er det motsatte av det som blir sagt (Barbe, 1995, s. 9; Clark, 1996, s. 370; Hutcheon, 1995, s. 61; Kjeldsen, 2006, s. 200), og en slik definisjon vil i mange tilfeller være tilstrekkelig, for eksempel i kommentarer om været som i «for et nydelig vær» en sur regnværsdag. I andre tilfeller vil denne type ironiforståelse komme til kort, ironi uttrykker ikke alltid det motsatte av, men heller noe annet

---

¹ (Når en hel sak framstår som en sammenhengende ironi, over for eksempel hele avsnitt, kalles det figur. (Kjeldsen, 2006, s. 200))

enn det som sies. Ironi kan forstås som en slags forvrenging av meningsinnholdet, en implisitt mening som krever en fortolkning fra mottakerens side. Det ligger i ironiens natur at den eksplisitte meningen ikke kommer til uttrykk, og det er opp til hver og ens subjektive forståelse av ytringen om den tolkes ironisk, eller ikke (Barbe, 1995, s. 11; Ringdal, 2002, s. 167). I dette ligger kjernen til utfordringene som gjerne følger med ironiske ytringer, det fins ingen fasit på den egentlige meningen.

Ironiske ytringer er spesielt krevende fordi de har et meningspotensial utover den rent referensielle betydningen. Det implisitte meningspotensialet bidrar til ironiens kompleksitet, og skaper utfordringer både for ytringens avsender og mottaker. Forståelse for implisitt mening bygger på en subjektiv og underforstått fortolkning som ikke er åpenbar for alle. Det er et gap mellom det eksplisitte og det implisitte, og implisitt mening bygger på antakelser. En ironisk ytring er flertydig, derfor kan det være vanskelig å argumentere for at den har en «egentlig» mening, siden den skaper ulik mening avhengig av om den tolkes ironisk eller bokstavelig.

I tillegg til ironi fins andre retoriske troper som også skaper flertydige meninger. Derfor vil jeg understreke trekk ved ironi som skiller den fra andre troper. Ironi har skyts som er rettet mot et mål, i motsetning til for eksempel metaforen og allegori. Den ironiske meningen har ingen nærliggende beslektet likhet mellom den eksplisitte og implisitte meningen som metaforen og allegorien har, men spiller tvert imot på det helt forskjellige i meningssammenhengen mellom disse to (Hutcheon, 1995, s. 15, 35, 63).

Et aspekt som bidrar til hvordan man tolker en ytring, er bakgrunnskunnskapen eller konteksten mottakeren har, og som han bygger tolkingen på. Å skape mening med ord er i denne oppgaven forstått som en sosial aktivitet hvor mening overføres gjennom etablerte språkssystemer i en sosial praksis. For å tolke en ytring som er ment ironisk, som ironisk, må mottakeren ha forståelse for konteksten ytringen er skapt i, avsender og mottaker må dele en form for sosial praksis. Felles erfaringer og forståelse er viktige faktorer når mening skapes, og helt avgjørende når det gjelder ironi (Barbe, 1995, s. 5; Ringdal, 2002, s. 167). Ulike kulturkontekster skaper ulike tolkingsfellesskap, og manglende felles erfaringer gjør at overføring av mening går ulike veier. Her er det ikke bare snakk om ulikheter mellom store kulturfellesskap, som f.eks. nasjonaliteter, men også mellom generasjoner eller sosiale grupperinger.

Kort oppsummert ser vi at ironi forklares som en trope eller figur som betyr noe annet enn det som bokstavelig skrives, og meningen er flertydig, underforstått, rettet mot et mål og kontekstavhengig. Den opplagte utfordringer ligger i at det som skrives, og det som menes, er

to ulike ting, og det er ingen opplagt forbindelse mellom de to. Det flertydige i ironisk meningsskaping har ingen åpenbar relasjon, og må tolkes ved hjelp av kontekstene rundt teksten. Å avdekke ironi er derfor en jakt på mulige meninger, eller å sannsynliggjøre at det ligger en ironisk mening til grunn.

1.2 Ironi i norskdidaktisk sammenheng

Så langt jeg kan se, er det utført få tekstvitenskapelige analyser, eller diskursanalyser av ironiske tekster i Norge. I norsk sammenheng har Elisabeth Ringdal (Ringdal, 2002) bidratt til studiet av ironi, gjennom analysene hun gjør i «Ironi- vill og vanskeleg». Sammen flere andre forfattere har hun bidratt til et kapittel i analogien «Den flerstemmige sakprosaen» (Tønnesson, 2002), hvor hun gjennomfører ulike tekstanalyser. Innledningsvis bruker hun en TV-sending med komikeren og programlederen Kristoffer Schau som utgangspunkt for en analyse, basert på språkprofessoren Linda Hutcheons modell for ironiens funksjoner. Gjennom en uke bodde Schau offentlig framstilt i et utstillingsvindu, hvor han levde på en måte som bryter med normale normer. Prosjektet ble forstått som en kritisk kommentar til realityshow som for eksempel Big Brother. Her illustrerer Ringdal hvordan ironiens funksjoner kan være positive og negative, på bakgrunn av mottakerens subjektive mening. Deler man samfunnskritikken som ligger implisitt i det offentlige forfallet Schau gjennomgår, kan ytringen oppfattes positivt, selv om den framstod som nokså grotesk. Schaus ironi var tydelig og relativt enkel og oppfatte, den virkelige utfordringen ligger i mer skjult og underforstått ironi (Ringdal, 2002, s. 170-171).

Ringdals hovedanalyse tar utgangspunkt i en lederartikkel i magasinet *Elle*, en kronikk i Dagbladet som tilsvar på lederartikkelen, og til sist et svar fra redaksjonen i *Elle* som er rettet mot kronikken. Analysen omfatter tre tekster som står i relasjon til hverandre, og viser hvordan det flerstemmige i tekster åpner for en implisitt ironi. Tekstens ulike stemmer skaper ulike funksjoner jf. Hutcheons modell, samtidig som den understreker det flerstemmige og mangetydige, som nettopp er ett av ironiens karaktertrekk. Analysen av tekstens stemmer kombineres med ironiens mulige funksjoner, og gir eksempel på hvordan ironi ser ut til ikke å nå frem, eller misforstås, av leseren. Leserens ekskluderes dermed ut av fellesskapet skapt av de som deler en ironisk leseforståelse.

I følge Ringdal kan en forenkling av Hutcheons modell hjelpe skoleelever med å forstå hvorvidt en tekst er ironisk, eller ikke. Man kan fokusere på noen av funksjonene, og se på hvordan de åpner for både positive og negative reaksjoner. Spørsmål om hvem som er ironiens offer, og hva som er ironiens mål, er sentrale i analyse av ironi, dette kan være noen

grunnleggende spørsmål som skaper et utgangspunkt i undervisningen av hvordan man avslører ironiske tekster. I tillegg nevner Ringdal intertekstualitet som en del av tilnærmingen i undervisningssammenheng, tekster som hermer hverandre og spiller På intertekstuelle referanser er viktig i all meningsskaping, ikke bare ironisk. Ringdal sammenfatter dermed flere typer teori i sin analyse, med en særlig vektlegging på ironiens funksjoner.

Kjartan Fløgstads tekst «Ikkje Amerika, men Amerika» er også gjort til gjenstand for analyse, av språkviter og professor i kommunikasjon, Jan Svennevig (Svennevig, 2009, s. 271-279). Fløgstads tekst innledes av en påstand om at Osloskolen mangler kunnskaper om Amerika, og at skolen derfor bør prioritere å lære elevene mer om Nord-Amerika, som han kaller hoved-kontinentet. Osloungdommen greier ifølge forfatteren ikke å forholde seg til alle småstatene i Sør-Amerika, derfor bør de ikke kaste bort verdifull undervisningstid på denne delen av Amerika. Han går så langt som å foreslå at Sør-Amerika fjernes fra kartet som ledd i en treårig prøveperiode, for å forbedre Osloelevenes kunnskaper om Nord-Amerika. Argumentasjonen Fløgstad benytter seg av, se svært sammenfallende med argumentasjonen om sidemålet i Osloskolen, men argumentene er plassert inn i en annen kontekst. Fløgstad ironiserer over argumentene til sidemålsmotstanderne i skolen, uten at sidemål eller nynorsk nevnes med et ord.

Svennevigs primære mål med analysen av «Ikkje Amerika, men Amerika» er å gjøre en grundig tekstanalyse, samtidig som han selvsagt gjør et poeng av at dette er en gjennomført ironisk tekst. Han skriver at den allmenne nordmannen vil forstå at Fløgstad ikke mener det han sier bokstavelig, at man gjennom sine encyklopediske kunnskaper vil forstå at han karikerer sidemålsdebatten, og idéen om å fjerne nynorsk fra pensum i Osloskolen. Svennevig finner implikaturer, eller spor på ironisk mening i tekstanalysen han gjør, for å underbygge den ironiske meningen (Svennevig, 2009, s. 277). Encyklopediske kunnskaper må sies å være en viktig del av felles bakgrunnskunnskap, og mangler man kunnskap eller forståelse for sidemålsdebatten, kan ironien være mer utfordrende. Forståelsen er avhengig av kjennskap til konteksten, i dette tilfellet altså både sidemålsdebatten, og omstendighetene rundt den.

I denne oppgaven brukes innsikt fra Ringdal og Svennevigs analyser. Ringdal skriver at det er et mål å få elevene til å forstå ironi, et annet er å få dem til å se spor av ironi i teksten. Hun formulerer noen enkle prinsipper for hvordan dette kan gjøres. Ironibegrepet må nyanseres, slik at elevene skjønner at ironisk mening ikke bare er det motsatte av hva som blir sagt. Ringdal vektlegger også det at ironi har mål og offer, og at ironi skaper ulike reaksjoner. Ringdals analyse er et godt eksempel på hvordan ironien inkluderer og ekskluderer, og konsekvensene av å misforstå ironisk mening. Svennevig analyserer også en tekst som ble

misoppfattet av avgangselevne i 2001. Elevene manglet den felles bakgrunnskunnskapen om Fløgstad og sidemålsdebatten i Osloskolen, dermed forstår de ikke den ironiske meningen i de absurde og motstridende påstandene i teksten. Begge analyser har vært inspirasjonskilder for analysene i denne oppgaven.

1.3 Literacy i skolen

Elevenes evne til å tolke ironiske tekster hører inn under deres kritiske lesekompetanse. Innenfor utdanningsvitenskapen betegnes denne kompetansen som kritisk literacy. Literacy handlet i utgangspunktet om evnen til å kunne lese og skrive (Blikstad-Balas, 2016, s. 9), men i dag blir en slik forståelse for enkel. Tekstmangfoldet har utviklet seg gjennom de siste tiårene, og krav til lese- og skriveferdigheter likeså (Blikstad-Balas, 2016, s. 10). Ordet literacy er hentet fra engelsk, men brukes på mange språk, blant annet norsk, for det fins ikke noe begrep som overfører meningsinnholdet på tilstrekkelig vis (Blikstad-Balas, 2016, s. 15; Janks, 2010, s. 1). Erstatninger som «testkyndighet» eller «tekstkompetanse» er foreslått, men ofte brukes begrepet slik det foreligger i sin engelske form (Sjølbred og Veum, 2013, i Skovholt, 2014, s. 15). Blikstad-Balas er en av dem som velger å bruke begrepet literacy, i denne oppgaven følger jeg hennes eksempel.

Literacybegrepet slik det brukes i dag, er ikke entydig og det er vanskelig å avgrense (Blikstad-Balas, 2016, s. 11). Den snevre forståelsen beskrevet innledningsvis, rommer ikke alle ferdighetene dagens samfunn krever. I møtet med alle typer mening formidlet gjennom ulike modaliteter er ikke det å kunne lese og skrive i tradisjonell forstand, lenger nok (Blikstad-Balas, 2016, s. 15). Literacy er knyttet til sosiale konvensjoner og bestemte kulturelle mønstre, som varierer fra samfunn til samfunn. Derfor blir literacy i dag gjerne definert som sosial praksis, og ikke bare en ferdighet man kan tilegne seg (Janks, 2010, s. 2). Literacy forstås også som noe som gjør en i stand til å delta aktivt i samfunnet, utvikle seg og oppnå sine mål. Literacy handler derfor om evne til å tolke og forstå, men også selv produsere, meninger i alle typer tekster, både i utdanning og ellers (Blikstad-Balas, 2016, s. 16).

Ulike forskingsfelt definerer literacy ut i fra egen forståelse, og literacy har derfor utviklet seg i ulike retninger. En av disse er kritisk literacy som handler om å forholde seg kritisk til tekster i samfunnet, og stille spørsmål til virkelighetsbildet framstilles. Kritisk literacy springer ut fra sosiokulturell og sosiosemiotisk teori, og ser på språk som en maktfaktor (Lundgren, 2016, s. 111). Ulike typer bruk av språk og diskurser møtes med en kritisk innstilling, og skjulte meninger og ideologier identifiseres. På samme måte som

literacy har utviklet seg i ulike retninger, defineres kritisk literacy ut ifra forskjellige teoretiske perspektiv. Kritisk literacy kan forstås som forankret i en sosial kontekst, eller det kan ta utgangspunkt i relasjonen mellom makt, tekst og kontekst i tilknytning til maktstrukturer i samfunnet. Kritisk literacy kan også vurderes som en tilgang som alle bør ha for å skape et rettferdig samfunn, eller som et verktøy for å fremme deltakelse i demokratiet. Et femte perspektiv dreier seg om å forstå og avsløre hvordan makt kan spores gjennom måter å bruke språk på (Lundgren, 2016, s. 11).

Kritisk literacy, og literacy som tilgangskompetanse slik det omtales i norsk utdanningsforskning, kan oppfattes som overlappende begreper (Blikstad-Balas, 2016, s. 30). Kompetanser elevene bør utvikle i fremtidens skole handler om «kritisk refleksjon» og «kritisk tenking» (NOU 2015:8, 2015, s. 28), i tråd med en kritisk literacyforståelse.

Elevene må kunne forstå ulike tekster, sammenstille informasjon fra ulike kilder, vurdere kildenes troverdighet, ha digital dømmekraft og kunne kommuniserer med ulike formål og målgrupper (NOU 2015:8, 2015, s. 21).

Samtidig skal elevene lære å reflektere og kritisk vurdere samfunnet rundt seg, og de skal kunne tenke selv, «stille spørsmål til vedtatte sannheter», og forberedes på aktiv deltakelse i demokratiet. (Kunnskapsdepartementet, 2016, s. 21). De ferdigheter elevene skal øves i, berører flere av perspektivene for kritisk literacy nevnt over. Det er knyttet til maktstrukturer i samfunnet, deltakelse i demokrati og å vurdere tekster kritisk.

Ironi og literacy har en klar sammenheng. Ironi skjer innen alle typer diskurser, sosiale, kulturelle eller politiske, hvor autoritet og makt skapes eller undergraves. Ironi må derfor ses i større sammenhenger, enn bare det å kunne skape mening i en bestemt tekst. Ironi opptrer gjerne som diskursiv strategi, den har et mål og den treffer noe eller noen (Hutcheon, 1995, s. 17). Skolens oppgave blir dermed å hjelpe elevene med å forstå ironi i bestemte tekster, for at de skal kunne overføre denne forståelsen til andre typer tekster de møter i samfunnet. Utdannelsen skal forberede dem på tekstmangfoldet og på møter med komplekse tekster senere i livet, ironi bidrar både til mangfold og kompleksitet.

Literacybegrepet, slik jeg bruker det i denne oppgaven, er knyttet til utvikling av læreplaner og skoleforskning, og relatert til kritisk literacy. I spørsmålet om hva slags krav «Generasjon Kane» stiller til elevenes literacy, handler literacy om å kunne lese teksten med motstand, vurdere kildens troverdighet og stille spørsmål til virkeligheten, slik den framstilles i teksten. Literacy handler om å bruke lesing og skriving i mange sammenhenger, og forstå at uttrykksformer som plassering, fonter eller layout også er meningsskapende ressurser (Skovholt & Veum, 2014, s. 12).

1.4 Oppgavens struktur

Oppgaven er delt inn i 6 kapitler. I innledningen har jeg allerede gjort rede for studiet, bakgrunnen for denne oppgaven og presentert problemstillingen. Jeg har kort presentert teori om ironi, og vist til tidligere studier og analyser som tar opp ironi i norskdidaktisk sammenheng. Literacy som begrep er gjort rede for, etterfulgt av en kort innføring i kritisk literacy. Kapittel 2 presenterer det dialogiske perspektivet og bakgrunnen for rammeverket brukt i analysen av ironi. I kapittel 3 legger jeg frem metoden brukt i oppgaven, som er forankret i funksjonelt sosiosemiotisk språksyn. Her diskuterer jeg også oppgavens validitet og relabilitet. Kapittel 4 inneholder diskursanalysen, som danner utgangspunktet for analysen av den ironiske meningsskapingen i kapittel 5. Analysene svarer på problemstillingens første spørsmål. Kapittel 6 oppsummerer analysene, og svarer på problemstillingens to siste spørsmål.

2. Teori

I dette kapittelet presenteres jeg oppgavens teoretiske fundament. Først presenterer jeg mine grunnleggende teoretiske antakelser. Dialogisme danner fundamentet for rammeverket jeg bruker, når den ironiske prosessen beskrives. Linda Hutcheon er den mest sentrale bidragsyteren når det gjelder teorier om ironi, og det er hennes teoretiske sammenfatning som danner bærebjelken for min analyse av ironi. Hutcheon vektlegger det dialogiske perspektivet, basert på den Sovjetrussiske språkforskeren Mikhail Bakhtins teorier. Hun betrakter kommunikasjon som et sosialt betinget fenomen som skjer i samhandling mellom mennesker, og Bakhtins tanker om at alle deltakere i en kommunikasjonsprosess deltar aktivt for å skape mening i et dialogisk samspill preger Hutcheons språksyn. Det settes i forbindelse med teori om begrepene intertekstualitet og interdiskursivitet, nært tilknyttet teoriene til språkforskeren Norman Fairclough. Andre teorier og begreper som bidrar til faglig forankring i oppgaven presenteres kort i siste del av dette kapittelet. Det gjelder begrepet felles bakgrunnskunnskap (Clark, 1992) som brukes i tilknytning til kontekst og meningsskaping under analysen. I tillegg gir jeg en begrenset orientering om prinsipper for språklig samhandling og implisitt mening (Grice, 2006, s. 69).

2.1 En dialogisk tilnærming til språk

I denne oppgaven har jeg en dialogisk tilnærming til språk og meningsskaping. De grunnleggende teoretiske antakelsene springer ut av et dialogisk språksyn, det vil si synet på kommunikasjon og språkbruk som en sosial prosess hvor mennesker deltar aktivt for å skape sammenheng. Det dialogiske perspektivet ser på kommunikasjon som en prosess hvor både tekstskaper og leser er aktive for å skape mening, i motsetning til det monologiske perspektivet, hvor kommunikasjonen ses som overføring av budskap. Det betyr at tekstskaper og leser samarbeider med hverandre i utarbeidelsen av meningsskaping (Hitching & Veum, 2011, s. 24-26). Dialogismen er tilknyttet Bakhtins teorier, som hevder at alle typer kommunikasjon må forstås ut i fra noe annet, som ligger utenfor teksten. Ytringer spiller alltid på andre, tidligere ytringer, de oppstår ikke i et vakuum. Bakhtin ser samfunnet som heteroglossisk, altså mangespråklig, i den forstand at samfunnet i utgangspunktet er fylt med tidligere tekster og ytringer som påvirker nye tekster og ytringer. Kommunikasjon er knyttet til samfunnet hvor den oppstår, og sosiale normer som deltakerne i samfunnet deler bidrar til å legge grunnlaget for ytringen (Ajagan-Lester, Ledin, & Rahm, 2003, s. 206-207). Oppgavens dialogiske språksyn skaper konsekvenser for analysene, og ser den sosiale interaksjonen som grunnleggende for kommunikasjon og meningsskaping. Som følge av en heteroglossisk

språkforståelse blir kontekst viktig for analysen, og samspillet mellom tekst, kontekst og semiotiske ressurser danner fundamentet for meningsskapingen.

2.2 Teori om ironi som rammeverk

En kartlegging av hvordan ironisk meningsskapning skjer krever et rammeverk og teorier som er hensiktsmessige i forhold til studieobjektet, som er en tekst satt sammen av ulike modaliteter. I tillegg kreves det en systematisk tilnærming for å kunne si noe om hvordan ironi fungerer, og hva som gjør ironi mulig. Linda Hutcheon, professor i Engelsk og komparativ litteratur ved universitetet i Toronto (Hutcheon, 1995, s. 0 forord), har i flere utgivelser jobbet med ironi i ulike kontekster. Hun skriver med utgangspunkt i semiotisk metodologi, supplementert av andre teorier, som Bakthins dialogisme og sosial-semiotikk (Hutcheon, 1995, s. 4). Det sosial-semiotiske perspektivet skaper som sagt innledningsvis et teoretisk grunnlag for min egen tilnærming til diskursanalyse, som i hovedsak er metoden for denne oppgaven. Hutcheons rammeverk virker av den grunn relevant som teoretisk hovedkilde når det gjelder analyse og kartlegging av ironi i tekstene som danner basis for analysen. I boka *Irony's edge* er målet « å finne ut hvordan og hvorfor ironi blir skapt, (eller ikke), med særlig interesse for hva slags konsekvenser det skaper, å tolke en tekst (fra et hvilket som helst medium), som «ironisk»» (Hutcheon, 1995, s. s.2, min oversettelse) Dette er noe som samsvarer med denne oppgavas overordnede mål jfr. problemstillinga, å finne ut: *Hvordan skapes ironien i «Generasjon Kane»? Hva slags krav stiller teksten til elevenes literacy? I hvilken grad er teksten egnet som utgangspunkt for en retorisk analyse for elever i den videregående skole?*

Ironi kan være utfordrende, og Hutcheon setter fingeren på problemet, hva er det som gjør at en tekst forstås som ironisk, eller ikke? Når hun kartlegger det hun kaller ulike element, eller dimensjoner², som sammen skaper ironisk mening skaper hun rammeverket for å diskutere hvordan ironi fungerer. Hutcheon legger et grunnlag for analyse og videre forskning på ironi, hun har samlet tidligere forskning og sammenfatter andres teorier på en oversiktlig og systematisk måte. For dette formålet identifiserer Hutcheon fem ulike dimensjoner som kategoriserer ulike sider ved ironi. I oppgavens analyse av ironi tar jeg utgangspunkt i disse dimensjonene, men med tilpasninger som er praktiske i forhold til mitt mål; å se på hvilke utfordringer som kan oppstå i møtet mellom ironiske tekster og elever i den videregående skole. Først vil jeg kort legge frem disse dimensjonene, for så å redegjøre

---

² Hutcheon formulerer fem prinsipper ved ironisk meningsskapning som hun kaller elementer, jeg har valgt å bruke begrepet dimensjoner om disse. De omfatter flere karakteristiske trekk, og på norsk mener jeg at skillet mellom dimensjon og trekk ved dimensjon skaper et mer tydelig skille mellom nivåene.

for hvordan de skal forstås, og hvordan jeg bruker dem i min analyse. Dimensjonenes engelske betegnelser er: “1. the critical edge, 2. the semantic complexity, 3. the “discursive communities” that [...] make irony possible, 4. the role of intention and attribution of irony, 5. it’s contextual framing and markers” (Hutcheon, 1995, s. 4). Min norske oversettelse er 1. den kritiske eggen, 2. semantiske utfordringer, 3. diskursive fellesskap, 4. intensjon og det antattes rolle, 5. kontekstuell innramming og markører. Hver dimensjon har tilknytning til bestemte trekk ved den ironiske diskursen. Hutcheon forklarer trekkene, og bruker dem i analysen for å kartlegge hvordan ironisk meningsskaping skjer. Under skisserer jeg en forenklet oversikt over Hutcheons teori i boka *Irony’s edge*. Dimensjonene er på det øverste nivå i tabellen, og under hver dimensjon finner vi bestemte trekk.

Tabell 2.1 Hutcheons fem dimensjoner og trekk ved ironisk meningsskaping (etter Hutcheon 1995)

1. Den kritiske brodden/eggen	2. Semantiske utfordringer	3. Diskursive fellesskap	4. Intensjon og det antattes rolle	5. Kontekstuell innramming og markører
Mål Usikkerhet Vurdering Brodd/ egg	Relasjonell Inkluderende Avgrensede	Relasjonell og sosial	Intensjoner Antakelser	Kontekster: <ul style="list-style-type: none"> • Omstendigheter • Tekstuell • Intertekstuell

Hutcheon bruker disse dimensjonene for å tydeliggjøre sider ved ironiens funksjon for i sitt teoretiske rammeverk for analyse av ironi, selv om det skaper et kunstig skille. De forenkler den virkelige ironiske diskursen hvor de ulike dimensjonene fungerer i et samspill. Ironisk meningsskaping skjer i komplekse prosesser, og dimensjonene og trekkene gjør det mulig å beskrive disse prosessene. Når hun bevisst skiller mellom disse, er det for å strukturere og diskutere deres funksjon i den ironiske kommunikasjonsprosessen (Hutcheon, 1995, s. 4, 37-48). I det følgende gir jeg en kort redegjørelse for de fem grunnleggende dimensjonene som Hutcheon baserer sine analyser på. Disse dimensjonene kommer jeg tilbake til under sammenfattingen av Hutcheons teorier tilpasset egen oppgave.

2.2.1 Den kritiske brodden

(The critical edge) viser til de ulike sidene ved brodden man finner i ironien, ifølge Hutcheon har ironien et mål, den er målrettet, og ofte blir den oppfattet som kritisk og nedvurderende. For å balansere oppfatningene om at ironiens mål bare er kritisk, har Hutcheon laget en skjematisk oversikt som presenterer sider ved ironiens mulige funksjoner, fra den mer ondskapsfulle ironien, til den humoristiske og uskyldige. Den kritiske eggen beskriver også

hvordan aspekter ved det flertydige i ironisk mening kan gjøre den «edgy», eller sagt på norsk, usikker, på grunn av den implisitte og flertydige meningen i ytringen. Ironi skapes dessuten gjennom en vurdering av en gitt ytring, og den implisitte meningen avhenger av vurderingen som gjøres (Hutcheon, 1995, s. 4, 37-48). Disse fire trekkene, målet, brodden, usikkerheten og vurderingen er sentrale for min analyse, og utdypes i siste del av kapittelet.

2.2.2 Semantiske utfordringer

(Semantic complexity) viser det flertydige og underforståtte ved den ironiske kommunikasjonsprosessen, hvor Hutcheon framhever tre semantiske trekk i prosessen hun mener er spesielt fremtredende, disse kaller hun relasjonell (relational), inkluderende, (inclusive) og avgrensende (differential) (Hutcheon, 1995, s. 58). Prosessen er relasjonell fordi den involverer mennesker (tekstskaper som ytrer en ironisk mening, leseren som tolker ytringen og målet for ironien), i et dynamisk samspill hvor mening skapes og utvikles gjennom fortløpende vurderinger gjort av deltakerne i kommunikasjonsprosessen. Ironiens flertydighet gjør den inkluderende (inclusive), og krever av deltakerne i kommunikasjonsprosessen at de evner å inkludere flere potensielle meninger hvor de veksler mellom tolkingen av det som sies, og det usagte (Hutcheon, 1995, s. 58-61). Et avgrensende trekk ved ironi er at de potensielle meningene som signaliseres er annerledes enn den bokstavelige, det usagte har en indirekte mening og betyr noe annet. Ironisk mening er basert på en fortolkning, og meningen er implisitt. Dette semantiske trekket bidrar til å skille ironi fra troper som metaforer som kjennetegnes av betydningslikhet mellom ytring og mening, slik jeg har beskrevet tidligere (Hutcheon, 1995, s. 64).

2.2.3 Diskursive fellesskap

(Discursive communities) belyser særlig kontekstens rolle i samspillet mellom ytring, deltakere og fortolkning, altså de relasjonelle trekkene ved semantikken i ironisk meningsskaping. For at ironi skal være mulig må deltakerne i kommunikasjonsprosessen av en ironisk diskurs dele en del kulturelle betingelser, i og med at den ironiske forståelsen baseres på en vurdering fra leserens side. Vurderinger bygger på forventninger og antakelser man allerede har tilegnet seg gjennom deltakelse i ulike diskursive praksiser, som spiller inn i all type kommunikasjon en deltar i. Hutcheon understreker viktigheten av et fellesskap, eller den sosiale konteksten, og bruker kommunikasjonsteorier med tilsvarende utgangspunkt for å tydeliggjøre hvordan fortolkning og kontekst henger sammen. «Language is always perceived, from the very first, within a structure of norms. That structure, however, is not abstract and independent but social” (Fish, sitert i Hutcheon, 1995, s. 90). Kommunikasjon er avhengig av

et sett normer og regler som deltakerne i ytringer kjenner til, og denne kunnskapen om normer er sosialt betinget.

2.2.4 Intensjonen og det antattes rolle

(The role of intention and attribution), diskuterer hvordan ironien skaper usikkerhet om meningsinnholdet i sammenheng med intensjon og fortolkning, i tillegg til å problematisere skillet mellom den intenderte og den ikke-intenderte ironien. Hutcheon vektlegger leserens rolle like mye som tekstskaperens, siden meningsskaping er intendert av den som skaper meningen, altså begge to. Samhandlingen mellom leser, ironisk mening og tekst som grunnlag for at ironien skjer, gjør at man må vurdere ironi som en utøvende handling («performative happening» (Hutcheon, 1995, s. 123)), det er en av grunnene til at ironi er så kompleks. Både tekstskaper og leser er deltakere i en gitt kommunikativ situasjon, og har delt ansvar enten ironien skjer, eller ikke.

2.2.5 Kontekstuell innramming og markører

(Contextual framing and markers) begrenser kontekstbegrepet slik Hutcheon har brukt det hittil, og beskriver tre spesielle typer kontekst, omstendighet (circumstantial), tekstuell (textual) og intertekstuell (intertextual) kontekst. Omstendighetene rundt en ytring bidrar til at det som bokstavelig sies, kan forstås som ironisk. Det kan for eksempel være sosiale eller fysiske omstendigheter som skaper en omstendighets-kontekst for å aktivisere forståelsen av det som ikke blir sagt. Den tekstuelle konteksten rammer inn teksten/ ytringen både i det umiddelbare møtet med den, og gjennom å se på teksten/ ytringen som en helhet. Det tredje elementet, de intertekstuelle omgivelsene, handler om hvordan en oppfatter alle andre relevante ytringer som bringes på banen i fortolkningen av en gitt ytring (Hutcheon, 1995, s. 141-145).

2.3 Rammeverk tilrettelagt for oppgaven

I det følgende presenterer jeg rammeverket basert på Hutcheons teorier, slik de er tilpasset oppgaven. De tre første av de fem dimensjonene referert til over, (den kritiske brodden, semantiske utordringer og diskursive fellesskap), danner fundamentet for analysen av ironien i «Generasjon Kane», og danner derfor strukturen for den videre bearbeidelsen av Hutcheons teorier. Trekk fra de to siste dimensjonene (intensjon og det antattes rolle og kontekstuell innramming og markører), er inkludert inn i de tre, for eksempel er trekk ved en meningsintensjon og fortolkning lagt under semantiske utfordringer, og kontekstuelle markører som intertekstuell og tekstuell kontekst er lagt under diskursive fellesskap. I tillegg er sosiale sider

ved de semantiske utfordringene utypet under felles bakgrunnskunnskap, (diskursive samfunn), i og med at det er klare sammenhenger mellom det relasjonelle og det sosiale. I analysen vektlegges særlig de elementene ved ironi som samsvarer med en funksjonell språkforståelse, noe som f.eks. gjør at den ironiske meningens intensjon faller utenfor mitt fokusområde. I det bearbejdede rammeverket har jeg delvis gitt dimensjonene andre overskrifter. Det er gjort for å understreke at rammeverket er forenklet, og på bakgrunn av at dimensjonene til dels inneholder flere trekk. Jeg har kalt dimensjonene 1. Mål, mening og funksjon, 2. Semantiske utfordringer, 3. Kontekst/ Felles bakgrunnskunnskap.

Tabell 2.2 Hutcheons rammeverk tilpasset denne oppgaven (etter Hutcheon 1995)

1. Ironi: Mål, mening og funksjon	2. Ironi: Semantiske utfordringer	3. Ironi: Kontekst/ Felles bakgrunnskunnskaper
Mål Brodd/ egg Usikkerhet Vurdering Antakelser	Relasjonell (lingvistisk) sammenheng Inkludering av flere meninger	Relasjonell (sosial) Felles bakgrunnskunnskap <ul style="list-style-type: none"> • Språklig samhandling • Tilhørighet til sosialt fellesskap Antakelser <ul style="list-style-type: none"> • Intertekstuell kontekst • Interdiskursiv kontekst

2.3.1 Ironi: Mål og mening og funksjon

At ironien har et mål (target) blir ofte forklart som ett av dens tydeligste kjennetegn, ironien sikter mot noe(n), det er dette Hutcheon refererer til som *the cutting edge of irony*. (Hutcheon, 1995, s. 15). Ironisk mening sikter mot et mål, det kan for eksempel være personer eller sider ved samfunnet som er målet, og ironien skaper reaksjoner, som igjen skaper følelser.

Reaksjonene som ironien skaper, bidrar til å gjøre ironien følelsesladd og usikker (edgy), og dette er et trekk både ved ironiens mål og funksjon. Hva slags forhold man har til målet for ironien gjør noe med hvordan man reagerer på den. Ironiseres det over en sak hvor tekstskaper og leser er forholdsvis enige, kan ironien fungere samlende og skape et fellesskap gjennom delte holdninger, i motsatt fall kan ironien heller skape avstand og irritasjon. Noen ganger er imidlertid ironien rettet direkte mot leseren, dette kan skape negative følelser som skam eller sinne (Hutcheon, 1995, s. 38). Usikkerheten i ironi ligger både i hvordan

mottakeren av ironien mottar den, (enig eller uenig), og i hvilken grad han forstår den. Ironisk mening er underforstått, så det er umulig å forutsi om den når frem, eller tolkes bokstavelig. Usikkerheten framtrer altså på to måter, for det første tilknyttet hva slags budskap som når fram, og for det andre usikkerhet i forbindelse med følelsesmessige reaksjoner i kjølvannet av ironisk mening.

Tidligere har jeg slått fast av ironi kan forstås som en ytring hvor man sier noe annet enn det man mener, meningen ligger implisitt i ytringen. Når en ytring tolkes ironisk er tolkingen en antakelse, som forutsetter at leseren trekker visse slutninger om tekstskaperens holdninger til saken ytringen dreier seg om, (målet for ironien), og at han gjør en vurdering av det implisitte, det som ikke blir sagt. Tekstskaperen må formulere implikaturer, implisitte ytringer som leseren har forutsetninger for å forstå, for at ironien skal nå fram. Språkfilosofen Paul Grices utforming av samarbeidsprinsippet for kommunikasjon sier at deltakerne i samtalen må bidra for at formålet med samtalen skal nås. For at ironisk mening skal overføres må samarbeidsprinsippet i den kommunikative prosessen ivaretas, slik at overføringen fra bokstavelig til ironisk mening kan finne sted. Tekstskaper må legge ut spor som gjør det mulig å forstå den underforståtte meningen, implikaturen (Grice, 2006, s. 74-75; Svennevig, 2009, s. 69-73). Dersom leseren ikke er i stand til å trekke slike implikaturer, når ikke den ironiske meningen frem. Tekstskaperen må derfor også vurdere hva slags spor leseren har forutsetning for å forstå, i en ironisk ytring. Balansen mellom ytringen, det ikke uttalte og vurdering av tekstskaperens og leserens holdninger er vesentlig i Hutcheons begrep «irony's edge», og hun understreker selve vurderingens rolle for at ironien i det hele tatt skjer (Hutcheon, 1995, s. 37). Ett sentralt trekk ved ironiens målretting er derfor at den baserer seg på vurderinger og antakelser, både fra tekstskaperen og leserens side, tekstskaperen må tillegge leseren visse egenskaper for at han skal forstå ironien, og leseren må tillegge tekstskaperen holdninger vedkommende må ha, for at ytringen skal forstås ironisk.

Hutcheon går tilbake til den klassiske retorikken for å understreke hvordan man tilla tekstskaperen fordomsfulle og hånlige holdninger, og viser slik hvordan vurderingen av både ytring og tekstskaper kan skape etiske implikasjoner, i og med at man ofte tillegger andre meninger og holdninger man ikke kan vite at de har (Hutcheon, 1995, s. 37). Den ble ofte beskrevet som en toveis-vurdering, «(praise as blame or blame as praise)» (N.knox sitert i Hutcheon, 1995, s. 40), men den negative formuleringen ser ut til å dominere, og mange teorier tar utgangspunkt i den generelt nedsettende ironien og ser den kun som uttrykk for kritiske og fiendtlige holdninger. Hutcheon mener at de fleste eksemplene som brukes for å argumentere for at ironi først og fremst er fordømmende, både har en kritisk og sårende, så

vel som en følsom og vittig funksjon. Likevel gjør fokuset på den fordømmende ironien at ironi ofte tolkes som skarp og kvass, eller *edged* (Hutcheon, 1995, s. 40-41), den har en brodd som stikker. Vurderingen av ironiens målretting og funksjon vektlegger som oftest det kritiske og fordømmende ved ironien, og overfører derfor negative holdninger til tekstskaperen.

Hutcheon har satt sammen en modell for å illustrere sider ved ironiens funksjoner. Den bygger på den kritiske diskusjonen om ironiens funksjoner gjennom århundrer, hun tar ikke æren for å ha skapt dem, bare for å ha sett dem sammen. Modellen illustrerer to akser, den vertikale uttrykker grad av ironisk slagkraft, den horisontale gir eksempler på hvordan hver og en av disse funksjonene kan ha en positiv eller negativ funksjon, alt etter hvordan den oppfattes (Hutcheon, 1995, s. 46-47; Ringdal, 2002, s. 169-170) (Vedlegg s. 98).

2.3.2 Ironi: Semantiske utfordringer

Forholdet mellom det referensielle innholdet i det som uttrykkes og setningens betydning er en del av semantikken. Det som sies og det som menes står ikke nødvendigvis i et entydig forhold, som for eksempel ved implisitt mening. Er den egentlige meningen å finne mellom linjene skaper dette spesielle utfordringer, dette gjelder også ironisk meningsskapning. Omstendighetene rundt det som sies og ironisk mening skaper særlige utfordringer. For å kunne beskrive disse omstendighetene, fremhever Hutcheon relasjonelle, inkluderende og avgrensende trekk ved ironisk kommunikasjon (Hutcheon, 1995, s. 57-58).

Å skape mening med ord er en sosial aktivitet hvor mening overføres gjennom etablerte språkssystemer i en sosial praksis. Det relasjonelle som et semantisk trekk beskriver både forholdet mellom ulike meninger, og forholdet mellom deltakere og ironiens mål. Eksempelet på en ironisk ytring brukt tidligere i oppgaven, «for et nydelig vær», skaper ulike meningspotensial som står i relasjon til hverandre. Det uttalte og det usagte henger sammen, enten man tolker ytringen bokstavelig eller ei. Man kan slutte seg til at tekstskaperen har merkelige preferanser når det gjelder fint vær, eller forstå ytringen som en klage. Uansett må leseren skape en mening som henger sammen med ytringen. Deltakerne i en kommunikasjonsprosess står også i relasjon til hverandre, gjennom samarbeidet med å skape og overføre mening til hverandre. Hvis leseren skjønner ironien, åpner det for et fellesskap av de som forstår, på samme måte som manglende forståelse ekskluderer. Det relasjonelle trekket er en forutsetning for de to andre semantiske trekkene, inkluderende og avgrensende. De sosiale sidene ved relasjonelle trekk (som inkluderer deltakere og mål) går under sider ved den sosiale konteksten, og passer bedre som del av utdypingen om diskursive samfunn og kontekstens betydning (Hutcheon, 1995, s. 58-59).

Det som gjør ironisk mening spesielt krevende, er at meningen ikke henger sammen med hva som faktisk sies, (avgrensede trekk), i motsetning til mer tradisjonell semiotikk hvor ordet og hva det representerer i virkeligheten har en klar tilknytning. Det er særlig gjennom det relasjonelle og inkluderende som semantiske trekk at Hutcheon beskriver det flertydige ved den ironiske kommunikasjonsprosessen, hvor det relasjonelle speiler forholdet mellom det uttalte og det implisitte. I en ironisk ytring vil disse to bare kunne skape mening i forhold til hverandre (relasjonelt trekk), og for at ironien skal kunne skje må leseren akseptere muligheten av flere enn den bokstavelige meningen (inkludere trekk). Hutcheon regner disse to meningene (eksplisitt og implisitt), som to mulige meninger av en ironisk ytring, og den ironiske tolkingen blir derfor en tredje mening som legges til, i en dynamisk vurdering av hva slags mening man kan slutte seg til (Hutcheon, 1995, s. 60).

2.3.3 Ironi: Kontekstens / Felles bakgrunnskunnskap

Ironisk mening kan bare skje i kontekster hvor deltakerne deler felles sosiale rammer og kunnskaper på forhånd (Hutcheon, 1995, s. 95). Hutcheon kaller denne konteksten for diskursive samfunn (discursive communities). Disse defineres som «the complex configuration of shared knowledge, beliefs, values, and communicative strategies», hvor enhver gruppering med to medlemmer eller mer, utgjør et slikt diskursivt samfunn (Hutcheon, 1995, s. 91). Det er i lys av det relasjonelle Hutcheon anvender ordet samfunn, med en forståelse av at slike diskursive samfunn er sosiale, dynamiske og i stadig utvikling. Diskursive samfunn har begrensninger gjennom individuelle særegenheter som sosial klasse, nasjonalitet, etnisk bakgrunn, kjønn, seksuell legning og lignende. Ulike typer gruppetilhørighet plasserer oss i ulike diskursive samfunn, enten gjennom at vi selv føler tilhørighet, eller at samfunnet plasserer oss på bakgrunn av disse særegenhetene (Hutcheon, 1995, s. 92). Diskursive samfunn deler ett sett felles bakgrunnskunnskaper, eller har det språkforskeren Herbert Clark kaller «common ground» (Clark, 1992, s. 3). Begrepet «common ground» viser til bakgrunnskunnskaper som deltakerne i en gitt kommunikasjon deler for at den skal være vellykket. Clark deler mye av innholdet i forståelsen av innholdet i diskursive samfunn, men presiserer i større grad hvilken betydning antakelsene en deltaker gjør om den andre i en gitt ytring, angående hva som er deres felles bakgrunnskunnskaper, slik Herbert H. Clark beskriver det i følgende sitat:

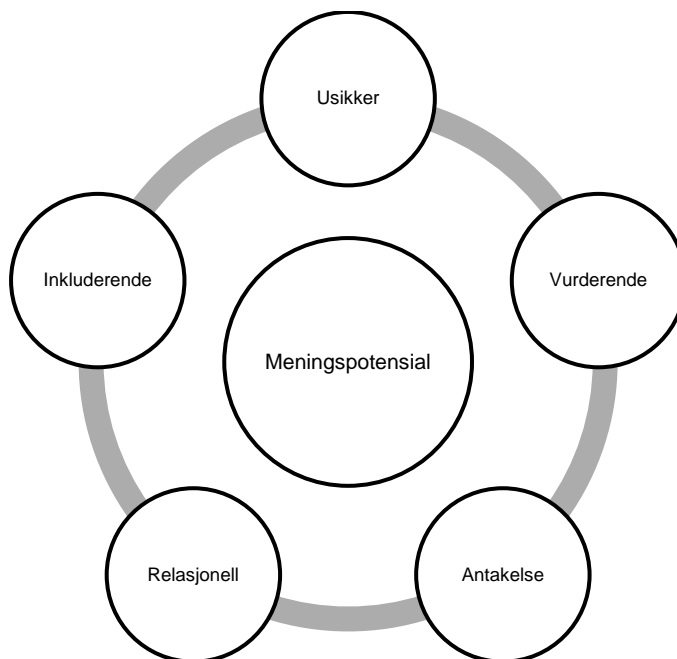
Everything we do is rooted in information we have about our surroundings, activities, perceptions, emotions, plans, interests. Everything we do jointly with others is also rooted in this information, but only in that part we think they share with us (Clark, 1996, s. 92).

Hutcheon refererer til Clark når hun beskriver hva som ligger i begrepet diskursive samfunn. Sitatet over viser at det Clark legger i begrepet felles bakgrunnskunnskap har mye til felles med Hutcheons diskursive samfunn. Vår felles bakgrunnskunnskap kan sies å plassere oss inn i ulike samfunn, og begrepene kan oppfattes som uttrykk for to sider av samme sak.

«Common ground», fra nå av kalt felles bakgrunnskunnskap i denne oppgaven, vil heretter anvendes som begrep når det er snakk om kontekstavhengige kunnskaper i den ironiske kommunikasjonsprosessen. Begrepet vil bli behandlet mer omfattende under delkapittel 2.5

2.3.4 Analysemodell for ironisk kommunikasjon

For oppgavens analyse av ironi vil jeg belyse kjennetegn ved den ironiske kommunikasjonsprosessen med utgangspunkt i tabellen 2.2, som er min egen tilpassing av Hutcheons rammeverk for analyse av ironi. Med hjelp av denne tabellen har jeg skapt en modell for hvordan ironisk meningsskaping skjer, som inkluderer trekk fra to dimensjoner fra min tilpasning av rammeverket. For å kartlegge hvordan ironisk meningsskaping skjer, ser jeg på hvordan *usikkerhet*, *vurdering*, *antakelser*, *relasjonell sammenheng* og *inkludering av flere meninger* fungerer i et samspill for å skape en eventuell ironisk mening.

Figur 2.1 Modell av slutningsprosessen for ironisk fortolkning (etter Hutcheon, 1995)

Å tolke noe som ironisk, krever en *vurdering* av meningspotensialet i ytringen (og av tekstskaperens holdning til saken). Denne vurderingen gjøres på bakgrunn av at man er *usikker* på meningen i ytringen, man må veie fram og tilbake, og forsøke å finne en sammenheng. Kommer man til den slutningen at ytringen er ironisk, altså meningen er noe annet enn det som

bokstavelig sies, er denne implikaturen en *antakelse*, for det som er ment, er i så fall ikke uttalt. I overveielser av hva meningen kan være, må leseren være villig til å *inkludere* flere enn den bokstavelige meningen, og akseptere at det fins en sammenheng, eller *relasjon*, mellom det bokstavelig, og det ironiske. Denne prosessen henger sammen, av den grunn vil analysen av ironien slik den framtrer i «Generasjon Kane», se disse punktene i sammenheng med hverandre. Jeg vurderer ironiens *mål* og *funksjon*, og viser hvordan felles *bakgrunnskunnskap* åpner for ironisk fortolkning, med fokus på *felles bakgrunnskunnskaper* om bestemte *interdiskursive* og *intertekstuelle* kontekster.

Min tilpassing av Hutcheons rammeverk og teorier danner grunnlaget for denne modellen, og illustrerer hvordan de ulike dimensjonene: **1.Mål, mening og funksjon**, **2. Semantiske utfordringer** og **3. Felles kontekst og bakgrunnskunnskap** fungerer sammen i en helhetlig prosess, hvor de ulike punktene beskriver deler av en prosess som i virkeligheten henger sammen. Tabell 2.2 vist tidligere brukes for å vise sammenhengen mellom teorien, og prosessen. Vi ser at de fleste underpunktene under **mål, mening og funksjon** og **semantiske utfordringer** er plassert som punkter i modellen av prosessen. **Felles kontekst og behovet for felles bakgrunnskunnskap** griper inn i alle deler av prosessen, men fins forut for at prosessen og meningsskapingen kan skje (Hutcheon, 1995, s. 98), og plasseres derfor som eget punkt utenfor prosessen.

2.4 Bruk av intertekstuelle referanser og det dialogiske perspektivet

Det dialogiske perspektivet hevder at hver ytring vi produserer bygger på våre tidligere erfaringer med andres ord, som vi låner og bruker som våre egne. Dette skjer både bevisst og ubevisst, og ofte er det vanskelig å bestemme hvor vi henter våre språkerfaringer fra. I følge Bakhtin er alle ytringer et ekko som svarer på andre ytringer i konteksten hvor ytringen oppstår, og han mener derfor at hver eneste ytring må forstås i relasjon til tidligere ytringer (Bakhtin & Slaattelid, 2005, s. 32-35). Det dialogiske perspektivet vil derfor innebære at produksjon av tekst alltid vil være i samspill med andre tekster, både når den skapes og når den når fram til andre. Slike relasjoner mellom ulike ytringer kalles eksterne tekstrelasjoner (Skrede, 2017, s. 51), og kan utvide meningspotensialet i en tekstanalyse. Studiet av slike koblinger mellom tekster kalles intertekstualitet (Skrede, 2017, s. 52).

Begrepet intertekstualitet kommer opprinnelig fra språkforskeren Julia Kristeva, og er inspirert av Bakhtins begrep translingvistikk (Fairclough, 1992, s. 101). Det er ulike tilnærminger til dette begrepet, og hva det innebærer, men i denne oppgaven har jeg valgt å bruke språkprofessoren Norman Faircloughs teorier og begreper om intertekstualitet.

Intertekstualitet forklares som et overordnet begrep, som deles inn i to hovedtyper; tekster som har eksplisitte relasjoner til andre tekster, og tekster som har implisitte relasjoner til diskurser og konvensjoner, uten at dette er direkte knyttet til en bestemt tekst. Den første typen kaller Fairclough manifest intertekstualitet³, den andre interdiskursiv intertekstualitet (Fairclough, 1992, s. 103-104). Manifest intertekstualitet viser til bruk av eksplisitte referanser, enten gjennom å parafrasere, kildehenvisninger eller lignende, men referanser kan også inkorporeres inn i teksten uten at det er gjort gjennom direkte sitat, poenget er at relasjonen mellom tekstene er åpenbar (Fairclough, 1992, s. 104, 117). Interdiskursivitet bygger på mer indirekte relasjoner, og er knyttet til samspill mellom ulike tekstnormer, som for eksempel uttrykksmåter, sjangertrekk eller tematikk (Veum, 2011, s. 82-83). I tilfeller hvor referansene ikke lar seg identifisere, men er mer knyttet til diskursive praksiser, er det snakk om interdiskursivitet (Skrede, 2017, s. 53).

Intertekstualitet bidrar til å gi tekster flere lag, og skaper ofte ambivalens og usikkerhet når det gjelder å bestemme hva slags meninger som ligger til grunn. Eksterne tekstrelasjoner er eksempler på hvordan det dialogiske samspillet i kommunikasjonen fungerer, hvordan tekster, eller ytringer, snakker med andre, tidligere ytringer, for å åpne meningspotensialer. Samtidig påpeker Fairclough at ironi er en form for intertekstuell referanse, siden forholdet mellom eksplisitt og implisitt mening i en ironisk ytring er knyttet til en tidligere ytring, som på en eller annen måte må identifiseres (Fairclough, 1992, s. 123). Det dialogiske perspektiver og de intertekstuelle referansene er viktige element i analysen i denne oppgaven.

2.5 Felles bakgrunnskunnskaper

Psykolog og språkforsker Herbert H. Clark har etablert forståelsen av det han kaller felles bakgrunnskunnskap, (common ground), som grunnleggende for at mennesker kan dele informasjon og forstå hverandre i kommunikasjonsprosessen. Hutcheon henviser til Clark i forbindelse med begrepet «discursive communities», og bruker formuleringen felles bakgrunnskunnskap for å forklare hva slags forkunnskaper ironisk meningsforståelse forutsetter (Hutcheon, 1995, s. 97). Felles bakgrunnskunnskap samsvarer i stor grad med min oppfatning av begrepet «discursive communities». Hutcheons begrep framhever det sosiale fellesskapet, mens Clark vektlegger kunnskapen fellesskapet deler. Felles bakgrunnskunnskap er et mer etablert uttrykk, og begrepet fins i andre teoretiske verk brukt i denne oppgaven (Svennevig, 2009). Det er bakgrunnen for at jeg i denne oppgaven velger å bruke begrepet felles bakgrunnskunnskap, ikke diskursive samfunn.

---

³ I denne oppgaven forholder jeg meg i hovedsak bare til begrepet intertekstualitet, om manifest intertekstualitet.

Når vi kommuniserer, tar vi det for gitt at andre deltakere i samtalen har de samme kunnskaper vi selv har (Clark, 1992, s. 3-4). Clark setter begrepet felles bakgrunnskunnskaper i sammenheng med kontekstbegrepet, som ofte brukes uten klare avgrensinger, og Clark definerer derfor bestemte områder i konteksten som del av felles bakgrunnskunnskaper. Først skiller han mellom den iboende og den tilfeldige konteksten en meningsutveksling befinner seg, hvor den iboende handler om det som er relevant for forståelsen av meningen i meningsutvekslingen, alle andre ting i denne gitte sammenhengen faller under tilfeldig kontekst og vedkommer ikke hvordan mening skapes (Clark, 1992, s. 61-66). Felles bakgrunnskunnskaper er all gjensidig og felles kunnskap, formodninger og tro som mennesker deler, som skaper muligheter for å gjøre antakelser om meningsinnhold (Clark, 1992, s. 68)

Den felles bakgrunnskunnskapen fins lagret før en gitt kommunikasjonsprosess, og gjør det mulig å komme med antakelser om den andres bakgrunnskunnskaper. Den baserer seg på tre hovedkilder; felles bakgrunnskunnskap oppfattes gjennom fysisk og språklig samhandling, i tillegg til tilhørighet til bestemte kulturelle fellesskap med to eller flere deltakere (Clark, 1992, s. 69-70; Svennevig, 2009, s. 57). Det er særlig de to siste kildene til felles bakgrunnskunnskap (språklig samhandling og tilhørighet til kulturelle fellesskap) som er sentral for denne oppgaven, og som er vesentlig for at ironi kan skje.

Gjennom språklig samhandling vil deltakerne i en kommunikasjonsprosess ta som felles bakgrunnskunnskap sine erfaringer med språk, i møtet med en tekst vil leseren basere sin forståelse på de felles bakgrunnskunnskaper han måtte ha med forfatteren, men også på egne erfaringer med alle typer tekst fra tidligere tekstopplevelser (Clark, 1992, s. 71). Den tekstuelle og intertekstuelle konteksten faller inn under språklig samhandling som kilde til felles bakgrunnskunnskap, og kan ha avgjørende betydning for ironisk meningsskaping.

Tilhørighet til bestemte fellesskap er den andre kilden til felles bakgrunnskunnskap som er relevant for denne oppgaven. Ofte plasserer vi mennesker innen visse kategorier når vi danner oss antakelser om hva slags bakgrunnskunnskaper de har. Slike kulturelle fellesskap kan skapes på bakgrunn av alt fra nasjonalitet til politisk overbevisning eller hobby, og danner rammer for felles bakgrunnskunnskaper (Clark, 1996, s. 100-101) De består av minst to medlemmer. Med andre ord finnes utallige slike fellesskap, og alle mennesker tilhører mangle ulike gjennom de ulike sosiale arenaene de deltar i. Når det gjelder ironi, er det et viktig poeng at disse fellesskapene overlapper hverandre, og selv om forståelsen er ufullstendig og fragmentert er det det at noe forståelse faktisk deles, som gjør at ironien «skjer» (Hutcheon,

1995, s. 92). Den felles bakgrunnskunnskapen kommer altså forut for meningsutvekslingen og kan være en forutsetning for å tolke ironiske tekster (Hutcheon, 1995, s. 98).

Kunnskapen man tilegner seg gjennom deltagelse i ulike sosiale fellesskap deles inn i to hovedområder, hvor den type kunnskap som deles og regnes som allmenne i større sosiale fellesskap, kalles ensyklopedisk kunnskap. Den bygger på fakta og forestillinger som deles av store sosiale fellesskap, og vi bruker den gjerne til å kategorisere hverandre slik jeg har beskrevet tidligere. Kunnskap basert på erfaringer to mennesker har med hverandre, kalles dagbokkunnskap, og fungerer som en mental logg for den kunnskapen to mennesker i en relasjon til hverandre, deler (Clark, 1996, s. 106-115).

Felles bakgrunnskunnskap er sentral for analysen av ironisk meningsskaping i «Generasjon Kane». Tekstskaperen bruker mange referanser i teksten, som får begrenset betydning om man mangler felles bakgrunnskunnskap. Felles bakgrunnskunnskaper er viktige forutsetninger både for å forstå det eksplisitt uttrykte, og avgjørende for å skjønne kontekstene rundt oppgavens studieobjekt. Referansene legger til mening utover den referensielle, og skaper relasjoner mellom eksplisitt og implisitt mening. Meningsskapingen skjer på bakgrunn av vurderinger og antakelser som har klar sammenheng med felles bakgrunnskunnskap. På bakgrunn av dette kan vi si at felles bakgrunnskunnskap griper inn i alle tre dimensjoner ved ironisk meningsskaping.

2.6 Prinsipper for språklig samarbeid

Språkfilosofen Paul Grice står bak teori om språklig samarbeid og implisitt mening, og er sentral innen den språkfilosofiske pragmatikken. Grice har utarbeidet prinsipper for språklig samarbeid, og utarbeidet maksimer for god og effektiv kommunikasjon. Meningsskaping er sosialt betinget, og kommunikasjon krever derfor samarbeid mellom deltakerne i kommunikasjonsprosessen. Når vi kommuniserer har vi et mål med ytringen, og vi har interesse av at meningen når frem på en effektiv måte. Valgene vi gjør når vi utveksler mening er derfor strategiske, og knyttet til målet med kommunikasjonen. Samarbeidsprinsippet er en presisering av bestemte forutsetninger som skaper effektiv kommunikasjon (Grice, 2006, s. 67; Vagle, Sandvik, & Svennevig, 1993, s. 100-101). Svennevigs oversettelse av Grices samarbeidsprinsipp fra engelsk er som følger «Utform ditt bidrag til samtalen slik som det er påkrevd på det enkelte stadium ut fra det aksepterte formålet eller retningen med den språklige utvekslingen du er engasjert i» (Svennevig, 2009, s. 69). Samarbeidsprinsippet er presisert gjennom fire maksimer. Maksimene sier noe om hvilke strategiske valg som skaper effektiv overføring av tanker og meningsinnhold i

kommunikasjonsprosessen: Vær oppriktig, bidra med den informasjonen som er nødvendig, vær relevant og vær klar og tydelig, ikke tvetydig. Effektiv kommunikasjon følger disse maksimene fordi det er rasjonelt, det er den mest hensiktsmessige måten å få fram budskapet på (Grice, 2006, s. 68-69; Vagle et al., 1993, s. 101). Brytes maksimene vil det alltid være en god grunn til at de brytes. Et eksempel er en hvit løgn, som kan gjøre at man unngår å såre noen, men det er et brudd på oppriktighetsmaksimen (Vagle et al., 1993, s. 105).

Implisitt kommunikasjon er et eksempel på brudd med Grices maksimer. I sammenhenger hvor ytringen ikke er oppriktig, gir nok informasjon, er relevant eller tydelig i eksplisitt forstand, kan vi gå ut i fra at tekstskaperen bryter samarbeidsprinsippet, eller vi kan gå ut ifra at ytringen har en underliggende mening. Hvis det siste er tilfellet, må den implisitte meningen baseres på en antakelse, eller inferens, som Grice kaller implikatur. Implikatur er det implisitte budskapet i ytringen. (Grice, 2006, s. 71-72; Vagle et al., 1993, s. 108). Implisitt kommunikasjon gir mer rom for tolking av budskap, og implikaturer baserer seg i større grad på konteksten rundt ytringen. Vi må ta i bruk bakgrunnskunnskap for å forstå den underliggende meningen, og basere implikaturene vi gjør på denne (Vagle et al., 1993, s. 109).

Brudd på samarbeidsprinsippet kan fungere som et hint om at meningen i ytringen er implisitt. Ironi er et eksempel på et slikt brudd, og skapes ofte gjennom at ytringen ikke følger oppriktighetsmaksimen. En ironisk ytrings implikatur baserer seg på spor man finner i konteksten rundt ytringen (Grice, 2006, s. 74; Vagle et al., 1993, s. 112). Eksempelet fra innledningen om ironi viser til ytringen «for et nydelig vær» en sur regnværsdag, hvor implikaturen er at været er elendig. Ytringen er ikke oppriktig, og den er heller ikke relevant. Det bryter med to av Grices maksimer, og det gir oss et hint om et underliggende budskap. Ut ifra konteksten, at det regner og er surt, tolker vi at budskapet er implisitt, at implikaturen er underliggende og det motsatte av hva som eksplisitt uttrykkes.

Grices teorier gir et grunnlag for å skrive om implisitt mening på en klar og tydelig måte, og maksimene systematiserer trekk ved effektiv kommunikasjon. Begrepsapparatet er nyttig i tekstanalyse og gjør det mulig å skrive om den underforståtte kommunikasjonsprosessen på en presis måte. Grices prinsipper for effektiv kommunikasjon forteller noe om strategier og valg man gjør for å overføre meninger gjennom språklig samhandling. For at ironisk meningsskaping skal være effektiv må det finnes spor i konteksten som skaper grunnlag for implikaturer, altså implisitte budskap. Funn av slike spor vil være avgjørende i jakten på ironisk mening i tekst.

3. Metode

Metode beskrives som en vei mot målet og bidrar til at empirien legges fram på en grundig og oversiktlig måte (Johannessen, Tufte, & Christoffersen, 2010, s. 29). Denne masteroppgaven har kvalitativ metode som utgangspunkt, en metode som er egnet for å undersøke fenomener for å skape bedre forståelse (Johannessen et al., 2010, s. 31-32). Fenomenet som er gjenstand for analyse, er ironi, og målet med analysen er å finne ut hvordan ironi skapes, og hva slags literacy det kreves for å forstå den ironiske teksten. Oppgavens metodiske utgangspunkt er kvalitativ tekstanalyse. Oppgaven er forankret i sosialemiotisk språkforståelse, og utføres generelt sett etter hermeneutiske prinsipper. I vekslingen mellom tekst og fortolking ligger muligheten for økt innsikt om fenomenet ironi (Befring, 2015, s. 21).

Opgaven er basert på diskursanalyse, og funn gjort i diskursanalysen skal fremme forståelse for tekstens ironiske meningspotensial. Diskursanalysen vil klargjøre hva slags literacy man trenger for å forstå ironien. I dette kapittelet skal jeg redegjøre for den metodiske tilnærmingen. Innledningsvis presenterer jeg diskursanalysebegrepet, og så klargjør jeg rammeverket som er forankret i sosialemiotisk teori. I siste del av dette kapittelet beskriver jeg de ulike verktøyene brukt i analysen, hentet fra ulike teorier om funksjonell språktradisjon.

3.1 Diskursanalyse

Diskurs handler om språk i bruk, slik det fungerer i en bestemt kontekst. Diskurs er en måte å betrakte språket på, hvor språket er en del av den sosiale prosessen som skaper samhandling. Det handler ikke bare om verbalspråklige ressurser, men inkluderer alle typer meningsskaping (Fairclough, 2015, s. 7-8). En forståelse av diskurs viser til hvordan felles oppfatninger og språkbruk skapes og opprettholdes innen bestemte grupperinger, for eksempel knyttet til yrkeslivet. Innad i gruppene skapes normer for spesielle typer språkbruk, som sier noe om hva slags felles virkelighetsoppfatning diskursen deler (Skovholt & Veum, 2014, s. 33-34). Slike diskurser er utgangspunktet for diskursanalyse. Begrepet «diskursanalyse» brukes i mange sammenhenger om ulike metodiske tilnærminger, og forstås som en samlebetegnelse (Hitching & Veum, 2011, s. 13). Felles for diskursanalytikere er at de ser på hvordan meningsskaping gjennom alle typer ytringer foregår, med utgangspunkt i at meningsskaping er sosialt betinget. Tekst og samfunn står i et gjensidig forhold og påvirker hverandre, og diskursanalytikeren ser på forholdet mellom en bestemt ytringens form og funksjon i en gitt sosial sammenheng (Hitching & Veum, 2011, s. 11-12). Den gjensidige påvirkningen mellom tekst og samfunn er sentral, og diskursanalysen undersøker derfor meningsskaping på

mikronivå i relasjon til samfunnsmessige forhold på makronivå (Hitching & Veum, 2011, s. 11). Diskursanalyse favner om alle typer semiotisk mediert meningsskapning, og inkluderer alle modaliteter og samspillet mellom disse. Det kan for eksempel være verbal tekst i kombinasjon med visuelle uttrykksformer. Tekster oppstår i sosiale sammenhenger, og diskursanalysen gransker hvordan alle former for meningsskapning påvirker hverandre i en gitt kommunikasjonsprosess, derfor kan diskursanalysen være multimodal (Hitching & Veum, 2011, s. 12; Skrede, 2017, s. 13).

Det dialogiske perspektivet er utgangspunktet for diskursanalysen i denne oppgaven, noe som innebærer en forståelse av at kommunikasjon skjer i samarbeid mellom deltakerne, hvor tekstskaper og leser begge er aktive i meningsskapningen som skjer, (beskrevet tidligere under punkt 2.3) (Hitching & Veum, 2011, s. 24; Skovholt & Veum, 2014, s. 41).

Dialogismen vektlegger også omgivelsene rundt kommunikasjonsprosessen, altså konteksten rundt ytringen. Av den grunn er det naturlig å analysere konteksten som del av diskursen, for å kunne kartlegge forhold i omgivelsene som bidrar til meningsskapningen (Hitching & Veum, 2011, s. 27).

Diskursanalysen i denne oppgaven har et sosialsemiotisk utgangspunkt, og er basert på analyseverktøy i samsvar med sosialsemiotisk språksyn. Her betraktes språk som et sosialt betinget fenomen, og meningsskapning er alltid knyttet til omgivelsene den er skapt i (Hitching & Veum, 2011, s. 32-33). Sosialsemiotikkens teorier danner rammeverket for oppgaven, og presenteres i det følgende.

3.2 Sosialsemiotikk teori som rammeverk

Masteroppgavens rammeverk er inspirert av den språkvitenskapelige retningen systemisk-funksjonell lingvistikk (heretter SFL), basert på lingvisten Michael Hallidays funksjonelle tilnærming til språk. SFL er opptatt av språk i bruk, det vil si at språk ses på som meningsskapning i en sosial sammenheng. Hallidays funksjonelle grammatikk har derfor er semantisk utgangspunkt, i motsetning til formell grammatikk (Berge, 1998, s. 22-23; Maagerø, 1998, s. 33-34). Hallidays teorier har en sosialsemiotisk forankring, hvor han betrakter semiotikk som studier av mening som realiseres ved hjelp av tegn. Meningen er sosialt betinget fordi den skapes i en kultur, som har utviklet bestemte meningssystemer. Språk er ett av disse meningssystemene, og ifølge Halliday det viktigste (Halliday, 1998a, s. 67-69; Maagerø, 2005, s. 26).

3.2.1 Sosial sammenheng og kontekst

Sosialsemiotikkens syn på meningsskapning som sosial prosess vektlegger at det er mellom mennesker språket skaper mening, derfor er den sosiale sammenhengen viktig. Når vi kommuniserer foretar vi kvalifiserte gjetninger om meningsinnholdet i ytringen. Hva slags mening vi skal tolke ut fra en ytring, bestemmes mye med utgangspunkt i den sosiale sammenhengen kommunikasjonen foregår i. Man må derfor ta i betraktning alle aktiviteter og omgivelsene en ytring skjer i, for å skape mening (Hitching & Veum, 2011, s. 27). I tekstvitenskapen kalles slike sosiale sammenhenger kontekst, og kontekstbegrepet er viktig i Hallidays sosialsemiotikk. Vi skiller mellom kulturkontekst og situasjonskontekst (Maagerø, 1998, s. 36-37; 2005, s. 25; Skovholt & Veum, 2014, s. 22) Kontekst inkluderer i denne sammenhengen alle omgivelsene teksten befinner seg i, også ikke-verbal virksomhet inngår i kontekstforståelsen. Konteksten fins forut for teksten, alle rammene en tekst forstås ut ifra er selve konteksten, og hjelper deltakerne i en kommunikasjonsprosess å avgjøre hva slags mening som kommer til uttrykk (Halliday, 1998a, s. 69; Maagerø, 1998, s. 37).

3.2.2 Kulturkontekst

Kulturkonteksten er den abstrakt og generelle sosiale sammenhengen, der hvor situasjonskonteksten er mer konkret og bundet til en bestemt situasjon (Svennevig, 2009, s. 151). Kulturkonteksten er «det kulturelle miljøet» hvor teksten blir skapt, og innsikt i kulturkonteksten er en forutsetning for å forstå meningen som ligger i teksten. Sosiale, politiske og økonomiske forhold kan for eksempel ha betydning for hva slags kulturell innramming teksten har (Skovholt & Veum, 2014, s. 22). Kulturkonteksten oppfattes som en generell og bredere kontekst og er knyttet til verdier og meninger i den kulturen hvor kommunikasjonssituasjonen oppstår, og påvirker meningen som skapes (Halliday, 1998a, s. 114-115). En slik vid kontekstforståelse handler om det konvensjonelle ved kulturen, det som deltakerne i den bestemte kulturen deler av oppfatninger, verdier og kunnskaper om ulike forhold (Svennevig, 2009, s. 150-151). Alle typer forståelse og forventninger til teksten som er basert på kunnskapen mottakeren har før han leser teksten, forbindes med kulturkonteksten. Tilgang til kulturelle fellesskap gir ressurser man bruker for å skape mening og forståelse, og er grunnleggende i all kommunikasjon (Svennevig, 2009, s. 152). Ironi er et godt egnet felt når det gjelder å aktualisere kulturkontekstens betydning, for forståelse av ironi er som oftest kulturelt betinget, og oppstår sjeldent som et globalt omforent fenomen. Glemmer man kulturkontekstens betydning oppstår lett fordommer og påstander om at en eller annen gruppe mangler ironisk sans, når de egentlig bare mangler tilgang til de samme generelle kulturelle rammene som ironi-fenomenet oppstod i (Barbe, 1995, s. 3-5). Situasjonskonteksten er

smalere enn kulturkonteksten, og forholder seg kun til situasjonen hvor kommunikasjonen oppstår.

3.2.3 Situasjonkontekst

Situasjonen en ytring befinner seg i gir deltakerne viktig informasjon slik at de kan skape mening og forstå ytringen, og de sidene ved konteksten som deltakerne tolker mening fra er sentrale i et lingvistisk perspektiv, disse danner den konkrete situasjonkonteksten (Halliday, 1998a, s. 74). Teksten og situasjonen den oppstår påvirker hverandre, forhold utenfor teksten får konsekvenser for meningsutvekslingen (Maagerø, 2005, s. 39). I sosialsemiotikken blir teksten forstått prosess og ikke bare et produkt, og denne prosessen er selve møtet mellom tekst og verden, en meningsutveksling påvirket av omgivelsene den er skapt i, i et her-og-nå-perspektiv.

Situasjonkonteksten er definert med utgangspunkt i 3 ledd som kalles diskursens *felt*, diskursens *relasjon* og diskursens *mediering* (Halliday, 1998a, s. 76). Felt sier noe om hva slags handling som blir utført, og hva teksten dreier seg om, relasjon beskriver deltakerroller og sosiale forhold rundt og mellom disse, og mediering beskriver språkets funksjon i den gitte teksten, hvordan den er mediert og hvordan den fungerer retorisk (Halliday, 1998a, s. 77; Maagerø, 1998, s. 37). Begrepene felt, relasjon og mediering beskriver forholdet mellom teksten og konteksten, og i en diskursanalyse ser vi på hva slags språklige trekk vi finner, og funksjonen disse har, altså det Halliday kaller metafunksjoner (Halliday, 1998b, s. 89-90).

3.2.4 Hallidays metafunksjoner

Den funksjonelle tilnærmingen vektlegger hva språket gjør i kommunikasjonsprosessen, hvordan vi bruker det og hvilke hensikter vi har med språkhandlingene våre. Hallidays grammatikk tar utgangspunkt i at alle språk bygger på to typer mening, *den ideasjonelle* og *den mellompersonlige*. Disse kalles metafunksjoner, og legger grunnlaget for meningsskapning i alle språk (Maagerø, 1998, s. 34). *Den ideasjonelle metafunksjonen* viser til meninger om virkeligheten, og hvordan språket brukes for å gjengi forestillinger om verden. Språket beskriver en bestemt utgave av virkeligheten, og ting man erfarer, for å dette betydning som kan overføres til andre (Maagerø, 1998, s. 38). Halliday kaller dette for erfaringsbasert mening, og fokuserer på setningen som en gjengivelse av de prosessene man opplever i den virkelige verden (Halliday, 1998b, s. 83).

Setningskonstruksjoner eller bestemte ordvalg bidrar til ulike måter å gjengi disse prosessene på, og er elementer i diskursanalysen av den ideasjonelle metafunksjonen. De sidene ved språket som skaper relasjoner mellom deltakerne i en gitt ytring, viser til språkets

mellompersonlige metafunksjon. Mennesker bruker språk for å utføre handlinger, og for å skape eller opprettholde sosiale tilknytninger til mennesker rundt seg (Maagerø, 1998, s. 48-49). I denne sammenhengen gransker man hva språket gjør, og fokuserer mer på språkhandlingen, enn på prosessen (Halliday, 1998b, s. 85). Ved å bruke språket kan man for eksempel stille krav eller komme med tilbud. Ulike måter å uttrykke seg på, for eksempel gjennom grad av modalitet, kan også ha betydning for analysen av mellompersonlig metafunksjon. En tredje funksjon, *den tekstuelle metafunksjonen*, skaper sammenheng mellom de to andre, gjennom å bruke ulike språklige ressurser slik at kommunikasjonen framstår som en helhet. I teorien beskriver man gjerne på funksjonene hver for seg, men de fungerer sammen og samtidig i kommunikasjonsprosessen (Maagerø, 2005, s. 99).

Begrepene felt, relasjon og mediering står i relasjon til de tre metafunksjonene, og skaper et abstrakt begrepsapparat for å snakke om hvordan mening skapes og overføres fra situasjonskonteksten og språkets funksjoner. Feltet gjenspeiles i den ideasjonelle metafunksjonen hvor en erfaringsbasert handling kommer til uttrykk, eller motsatt, erfaringsbasert meningen som uttrykkes blir realisert gjennom tegn i situasjonskontekstens felt (Halliday, 1998a, s. 95). På denne måten korresponderer felt med den ideasjonelle metafunksjonen, relasjon med den mellompersonlige, og mediering med den tekstuelle.

Analysemodellen i oppgaven tar utgangspunkt i Hallidays teorier, og baserer seg på hans forståelse av de tre metafunksjonene, i tillegg til å kartlegge kontekstene som hører til teksten som analyseres.

3.3 Presentasjon av analysemodell

Hallidays tre metafunksjoner danner basisen for tre av oppgavens fire forskningsspørsmål, 1. Hvordan skapes sammenheng i «Generasjon Kane»? (tekstuell) 2. Hva slags virkelighetsbilde skaper «Generasjon Kane»? (ideasjonell) 3. Hva slags relasjoner skaper «Generasjon Kane»? (mellompersonlig). I tillegg har jeg utformet et eget forskningsspørsmål som særlig vektlegger hva slags rolle de ulike referansene spiller for mening i teksten: 4. Hva slags funksjoner har de ulike referansene i «Generasjon Kane». Dette har jeg gjort på bakgrunn av den utstrakte bruken av eksterne tekstrelasjoner i «Generasjon Kane», fordi disse har stor betydning for den potensielle meningsskapingen.

Til sammen danner disse forskningsspørsmålene et solid rammeverk for diskursanalysen, som igjen danner utgangspunktet for analysen av tekstens ironiske meningspotensial. Kartleggingen av ironien krever en omfattende analyse av hvordan meningsskapingen skjer, av hva slags semiotiske ressurser teksten har å spille på.

Analysemodellen er inspirert og satt sammen av ulike kilder, tilpasset denne oppgavens problemstilling og teksten som danner grunnlaget for analysen. Boken *Tekstanalyse, ei innføring* (Skovholt & Veum, 2014) har sterk tilknytning til sosialesemiotikken, og baserer seg på Hallidays metafunksjoner. Jeg har basert mye av min egen analysemodell på modellen i denne boken, både når det gjelder når det gjelder det overordnede rammeverket, og analyse av ulike verbale semiotiske ressurser. I tillegg har jeg hentet teori fra kritisk diskursanalyse og tekstanalyse for å forklare begreper og legge til flere perspektiver (Machin & Mayr, 2013; Skrede, 2017; Svennevig, 2009), og jeg har basert den multimodale analysen på multimodal semiotisk teori (Björkvall, 2009; Kress & Van Leeuwen, 2006). I tillegg er noe av analysens teoretiske grunnlag hentet fra funksjonell lingvistikk, som bidrar til klarere forankring når det gjelder språk som system, og språkets funksjoner (Maagerø, 2005).

Under viser tabellen analyseredskap jeg bruker i analysen. Den tekstuelle metafunksjonen, altså hvordan meningen skapes, vektlegger i størst grad det multimodale perspektivet. Dette valget er gjort for å skape oversikt, og for ikke å gjenta det samme momentene, i tillegg mener jeg at samspillet mellom de ulike modalitetene er svært viktige for sammenhengen i teksten. Det multimodale perspektivet er også tatt med under de andre forskningsspørsmålene, men her vektlegger jeg de verbalspråklige ressursene mer. I det følgende skal jeg kort gjøre rede for analyseredskapene som brukes under diskursanalysen av «Generasjon Kane».

Tabell 3.1 Analysemodell for diskursanalysen

Tekstuell metafunksjon	Ideasjonell metafunksjon	Mellompersonlig metafunksjon	Referanser
Hvordan skapes sammenheng «Generasjon Kane	Hva slags virkelighetsbilde skaper Generasjon Kane	Hva slags relasjoner skaper Generasjon Kane	Hva slags funksjoner har de ulike referansene i Generasjon Kane
<ul style="list-style-type: none"> • Informasjonsverdi • Visuell framheving • Samhørighet/avgrensing • Forankring/utviding • Referentkobling 	<ul style="list-style-type: none"> • Transitivitetssystemet • Kategorisering • Presupposisjoner • Ordvalg og kontraster 	<ul style="list-style-type: none"> • Språkhandlinger • Modalitet • Tiltaleform 	<ul style="list-style-type: none"> • Interdiskursive • Intertekstuelle • Kulturkontekst

3.3.1 Hvordan skapes sammenheng i «Generasjon Kane»?

«Generasjon Kane» er en multimodal tekst som kommuniserer mye informasjon både gjennom visuelle og verbalspråklige ressurser. Teori om hvordan visuell kommunikasjon skjer, og hvilke meninger den kan ha, er hentet fra bøkene *Reading Images- the grammar of visual design* av Gunther Kress og Theo van Leeuwen, og *Den visuella texten* av Anders Björkvall. Björkvall sier at en av hensiktene med å skrive denne boka var å «på svensk presentere de tankar om visuell kommunikasjon som Gunther Kress og Theo van Leeuwen lagt fram i boken *Reading images- the grammar of visual design*», han gir flere begreper svensk språkdrakt som jeg i denne masteroppgaven igjen har oversatt til norsk. I analysen vil jeg vise hvordan komposisjonens meningspotensial bidrar til å skape en forståelig mening i teksten, for eksempel kan ulike elementers plassering eller størrelse få betydning for hva slags mening de kommuniserer, og dette har vært en svært viktig del av analysen når det gjelder tekstens tekstuelle nivå. Kress og van Leeuwen deler ulike typer mening inn i tre sammenfildrede systemer, kalt *information value*, *saliency* og *framing* (Kress & Van Leeuwen, 2006, s. 177) . Jeg har oversatt begrepene til *informasjonsverdi*, *visuell framskutthet*, og *avgrensning/ samhörighet* i denne oppgaven (Björkvall, 2009, s. 89-105). Disse begrepene representerer verktøy jeg skal bruke i analysen av de visuelle semiotiske ressursene. I tillegg skal jeg se på hvordan *forankring* og *utviding* bidrar til å skape meningspotensial. Forankring og utviding er begreper som brukes for å forklare hvordan verbaltekst og andre semiotiske ressurser påvirker hverandre, og forsterker eller tilfører mening i en multimodal tekst. Ressursene nevnt så langt viser hvordan verbaltekst og andre element i teksten spiller og virker på hverandre, derfor analyserer jeg disse i sammenheng.

Referentkjeder er verbalspråklige ressurser som bidrar til kohesjon, og hører til i analysen av sammenheng teksten skaper. De medvirker til at man kan identifisere hva som er tekstens tema, hvem og hva teksten handler om. Ord og betydninger som gjentas gjennom teksten gjør den forståelig, og fungerer som koblingsmekanismer som får teksten til å henge sammen (Skovholt & Veum, 2014, s. 118-119).

Informasjonsverdi, visuell framskutthet og avgrensning/ samhörighet

Hvor de ulike elementer plasseres visuelt, til høyre eller venstre i bildet, kan ha betydning for *informasjonsverdien*, dette gjelder både for verbaltekst og bilder. Element plassert til høyre kan i vestlige kulturer signalisere ny eller ukjent informasjon, mens element plassert til venstre ofte oppfattes som kjent (*given*). I tilfeller hvor element plassert til høyre framstår som ny informasjon, vil dette tiltrekke seg leserens oppmerksomhet og bidra til at tekstens

budskap kommer i fokus. Ny informasjon kan også framstå som mer utfordrende, «For at noe skal være Nytt betyr det at noe presenteres som man ennå ikke vet, eller som noe mottakeren ikke allerede er enig om [...] En bred oppfatning er derfor at Ny informasjon kan være «problematisk» (Kress & Van Leeuwen, 2006, s. 181, min oversettelse). I motsatt tilfelle vil kjent informasjon plassert til venstre kunne framstå som selvsagtheter, noe «alle» er enige om. På samme måte som plassering til høyre eller venstre skaper en horisontal akse, vil plassering øverst eller nederst skape en vertikal akse som også kan ha betydning for informasjonsverdien i en gitt tekst. Kress og van Leeuwen skriver at plassering øverst representerer den ideelle mening, mens plassering nederst framstår som virkelig/ reell. Begrepet ideell, eller ideal kan bety at element plassert i toppen et layout viser den idealiserte eller generelle del av en informasjon, i motsetning til reell som viser til verden slik den er, gjerne med mer konkret, praktisk og detaljert informasjon enn den ideelle. Med dette som utgangspunkt skriver Kress og van Leeuwen (2006) at hvis verbaltekst plasseres øverst i en multimodal komposisjon, spiller verbalteksten en ideologisk hovedrolle, og i motsatt tilfelle, om et bilde eller fotografi plasseres på topp vil dette ha størst ideologisk betydning for tekstens budskap. (Kress & Van Leeuwen, 2006, s. 187)

Også andre ressurser brukes for å signalisere mening i tekst, elementenes visuelle framskutthet påvirkes av faktorer som for eksempel størrelse, farge, skarphet, kontraster eller kulturelle symboler. Kress og van Leeuwen bruker begrepet *visuelle spor*, «visual clues» (Kress & Van Leeuwen, 2006, s. 202), som gjør tekstens mottaker i stand til intuitivt å avgjøre hva som er komposisjonens viktigste element. Element plassert i forgrunnen framstår som mer fremtredende enn element plassert lengre bak, og element som overlapper andre blir mer fremtredende enn de som overlappes.

Når elementer i en tekst overlapper hverandre, får dette ikke betydning bare for grad av framskutthet, men også for hvorvidt de ulike elementene er avgrenset eller sammenhengende, overlapping av ulike elementer kan antyde en samhandling mellom dem, at de har en viss sammenheng. Lang avstand i plassering mellom ulike element skaper gir inntrykk av at de ikke hører sammen. Det samme gjør innramming gjennom bruk av for eksempel farger eller konkrete linjer. Tydelig innramming signaliserer ulikheter eller avstand, og kan rette fokuset mot det individuelle eller individorienterte (Björkqvall, 2009, s. 105-106).

Gjentatt bruk av bestemte farger og former, og vektorer, kan bidra til å skape kohesjon, såkalte *visual rhymes* (Kress & Van Leeuwen, 2006, s. 204). *Visuelle rim* understreker sammenheng mellom tekstelementer, selv når de visuelle rimene er plassert med lang avstand,

eller er innrammet, vil likhet i farge eller form framheve samhörigheten mellom rimene tydelig (Björkvall, 2009, s. 108).

Samspillet mellom verbaltekst og andre semiotiske ressurser

Samspillet mellom bilde og verbaltekst åpner for ulike måter å skape mening på.

Litteraturforskeren Roland Barthes hevdet ifølge Kress og van Leeuwen at semiotiske uttrykk som farger, bilder o.l. ikke alene uttrykker bestemte og tydelige meninger, bare i sammenheng med verbaltekst. Kress og van Leeuwen sier seg uenig i dette, og hevder at visuelle elementer i en tekst har selvstendig betydning uavhengig av det verbale uttrykket. Forskjellen på disse to tilnærmingene handler først og fremst om å anerkjenne at visuelle bilder i utgangspunktet har en mening som ikke er avhengig av tekstelement. Barthes standpunkt var at det visuelle uttrykket alene har for åpent meningspotensial til at man kan tolke et bestemt budskap ut i fra det. Kress og Van Leeuwen (2010) likestiller i større grad det selvstendige meningspotensialet i tekst og bilder. Det betyr ikke at de er uenige når det gjelder de ulike elementenes evne til på å påvirke hverandres meningspotensial. (Kress & Van Leeuwen, 2006, s. 18). Når tekst og bilder settes sammen kan de ulike elementene tilføre hverandre betydning gjennom at det ene elementet tilfører det andre noe nytt, eller at det forsterker det vi allerede tolker inn i tekstens betydning. I *Reading Images- the grammar of visual design* henviser forfatterne til Barthes teorier om dette samspillet.

He distinguished between an image-text relation in which the verbal text extends the meaning of the image, or vice versa, [...] and an image-text relation in which the verbal text elaborates the image, or vice versa. In the former case, which he called relay, new and different meaning are added to complete the message. In the latter case, the same meanings are restated in a different (e.g. more definite and precise) way (Kress & Van Leeuwen, 2006, s. 18).

I denne oppgaven brukes det norske begrepet *utviding* om det første forholdet, og *forankring* om det siste.

Referentkobling

For at en kommunikativ utveksling skal finne sted, må ytringene ha referanser som de ulike deltakerne i kommunikasjonen kan identifisere. Når en ukjent referanse lanseres, presenteres den som ny, for senere å inngå som en kjent referanse for partene (Svennevig, 2009, s. 217), og etter som en referanse er presentert og identifisert, vil den bli en innarbeidet referent i teksten som man senere henviser til som kjent informasjon. På denne måten dannes *referentkoblinger* som bidrar til sammenheng i teksten, gjentatt bruk av referenten skaper videre *referentkjeder* som holder teksten sammen og skaper koherens (Skovholt & Veum,

2014, s. 119). Referentkjeder dannes ikke bare gjennom gjentakelse av ett og samme ord, men kan også uttrykkes gjennom ord som har samme betydning, (synonymer), eller assosiasjoner. Svennevig beskriver to måter å skape referentkjeder på, som ofte baserer seg på løsere tolkninger, «tekstreferentene er koblet til hverandre delvis på grunnlag av semantisk tilknytning (samme ord), delvis på grunnlag av skjemabaserte assosiasjoner» (Svennevig, 2009, s. 224). De vanligste semantiske relasjonene er ifølge Svennevig *identitet*, *synonym*, *hyponymi*, *antonymi* (Svennevig, 2009, s. 224). Ofte gjør begge seg gjeldene i samme referentkjede, som for eksempel uttrykkene «litterært mesterverk» og «episk storverk» brukt i «Generasjon Kane». Mesterverk og storverk kan tolkes som synonymer, episk og litterært er beslektede uttrykk som kan assosieres med hverandre, om de ikke betyr nøyaktig det samme.

Referentkjeder skaper ikke bare sammenheng, men kan også si noe om hva slags virkelighet teksten konstruerer. Ulike måter å gjenta referentkjeden på, kan ha ulike funksjoner og bidra til å sette referentkjeden i et bestemt lys (Skovholt & Veum, 2014, s. 120). I analysen kan det derfor være hensiktsmessig å se på hvordan referentene omtales, for å tydeliggjøre bestemte virkelighetsoppfatninger.

3.3.2 Hva slags virkelighetsbilde skapes i «Generasjon Kane»?

Ytringers innhold er knyttet til erfaringene vi gjør i den virkelige verden, og språket som representasjon av vårt forhold til fenomener slik vi erfarer dem. Den ideasjonelle metafunksjonen viser hvordan språket blir brukt som symbolsystem, og til å skape mentale framstillinger av virkeligheten rundt oss (Maagerø, 2005, s. 100). Vi bruker språket for å formidle vår virkelighetsbeskrivelse, og en analyse av den ideasjonelle metafunksjon vil synliggjøre hva slags versjon av virkeligheten ytringen skaper. Våre opplevelser av fenomen i verden er individuelle og våre framstillinger av virkeligheten er farget av våre egne subjektive erfaringer og framstillinger. De språklige valgene som vi gjør påvirker virkelighetsbildet som blir skapt (Skovholt & Veum, 2014, s. 51), i denne oppgaven har analyse av *transitivitetssystemet*, *kategorisering*, *presupposisjoner*, *ordvalg* og *kontraster* bidra til nettopp å kaste lys på virkeligheten slik den framstilles i «Generasjon Kane».

Transitivitetssystemet

Hallidays utgangspunkt for analyse av den ideasjonelle metafunksjon var setningen som enhet, fordi han mente at setningen spiller en sentral rolle for hvordan meningsskapingen skjer. I følge Hallidays funksjonelle grammatikk består setningen som representasjon av virkeligheten av dynamiske prosesser, mennesker gjør ting, og ulike deltakere inngår i prosessene. Prosessene er også knyttet til bestemte omstendigheter (Maagerø, 2005, s. 101-

102). Deltakere og prosesser er sentrale prinsipp i *transitivitetssystemet*, og de kommer til uttrykk gjennom setningens struktur. Halliday beskriver seks ulike prosesser basert på hva slags mening de uttrykker, og de ulike prosessene er knyttet til bestemte deltakere. De seks prosessene er *relasjonelle, verbale, mentale, atferdsmessige, materielle* og *eksistensielle* prosesser (Maagerø, 2005, s. 102-104). Framstillingen av transitivitetssystemet i denne oppgaven er forenklet, og har ikke vektlagt omstendighetene rundt prosessene. I oppgavens diskursanalyse er de tre prosesstypene mental, materiell og relasjonell av stor betydning, det er derfor kun disse prosessene og de tilhørende deltakerne som presenteres i det følgende.

Materielle prosesser uttrykker fysisk handling i den virkelige verden, at noen gjør noe fysisk. Den som handler får rollen deltakerrollen *aktør*. Materielle prosesser kan også uttrykke at noe gjøres med noen eller noe, altså at noe(n) er mål for prosessen. Denne deltakerrollen kalles *målobjekt* (Maagerø, 2005, s. 106-107).

Mentale prosesser knyttes mot den indre bevisstheten, og er ofte uttrykk for ulike sansende handlinger som å føle, tenke og tro. Disse handlingene skjer ikke åpent i en fysisk verden, men retter seg innover i den mentale bevisstheten. Deltakerrollen som utfører en sansende prosess, kalles *den sansende*. Hvis de mentale prosessene har flere deltakerroller, kaller vi den andre deltakerrollen *fenomen* (Maagerø, 2005, s. 111-112).

Relasjonelle prosesser skaper relasjoner, og fører elementer sammen. De framstiller tilstander der noe er noe, eller har noe. Slike prosesser beskriver noe som noe annet, de skaper relasjon mellom to enheter og fører dem sammen. Verb som være og ha, er typisk brukt for å realisere relasjonelle prosesser (Maagerø, 1998, s. 44; 2005, s. 115). Relasjonelle prosesser deles inn i undergruppene *identifiserende* og *attributive prosesser*, som hver har ulike deltakerroller. Teksten jeg analyserer i oppgaven har ikke mange slike relasjonelle prosesser, derfor har jeg ikke vektlagt disse deltakerrollene. Den relasjonelle prosessen jeg peker på i analysen er en identifiserende prosess. For ordens skyld nevner jeg at deltakerrollene i slike prosesser kalles *den utpekte* og *verdi* (Maagerø, 2005, s. 116).

Analyse av transitivitetssystemet viser hva slags prosesser som beskrives, og hvem som er tildelt de ulike deltakerrollene. Gjennom en systematisk fremstilling av prosesser og deltakerroller kan analysen tydeliggjøre virkelighetsbilder og påvise hva slags meninger som representeres gjennom språket. De språklige valgene som er gjort, sier noe om holdningen tekstskaperen har til saken som framstilles, og hva slags perspektiver som ligger til grunn (Skovholt & Veum, 2014, s. 62-63). Valg av prosesstype, og hvem som gjør hva mot hvem, vil alltid representere sider ved en gitt virkelighet en kan stille spørsmål til.

Kategorisering

Kategorisering er en måte å snakke om verden på, som skaper orden. Gjennom språket skapes systemer som plasserer ulike fenomen i kategorier. På denne måten skaper man forskjellige grupperinger, hvor noe plasseres slik at en kan uttrykke seg klart om den uoversiktlige tilværelsen vi lever i. Ulike dyr er plassert i overordnede og underordnede grupper, kattedyr er et samlebegrep for ulike arter katt som omfatter alt fra huskatter til løver (Skovholt & Veum, 2014, s. 58).

På samme måten kan skape kategorier om bestemte grupper eller saksforhold i samfunnet, på grunnlag av egenskaper, religiøs tilhørighet eller lignende. Ulike måter å ordlegge seg på, avslører holdninger og kan skape eller videreføre stereotypier, og formidle en forenklet virkelighetsoppfatning (Skovholt & Veum, 2014, s. 58). Fra mediene kjenner vi eksempler på hvordan ugjerningsmenn ofte omtales med etnisk tilknytning, kanskje særlig om de ikke av norsk opprinnelse. Denne formen for kategorisering har vært kritisert på grunn av at det kan bidra til å opprettholde forutinntatte holdninger til innvandrere (Svennevig, 2009, s. 178). Kategorisering bidrar til å forme en virkelighetsoppfatning, og noen ganger til å etablere måter å snakke og å tenke om fenomener på, som oppfattes som sanne selv om de ikke er det (Svennevig, 2009, s. 179-180). I tekstanalyse kan kategorisering bidra til å avsløre perspektiver og tydeliggjøre tekstskaperens oppfatning av verden.

Presupposisjoner

Meninger og påstander er noen ganger presentert som selvsagte sannheter i gitte tekster, og avslører bestemte holdninger til virkeligheten som de refererer til. Slike påstander kalles presupposisjoner, og kan brukes for å fremme inntrykket av logisk sammenheng og argumentasjon. På den måten kan leseren av en gitt tekst mer eller mindre ubevisst la seg overtale til å dele de implisitte holdningene, og i større grad akseptere virkelighetsoppfatningen slik den legges fram (Machin & Mayr, 2013, s. 153-154; Svennevig, 2009, s. 55). Presupposisjoner antar felles bakgrunnskunnskaper, og kommer med skjulte påstander om verden som kan virke manipulerende. Saksforhold blir presentert som sanne versjoner av virkeligheten, og er en måte å argumentere for og å overtale andre, til å dele forfatterens syn (Skovholt & Veum, 2014, s. 53-54).

Ordvalg og kontraster

Språk er aldri nøytralt, ulike ordvalg legger til meninger og holdninger angående saken en uttaler seg om. Positivt og *negativt ladde ord* er en måte å avsløre holdninger på, ofte gjennom å karakterisere. Bruk av kontraster kan bidra til å forsterke, slik at den positive

holdningen blir enda tydeligere, eventuelt motsatt (Skovholt & Veum, 2014, s. 55). En gransking av ordvalg vil bidra til å avsløre holdninger, og til å se hva slags verdier som fremheves, og ikke.

3.3.3 Hva slags relasjoner skapes i «Generasjon Kane»?

Den mellompersonlige metafunksjonen beskriver hvordan språket brukes for å konstruere relasjoner mellom deltakerne i kommunikasjonsprosessen, og hvordan tekstskaperen posisjonerer seg gjennom de språklige valgene han gjør (Skovholt & Veum, 2014, s. 79). Den viser hvordan kommunikative funksjoner i språket kan skape sosial samhandling mellom deltakerne. Relevante verktøy for denne oppgavens analyse i sammenheng med sosial samhandling og meningsutveksling er *språkhandlinger*, *modalitet* og *tiltaleformer*.

Språkhandling

Teorien om *språkhandlinger* presenteres i 1962 boken *How to do things with words*, skrevet av filosofen J.L. Austin. Denne teorien påpeker at vi gjør noe med språket når vi snakker, vi stiller spørsmål, vi kommer med påstander eller krever noe (Svennevig, 2009, s. 66). Språk er altså ikke bare overføring av informasjon, men også en handling. Teorien ble videreutviklet av hans elev, John Searle, han står bak klassifiseringen av fem typer språkhandlinger: *Konstantiver*, *direktiv*, *kommissiver*, *ekspressiver*, og *kvalifiseringer* (Skovholt & Veum, 2014, s. 82, 84). Klassifiseringen av språkhandlingene er gjort med utgangspunkt i hva som er det kommunikative poenget med språkhandlingen (Searle i følge Svennevig, 2009, s. 61)

Konstantiver er ofte utsagnssetninger, og er påstander om saksforhold i virkeligheten. Språkhandlingen kan påstå, informere, forklare osv., og framstår som sanne uten at de nødvendigvis er det (Skovholt & Veum, 2014, s. 84; Svennevig, 2009, s. 62). Ved bruk av direktiver ber tekstskaperen om eller krever noe, og de er ofte formulert som imperativer eller spørsmål. Språkhandlingen ønsker at andre skal gjøre noe, som for eksempel en tjeneste, eller å svare på et spørsmål (Svennevig, 2009, s. 62). Kommissiver forplikter tekstskaperen til å gjøre noe for andre, og er formulert som en framtidig handling. Ytringer som uttrykker følelser kalles ekspressiver, og sammen med kommissiver oppfattes de ofte som oppriktige ytringer (Svennevig, 2009, s. 62-63). Den siste type språkhandling kalles kvalifiseringer, og disse kan beskrive en ny institusjonell virkelighet, som for eksempel ved inngåelse av ekteskap eller en domsavsigelse. Kvalifiseringer kan også brukes i sosiale sammenhenger, for eksempel når barn i lek uttrykker «fus» eller «du har` n» (Skovholt & Veum, 2014, s. 84; Svennevig, 2009, s. 64).

En analyse av språkhandlinger kan bidra til å bestemme hva som er tekstens egentlige formål. For eksempel kan en finne ut hvilke språkhandlinger som dominerer teksten for å forstå om teksten først og fremst informerer, eller ber om noe. Ikke alle språkhandlinger uttrykkes eksplisitt, og må derfor tolkes i lys av konteksten ytringen skjer i. Kultur- og situasjonskonteksten plasserer språkhandlingene inn i bestemte sammenhenger, som tilfører ytringen meningspotensial (Skovholt & Veum, 2014, s. 84).

I følge Searle er det også krav til språkhandlingen, for at den skal være vellykket. Språkhandlingen må oppfattes som oppriktig og den må framstå som sannferdig. I tillegg må den ha legitimitet. Oppfylles ikke kravene, framstår språkhandlingen som mislykket, og den får ikke den ønskede virkningen (Skovholt & Veum, 2014, s. 84).

Modalitet

Når vi ytrer oss trenger vi mer enn bare å kunne uttrykke ja eller nei, vi trenger en skala for å uttrykke grader av sikkerhet eller nødvendighet, modalitet. Modalitet signaliser en holdning til saksforholdet hos tekstskaperen, som gjør at leseren kan vurdere og ta stilling til det som blir sagt (lest). Modalitet åpner for et mangfold av språklig nyansering, man kan ytre seg med sterk overbevisning, eller med forbehold, alt etter hva en ønsker å uttrykke (Maagerø, 2005, s. 149-150). Språkvitenskapen skiller mellom epistemisk og *deontisk modalitet*. Begrepet epistemisk betyr sikker kunnskap, mens deontisk er knyttet til i hvilken grad noe er nødvendig eller ønskelig (Skovholt & Veum, 2014, s. 89). Epistemisk modalitet uttrykker i hvilken grad leseren er sikker i sin sak, hvor «jeg kommer klokka 1600» uttrykker *høy grad* av epistemisk modalitet, mens «jeg tror kanskje jeg kommer klokka 1600» uttrykker *lav grad* av epistemisk modalitet. Deontisk modalitet signaliserer grad av nødvendighet, eksempel på høy grad av deontisk modalitet kan være setningen «du må komme hjem klokka 1600». Hjelpeverbet signaliserer grad av sikkerhet eller nødvendighet, hvis siste setningseksempel bytter ut «må» med «bør», får ytringen lavere deontisk modalitet. (Skovholt & Veum, 2014, s. 88-91).

Den systemisk funksjonelle lingvistikken opererer med begrepene *modalisasjon* og *modulasjon*, som mer eller mindre korresponderer med epistemisk og deontisk modalitet (Maagerø, 2005, s. 150). Maagerø poengterer at sterk grad av modalisasjon (epistemisk modalitet) uansett uttrykker en slags usikkerhet, hvis ikke ville tekstskaperen ikke bruke modalitet i det hele tatt. Ytringen «Christian har lest boken» er mer sikker, enn «Christian har sikkert lest boken» (Maagerø, 2005, s. 152). I eksempel en uttrykkes innholdet uten modalitet, og ytringen framstår som skråsikker. Likevel er grad av sikkerhet forbundet med modalitet, og

høy grad av sikkerhet forteller noe om tekstskaperens holdninger. Denne oppgavens analyse er basert på en tekst som egentlig ikke har mange modale markører, men likevel framstår tekstskaperen som svært overbevist. Jeg har derfor valgt å tolke en til dels gjennomført mangel på modalitetsmarkører i ytringer fremsatt som sikre, som et signal på høy modalitet i min analyse.

Tiltaleformer

Tekstskaperen kan bruke ulike strategier for å skape relasjoner til leseren, både gjennom måten han omtaler seg selv, leseren og andre deltakere i teksten. Direkte henvendelser til «du» brukt i tekst brukes for å skape en mer personlig relasjon, og forholdet mellom partene blir mer symmetrisk. Pronomen som «vi» og «oss» kan også bidra til å skape nærhet mellom tekstskaper og leser, avhengig av om leseren er inkludert i fellesskapet som «vi» og «oss» representerer. Gir tekstens innhold en forståelse av et «vi» og «oss» som ikke inkluderer alle, og hvor det vil være lesere som ikke tilhører kollektivet, etableres det et skille. «Vi» og «oss» vil da fungere som en motsetning til «dere», og ekskludere gruppen som tilhører «dere» fra fellesskapet (Skovholt & Veum, 2014, s. 94-95). *Pronomenbruk og tiltaleformer* har derfor stor betydning for relasjonene som etableres i teksten, og bidrar både til symmetri og asymmetri, spørsmålet er om man føler seg som det av «vi»-kollektivet, eller ikke.

Pronomenformer som «vi» og «oss» er ofte brukt av politikere og andre aktører som har interesse av å tilsløre hvem «vi» egentlig er. Valgkamp-kampanjer skaper situasjoner hvor partiledere på vegne av «vi» lover det ene eller andre, uten at «vi» er definert. Om partilederen snakker på vegne av seg selv, deler av partiet eller alle som definerer seg inn i gruppen av partipolitiske velgere for partiet han representerer, er vanskelig å si. Denne måten å bruke «vi» på kan bidra til å skjule maktrelasjoner, og til å gi tekstskaperen større tyngde (Machin & Mayr, 2013, s. 84). «Vi» representerer tilsynelatende et større fellesskap, og få derfor mer makt bak ordene, enn «jeg».

Bruk av tiltaleformer er viktige faktorer for å skape relasjoner mellom tekstskaper og leser, og kan konstruere nærhet eller avstand. Diskursanalyse synliggjør konsekvensene av slike faktorer, og skape bevisstgjøring når det gjelder grad av asymmetri i relasjonene som skapes. I egenskap av å være tekstskaper har man mer makt enn leseren, siden man best vet hva som er tekstens formål og budskap. Tiltaleformer kan forsterke det asymmetriske forholdet, eller utjevne det gjennom å skape en følelse av jevnbyrdighet mellom partene.

3.3.4 Hva slags funksjon har ulike intertekstuelle referanser.

Begrepene *interdiskursivitet* og *intertekstualitet* er presentert under 2.4, og trenger ikke ytterligere avklaring. Referansene er ressurser som utvider meningspotensialet, og er semiotiske verktøy i seg selv. Hensikten med å gjøre intertekstualitet til en selvstendig del av analysen, er at de brukes gjennomgående gjennom hele teksten, fra tittel til siste avsnitt, verbalt og visuelt. Intertekstualiteten har betydning for virkelighetsbildet og relasjonene, og ikke minst sammenhengen i teksten, som analysen vil vise. Samtidig er det slik at Hallidays metafunksjoner analyseres hver for seg, men i virkeligheten må meningsskapingen som skjer i den kommunikative prosessen, ses i sammenheng. Ofte viser det seg at den samme intertekstuelle referansen har betydning for flere metafunksjoner, noe som viste seg å være utfordrende under selve analysen. De samme momentene måtte gjentas flere ganger, og innholdet ble uoversiktlig. Av disse årsakene, altså referansenes dominerende plass og betydning på tvers av metafunksjonene, bestemte jeg at de intertekstuelle referansene i hovedsak analyseres som en egen del av diskursanalysen.

På bakgrunn av den overordnede konteksten de hører hjemme i, har jeg delt dem inn i politisk- og samfunnsrelaterte referanser (interdiskursive), og kulturelle referanser (intertekstuelle).

3.4 Vurdering av studiens gyldighet

Reliabilitet og validitet er begreper som er forbundet med forskningens pålitelighet og relevans, derfor er det nødvendig å reflektere over denne oppgavens gyldighet som forskingsprosjekt. Reliabilitet omhandler forskningsresultatets pålitelighet. Vurderingen av om resultatet er overførbart til andre forskere som anvender samme metode har tilknytning til studiets reliabilitet (Kvale, Brinkmann, Anderssen, & Rygge, 2015, s. 275-276). Reliabilitet er knyttet til datas konsistens og nøyaktighet, som ikke er enkelt å måle i en kvalitativ studie, siden konsistens ikke lar seg måle på samme måte som når det gjelder kvalitative data. Likevel er det avgjørende at forskningen gjennomføres på en pålitelig måte, gjennom presise og nøyaktig dokumentasjon av framgangsmåten som benyttes undervegs. (Befring, 2015, s. 56). Validitet er forbundet med sannhet og riktighet. Med bruk kvalitativ forskningsmetode kan validitet vurderes gjennom å se på om studien undersøker det fenomenet den skal undersøke, og gjennom å vurdere hvorvidt metodene som er valgt er egnet (Kvale et al., 2015, s. 276).

3.4.1 Reliabilitet

Denne oppgaven er en kvalitativ studie. Resultatet er basert på diskursanalyse som metode, og oppgavens reliabilitet må vurderes ut ifra prosessens nøyaktighet og åpenhet. Under kapitlene 2 og 3 fins nøyaktige beskrivelser av oppgavens rammeverk, både når det gjelder analysen av ironi, og diskursanalysen. Rammeverket og analysemodeller som er brukt framstilles detaljert, gjennom framstillinger i tabeller, og presise redegjørelser for de ulike semiotiske verktøyene som danner grunnlaget i analysene. Analysen er delt, men likevel sammensatt, med trinn 1 som danner grunnlaget for trinn 2. Dette bidrar til å åpne analysene, tydeliggjøre funn og klargjøre forskningsprosessen så godt som mulig.

3.4.2 Validitet

Forskning med utgangspunkt i kvalitative metoder vil alltid være influert av forskerens egne forutinntatte holdninger. Det er derfor viktig å sikre forskingsprosjektets gyldighet, gjennom selvkritiske refleksjoner til arbeidet man gjør (Befring, 2015, s. 54-55). Denne oppgaven er tuftet på analyse, og funn er basert på mine evner til å analysere og tolke. Grad av objektivitet i denne forskingen er derfor naturlig å diskutere, med tanke på nettopp gyldighet.

Diskursanalysens validitet med tanke på objektivitet, har vært problematisert på bakgrunn av at det er vanskelig å holde beskrivelse og fortolkning fra hverandre. Kritikerne har stilt spørsmål til om det er mulig å foreta nøytrale analyser av diskurser, hvor forskerens egne holdninger og verdier ikke påvirker resultatet. Ruth Wodak (Wodak i Hitching & Veum, 2011, s. 20) som er professor i diskurs-studier, hevder at det er umulig å gjennomføre nøytrale, deskriptive diskursanalyser. Sosialt konstruerte fenomen som tekster og ytringer kan ikke objektivt beskrives i positivistisk forstand. Alle former for kommunikasjon må derfor analyseres gjennom fortolkning og forståelse. Av den grunn må forskning av kommunikative fenomener basere sin validitet på å gjøre analysene så gjennomtsiktige og tydelige som mulig. Funn må forklares presist, og fortolkningsprosessen må rekonstrueres slik at leseren henger med forskerens resonnement. Det bidrar til at analyse og resultat blir etterprøvbart og forståelig for andre (Befring, 2015, s. 55; Hitching & Veum, 2011, s. 20).

Analysene i denne masteroppgaven er basert på anerkjente metoder og teorier inne funksjonell grammatikk. Metoden er grundig gjort rede for og begreper og analyseverktøy er avklart og presist beskrevet. Dette bidrar til å gjøre analysetrinn 1 og 2 eksplisitt og gjennomtsiktig. Fenomenet som undersøkes i problemstillingens første spørsmål besvares gjennom analysene i oppgaven. Diskursanalyse har vist seg som en god metode for å svare på

dette spørsmålet. Funnene i analysetrinn 1 er basert på logiske resonnement. Analysene har solid dokumentasjon, gjennom mange teksteksempler som underbygger analysen, og viser sammenheng mellom semiotiske ressurser og funksjon. Analysetrinn 2 illustrerer ironisk meningsskapning og tolkningsprosessen for hvordan ironisk mening skjer. Det er også klar sammenheng mellom analysetrinn 1 og 2. Jeg mener derfor at det skal være mulig å etterprøve og rekonstruere fortolkningene gjort i analysen av «Generasjon Kane».

En innvending når det gjelder validitet, kan være om teksten som ligger til grunn for analysen, faktisk representerer fenomenet som skal undersøkes, på en tilstrekkelig måte. «Generasjon Kane» er brukt i eksamensvedlegget for avgangselever på videregående skole, og den vurderes av skrivesenteret som en krevende ironisk tekst (Rambøl, 2010, s. 88-89). Utdanningsdirektoratet er ansvarlige for å lage eksamensoppgaver på nasjonalt nivå, noe som tilsier at studiets objekt har vært gransket og funnet godt nok av representanter for direktoratet. Siste ledd av problemstillingen som ligger til grunn for masteroppgaven, spør om «Generasjon Kane» er egnet for elever i den videregående skole. Det er en kompleks tekst, og derfor egner den seg for å svare på dette spørsmålet, Jeg mener derfor at teksten har god validitet som forskningsobjekt i denne studien.

Et annet spørsmål er knyttet til oppgavens teoretiske validitet. Teoretisk validitet handler om å anvende teorier på et høyt nivå, og anvende disse på datamaterialet som foreligger i oppgaven. Diskursanalysen i oppgaven har tilknytning til sosialemiotikken, og rammeverket er basert på SFL og videreutvikling av Hallidays lingvistiske perspektiver. Dette er anerkjente metoder i godt etablerte fagmiljø (Berge, 1998, s. 18). Grunnlaget for teorien om ironi er særlig konsentrert rundt Hutcheons teorier, som sannsynligvis ikke er like kjent som Halliday og SFL i norske lingvistiske miljøer. Jeg mener likevel at jeg har gjort klart rede for en sammenheng mellom hennes forståelse for ironi, begrepene hun bruker og min egen analyse, som skaper mening for den som leser oppgaven. Samtidig har utviklingen av oppgaven, og særlig analysen som påviser et ironisk meningspotensial, vært gjenstand for gode og faglige samtaler med min veileder, noe som styrker oppgavens validitet. Gjennom veiledningen og felles nærlesing har mine refleksjoner blitt prøvd, noe som har bidratt til dypere forståelse og solid faglig forankring. Samtidig utvider veiledningen tolkningsfellesskapet, gjennom veileders bidrag til å gjøre analysen mer transparent og etterprøvbart.

Generaliseringsvaliditet er knyttet til om forskningen har gyldighet for andre, om forskningens resultat kan bidra for andre som jobber med liknende fenomen (Befring, 2015, s. 55). Jeg håper at oppgavens teoretiske omfang, særlig når det gjelder fenomenet ironi, kan ha

betydning for hvordan man jobber med ironi i undervisningssammenheng. Rammeverket slik det framstilles kan overføres til analyse av andre ironiske tekster, og bedre forståelsen for ironisk meningsskapning. Derfor mener jeg at oppgaven kan ha en viss generell verdi.

4. Diskursanalyse- Analysetrinn 1

Steen Jensens tekst kommuniserer gjennom ulike semiotiske ressurser som krever en del forkunnskaper før de skaper tydelige meninger, og en retorisk analyse av teksten, slik eksamensoppgaven i norsk hovedmål 2010 ber om, kan være en krevende oppgave for elever i den videregående skole. På bakgrunn av dette vil det være nyttig å se hvordan denne teksten skaper sammenheng og mening, for å kunne si noe om hva slags literacy denne teksten krever. Teksten åpner for en ironisk leseforståelse, og gir eksempel på hvordan ironi fungerer som retorisk ressurs. Problemstillingen for denne masteroppgaven er som følger: **Hvordan skapes ironi i teksten «Generasjon Kane»? Hva slags krav stiller teksten til elevenes literacy? I hvilken grad er teksten egnet som utgangspunkt for en retorisk analyse for elever i den videregående skole?** For å svare på denne problemstillingen skal jeg altså analysere teksten, ved hjelp av det tekstanalytiske rammeverket presentert under kapittelet om metode.

Diskursanalysen vil synliggjøre hva slags krav denne teksten stiller til elevenes literacy. Den er delt inn i fire hovedfelt, organisert etter følgende forskningsspørsmål: 1. Hvordan skapes sammenheng i «Generasjon Kane», 2. Hva slags virkelighetsbilde skaper «Generasjon Kane», 3. Hva slags relasjoner skaper «Generasjon Kane», 4. Hva slags funksjoner har de ulike referansene i «Generasjon Kane»? I sammenfatningen av diskursanalysen vil ulike funn legges frem, for å tydeliggjøre krav til literacy, og for å se hva slags tegn til ironisk forståelse som fins i «Generasjon Kane». Analysedel 1 innledes med en kartlegging av situasjons- og kulturkonteksten for å tydeliggjøre sider ved den kommunikative situasjonen teksten befinner seg i, som er avgjørende for hvordan den leses og forstås. Videre er det et poeng, under fanen kulturkontekst, at «Generasjon Kane» leses med et visst fokus på tiden den ble skrevet i, der en del konkrete hendelser i nyhetsbildet kan bidra til å tydeliggjøre noen sammenhenger. Analysen skal vise hvordan «Generasjon Kane» skaper et sammenhengende meningsinnhold gjennom bruk av verbalspråklige og visuelle koblinger, og hva slags virkelighetsbilde (ideasjonell metafunksjon) og relasjoner (mellompersonlig metafunksjon) som skapes.

4.1 Presentasjon av teksten

«Generasjon Kane» er skrevet av Ingebrigt Steen Jensen, og stod på trykk i magasinet *Levende historie* nr. 4, i 2009. Teksten er multimodal, satt sammen av verbaltekst og fargebilder, og er utformet som en artikkel ⁴(Rambøl, 2010, s. 88).

---

⁴ «Generasjon Kane» kalles artikkel i skrivesenterets evaluering av eksamensoppgaver 2010

4.2 Beskrivelse av situasjonskonteksten

Situasjonskontekstens felt: Steen Jensen kommenterer norske mannlige samfunnstoppers verdisyn og holdninger, og sammenhengen mellom machokultur og politisk og økonomisk makt i Norge. Samfunnstoppene som er nevnt er Stein Erik Hagen, Helge Lund, Kjell Inge Røkke og Jens Stoltenberg, de tre førstnevnte er også avbildet. Visuelle og verbale henvisninger til den litterære figuren Morgan Kane understreker machokultur som tema. I det umiddelbare møtet med teksten kan det virke som om formålet er å opplyse mennesker om hva slags verdier maktens menn har, i det norske samfunnet.

Situasjonskontekstens relasjon: Tekstskaperen, Ingebrikt Steen Jensen får gjennom rollen som etablert forfatter autoritet, hans kunnskaper om tekst og språk, og tidligere anerkjennelse, gir ham makt over leseren. Eleven, som leser, står i utgangspunktet i en underlegen situasjon, siden man kan anta at de mangler både en del kunnskaper, og anerkjennelse som skribenter, sammenliknet med Steen Jensen. I tillegg vil opplevelsen av press som hører med under eksamensavviklingen også bidra til asymmetriske relasjoner mellom tekstskaper og leser.

Situasjonskontekstens mediering: «Generasjon Kane» stod først på trykk i *Levende historie*, et magasin som eksisterte i papirutgave fra 2003 til 2015, utgitt av historieforlaget (Levende historie). I en anmeldelse skrevet i *Lektorbladet* av magasinet to første utgivelser i 2003 skriver Ivo de Figueiredo at «I aksen mellom de vitenskapelige og det populære» er magasinet plassert «i den populære enden» (de Figueiredo, 2003, s. 21). I anmeldelsen viser Figueiredo til magasinet redaktør Ingard Lundeby, som i en leder i første utgivelse hevder at magasinet prosjekt «sikter mot øyeblikket der fortid møter nåtid», og han ønsker «å nå alle» med det historiske stoffet (de Figueiredo, 2003, s. 21). *Levende historie* kan betraktes som et populærvitenskapelig magasin tilgjengelig for alle og enhver med historisk interesse. Ut i fra dette kan man gå ut ifra at innholdet i magasinet er av det mer lettfordøyelige slaget, og at den intenderte leseren i utgangspunktet er folk flest, med en viss historisk interesse. Både det visuelle og verbalteksten bidrar til meningsskaping og kommunikasjon i teksten, de er tildelt om lag like mye plass, og begge oppfattes derfor som betydningsfulle.

4.3 Beskrivelse av kulturkontekstene

Teksten «Generasjon Kane» må leses på bakgrunn av ulike kulturelle kontekster, avhengig av politiske, samfunnsmessige og litterære forhold. Kulturkontekster som har spesiell betydning for denne oppgaven er knyttet til to hoved-kontekster, i oppgaven kalt politisk- og samfunnsrelatert kontekst, og litterær kontekst. Kjell Inge Røkke, Helge Lund, Stein Erik

Hagen og Jens Stoltenberg er aktører innen den politisk- og samfunnsrelaterte konteksten, det samme gjelder tekstskaperen, Ingebrikt Steen Jensen. Kjennskap til den litterære karakteren Morgan Kane hører til under den litterære konteksten, det gjør også flere referanser til forfattere og andre karakterer fra norsk litteraturhistorie, som opptrer i denne artikkelen.

Innen den politisk- og samfunnsrelatert konteksten finner vi Kjell Inge Røkke, kjent for de aller fleste nordmenn som Moldes rike onkel, som har slått seg opp fra enkle kår som fisker til å bli en av Norges rikeste menn. Dette er en ganske allmenn kunnskap. Mange vet også at han har tilknytning til industrikonsernet Aker. I 2009, da Steen Jensen skrev «Generasjon Kane», skapte Røkke og Regjeringen store overskrifter, på bakgrunn av en avtale som ble inngått mellom partene. Den norske stat inngikk en handel med Aker ASA, for å forhindre at Aker Kværner (datterselskap til Aker ASA), skulle få utenlandske eiere, og staten danner et nytt selskap sammen med Røkke, Aker Holding. I kjølvannet av avtalen oppstår bråk og tumulter som får massiv mediedekking. I denne saken tjente Røkke 6.4 milliarder samtidig som han fikk med 60% av aksjene i det nye selskapet, mens den sittende Regjering ble utsatt for sterk kritikk av opposisjonen. Næringsminister Sylvia Brustad får mistillitsforslag, men beholder sin posisjon, andre aktører som representerer staten i denne handelsavtalen trekker seg (Bjerkan, Knudsen, & Sællem, 2009). Aker-saken er en vesentlig del av kulturkonteksten anno 2009.

Helge Lund var konsernsjef for Norsk Hydro i 2009, og ansvarlig for konsernets valg om å tjene penger på utvinning av oljeholdig sand i Canada. Dette er også en sak som preger nyhetsbildet våren 2009, siden denne formen for oljeutvinning er kontroversiell på grunn av miljømessige hensyn. Lund forsvarer denne industrien, og argumenterer for at verdens økende behov for energi og velferd, krever at man utnytter disse ressursene. Miljøorganisasjonen Greenpeace forsøker å stanse planene, og får støtte fra flere hold, også fra aksjonærer i Norsk Hydro (Krokefjord, 2009; Rosenberg, 2009).

Samfunnstoppen Stein Erik Hagen ble for mange kjent som kjøpmann, og skaperen av lavpriskjeden Rimi. Hagen er i dag investor, og har andeler i Steen og Strøm, og Orkla, hvor han også er styreformann. Hagen er en framgangsrik forretningsmann som lenge har hatt, og fortsatt har, har betydelig innflytelse på norsk næringsliv (Jacobsen, 2012; Winther, 2017).

Den tydeligste representanten for den partipolitisk-relaterte kulturkonteksten i teksten «Generasjon Kane» er Jens Stoltenberg, som i 2009 var Norges statsminister. Steen Jensen skriver «Og når Jens Stoltenberg med utsøkt kulde tar farvel med Manuela Ramin-Osmundsen [...]» (kilde), her refererer han til skandalen fra februar 2008, hvor Ramin-Osmundsen, daværende barne- og familieminister, utnevnte sin egen venninne til

barneombud. Hun ble erklært inhabil, og måtte gå på grunn av denne utnevningen (Engh & Gjerde, 2008).

Tekstskaperen, Ingebrikt Steen Jensen, har også betydning for kulturkonteksten, som forfatter kunne han også tilhørt den litterære konteksten, men «Generasjon Kane» er skrevet som en artikkel om verdismynd og holdninger som preger makteliten i 2009, derfor plasseres han i denne sammenhengen under den politikk- og samfunnsrelaterte konteksten. Steen Jensen er særlig kjent for sin suksess som reklamemann, men har også skrevet bøker, og er over gjennomsnittet interessert i fotball (Vikøren, 2016). I tillegg har han siden ungdommen vært opptatt av Morgan Kane-serien, som han skrev særoppgave om allerede på gymnasen. Han har lest bøkene flere ganger, og tillegger bøkene stor betydning for menn som tilhører Steen Jensens egen generasjon (Pedersen, 2008).

Sider ved kulturkonteksten som er beskrevet over viser hva slags meningspotensial som åpner seg gjennom kjennskap til aktuelle nyheter, og til mer eller mindre etablerte aktører i norsk samfunnsliv. Man kan markere et skille mellom mer vedvarende kontekster som strekker seg over tid og framstår som generelle, disse er knyttet til roller som investorer, konsernsjefstillinger eller statsministerposter, mens andre, mer tidsnære kontekster er mer knyttet til konkrete hendelser, som boring i oljesand eller ministeravganger. Kjennskap til disse kontekstene og forhold rundt disse er en forutsetning for å kunne gjøre en seriøs analyse av teksten.

Teksten har også en skjønnlitterær kontekst, karakteren Morgan Kane og forfatteren av verkene, Kjell Hallbing, er deler av den litterære konteksten som kan knyttes til kulturkonteksten i «Generasjon Kane». Kane-serien inneholder 83 bøker om western-helten Morgan Kane, som er de mest leste bøkene i Norge gjennom tidene (Bakken, 1994, s. 6). Romanserien tilhører Western-sjangeren, som ofte bygger på enkle plott hvor den ensomme helten seier i sin kamp mot ondskapen. Sjangeren var populær i USA på 1800-tallet, og bøkene om Kane er en videreutvikling av denne sjangeren, og selv om de er skrevet av en norsk forfatter, er handlingen lagt til det originale «ville Vesten» i USA mot slutten av 1800-tallet (Forsgren & Moi, 2009). Kane framstilles i serien med et sjangertro forbruk av kvinner og alkohol, og volds- og sexscenene er hyppige og detaljerte. På bakgrunn av dette tillegges serien ofte høyrepopulistiske og fascistiske holdninger (Bakken, 1994, s. 15). Bøkene, som er de mest leste i Norge gjennom tidene, ble utgitt mellom 1966-1983, og fra 1970 steg opplagstallene og serien ble svært populær (Bakken, 1994, s. 6-8).

Steen Jensen har også en rekke andre litterære referanser, som viser til litteratur fra Ibsen fram mot vår egen tid. Både forfattere, litterære verk og litterære skikkelser ramses opp, og

kjennskap til forfatterne og verkene utvider meningspotensialet for leseren. Litteraturen som nevnes i denne sammenhengen hører inn under en litteraturhistorisk kategori som står i kontrast til Kane-litteraturen. Mens Kane-bøkene gjerne karakteriseres som populærlitterære (Bakken, 1994, s. 11), blir Ibsen og Vesaas oppfattet som mer seriøse forfattere, og deres verker hører til i en undervisningskontekst, og forbindes gjerne med allmennkunnskap om norsk litteratur. Steen Jensen henviser til ulike karakterer i slike såkalte seriøse verk, som Mattis Tust hos Vesaas eller Peer Gynt hos Ibsen. Har man inngående kunnskap om bøkene og karakterene, vil forståelsen for meningspotensialet i «Generasjon Kane» utvides.

I analysen vil kontekstene i «Generasjon Kane» beskrevet over knyttes til meningsinnholdet mer konkret, gjennom å se på hva slags funksjoner de ulike referansene skaper.

4.4 Hvordan skapes sammenheng i «Generasjon Kane»

For å se hvordan ulike sammenhenger skapes, vil jeg først gi en konkret og detaljert beskrivelse av «Generasjon Kane» slik den framstår på papiret, og kommentere sammenhenger som skapes gjennom semiotiske ressurser i bilder og verbaltekst. Teksten dekker to sider, og er trykket i A4-format i eksamensoppgavens vedlegg. Overskrifta «Generasjon Kane» er plassert øverst i layouten, sammen med et bilde av Kjell Inge Røkke, til høyre. Verbalteksten dominerer tekstens nederste nivå, og to mindre portretter av Stein Erik Hagen og Helge Lund er plassert i brødteksten, Hagen aller lengst ned. Fotografiene av de tre samfunnstoppene er satt sammen med ulike cover fra Kane-serien slik at de helt eller delvis overlapper. Overskrift og bilder er i farger, brødteksten er svart på hvit bakgrunn.

Generasjon Kane

Glem ml-erne på 1970-tallet og Høyre-bølgen på 1980-tallet. Det var Morgan Kane som formet selvbildet til dagens menn med makt.

TEKST INGEBRIGT STEEN | BILDER

MORGAN KANES ANSØKTYPER Nørgde, lobby, politikk, økonomisk og kultur. Men hvem styrer dem? Høytstående mennene – hvem lever i et kongerike som formet seg som mennesker og forsett styret våre valg?

Det gjorde en bankmann som ble født i Bærum i 1914, og som skapte det meste av sitt monumentale livsværk mens han holdt på Statoilsk – selv om han skrev bokser sine på en Remington skrivemaskin i et rom på Hollesjø hotell.

alltid ville voremerite, vike episoder, vårt fotball til kvinner og til andre menn.

Bourbon for ever

Peter Gynt har aldri vært i nærheten. Mattis Tost Son, Torgeir Weasa, Inge Riisengen hos Finn Alnæs, Johan Bogens Lilleford, Dag Solstad's Arild Ames og andre "ruvende" mannskikkelser i moderne norsk litteratur når ikke Kane til sporene på cowboystuene.

Offiserbrønnen Helge Lund må ha lest "Høsten under and" som tenning.

Glem 1968 generasjonen!

Glem ml-erne og sjøfartstidene på 1970-tallet, glem liberalisering og Høyre-bølgen tidlig på 1980-tallet. Disse leveglørene kan ha endret noen av maktens menn i deres talemåter og karriereveier, men aldri våre sjøleil og selvbilder.

Stein Erik Hagen: Lesker Landmannen fra "Den nede" til å knuse motstandene sine.

kom ut en gang, Kane kom til oss i 83 bøker, samt i de tre generale Etahlro-romanene som avsluttet Høllings episke stovrek. I flere år fikk vi en ny bok hver 14. dag. De lærte oss alt vi kan om amerikansk geografi og historie, om våpen, indianere og om hvordan man får en haffel.

På grunn av Kane vil vi alltid velge bourbon fremfor whisky og øl foran vin, fordi vi vet at sur vin får magene våre til å vrenge seg og spiset vårt til å sprute.

Ikke fem om dagen
Kane plantet i oss en linjedd mistro til

fulkt og gjenstander. Det har tatt Erneringsakid og Kist og År å vinne oss så snart tilbake. Kane fikk oss til å nøle tobak med sunnlige frigg og til å søken sine ut av våre fint formede messbor. Han hjalp oss med å utvikle en sunnmatl vinkelbry og skole følelsen av gatsperka i håndflattene.

Men aller mest formidlet Hølling gjennom sitt litterære mesterverk (sannsynligvis det mest betydningsfulle i Norge etter Kjøgen) et menneskesyn, et kvinnesyn og en forståelse for skadhet som sitter løst i øyeblikket til maktsmenn i Norge fremdeles.

Kane i nødens stand
Er det tatt vi skillel? Vi menn, som vet at Kanes fremste krav til en kvinne var at lårene hennes skulle mates hele veien opp, siden det likvel var over på en tisse?

Er det tatt vi må gå på fotballkamp for

å våge å rose andre menn fysisk, vi som vet hva Kane sa når en mann kom bort i ham? "Ta ikke på meg! Ta aldri på meg!" Er det til å undres over at vi har utviklet psykologiske trekk, vi som gjennom næsten tre år ble servert en stadig mer dyptgående psykologisk studie av en helt som aldri våget å binde seg, aldri å stole på noen, aldri å gi seg hen?

Når Steen Erik Hagen knuser sine motstandere på vitlige generasjonsforstillinger, vet jeg hvor han har det fra: Kane-bok nummer 1, Østnøtte. Når Kjell Inge Røkke alltid reiser seg når det ser som teller ut,

henter han kraft fra Tilbake til Kampen. Når Helge Lund klirer i miljøvernerens motstand mot Statoilhydro utvinning av oljeholdig sand i Nord-Amerika, er det fordi han leste Høsten under and som tenning.

Og når Jens Stoltenberg med utakt kildet tar farvel med Manuela Atamin-Oummanden, er det fordi han vet at det aldri kan henge en kvinne i revolverarmen hans.

DIFF, tak!
Det er vi som er Kane-generasjonen. Det er vi som har lest alle bøkene, mange ganger. Det er vi som drømmer.

ut med fingeren på venstre hånd, slik at våre motstandere selvkontroll tyker som en streng. Vi takker fremdeles på 15 sekund. Dobbeltskuddet vårt drømmer som ett.

Biff, som vi når vi er på restaurant og en sminkende leierer står ved bordet. Med strakte poteter. Og øl. Et stort knus. Ommanden, er det fordi han vet at det aldri kan henge en kvinne i revolverarmen hans.

Vi da vite mer?
INGEBRIGT STEEN er forfatter, reklamemann og journalist. Steen er forfatter.

Figur 4.1 «Generasjon Kane» (Kopiert fra eksamensvedlegg) ⁵

4.4.1 Informasjonsverdiens betydning for sammenheng i «Generasjon Kane»

Layouten i «Generasjon Kane» skaper meningspotensial gjennom komposisjon, og i det følgende vil analysen særlig fokusere på det visuelle i den multimodale teksten. Plasseringen av ordet «Generasjon» fra overskrifta indikerer kjent og ideell/ generell informasjon, siden den står øverst og til venstre, mens bildet av Røkke kan forstås som ny, ideell/ generell informasjon (Kress & Van Leeuwen, 2006, s. 179-187). Gjennom å sette Røkke til høyre får han ifølge Kress og van Leeuwen en spesiell betydning for tekstens budskap, det er han som mottakeren skal forstå som generasjonen det skrives om i denne teksten, ordet generasjon beholder gjennom plasseringen til venstre sin allerede kjente betydning. Navnet Kane, sammen med et cover fra Kane-serien er plassert på fotoet av Røkke, og denne plasseringen gjør at også Kane er ukjent informasjon for leseren i denne sammenheng. Ordet generasjon beholder sin kjente betydning, mens Kane og Røkke tilfører ny mening for mottakeren. Videre er både overskrifta og bildet av Røkke plassert øverst, på *ideelt* nivå, og kan derfor leses som den ideelle meningen teksten bygger på, hvor «Generasjon Kane» og Røkke som representant for generasjonen, blir idealer for dem som drømmer om makt og suksess.

⁵ Kildehenvisning: Eksamenssettet for eksamen i norsk hovedmål 2010 er lagt til som vedlegg (2) for oppgaven. Det er utgitt av Utdanningsdepartementet, men ikke lenger publisert. Jeg har fått det tilsendt på e-mail fra departementet. Alle illustrasjoner fra eksamen limt inn i oppgaven, er hentet fra denne kilden.

Plasseringen antyder også at denne informasjonen er mer viktig enn informasjon plassert lengre ned (Kress & Van Leeuwen, 2006, s. 187).

Brødteksten dominerer nederste halvdel av «Generasjon Kane», på venstre side finner vi to fotografier av Hagen og Lund, sammen med hver sitt cover fra Kane-serien. Brødtekstens plassering antyder den reelle meningen i artikkelen, på dette nivået finner vi ofte mer konkret og detaljert informasjon, som en utdyping av det ideelle meningsinnholdet (Kress & Van Leeuwen, 2006, s. 187). Gjennom en slik tolking kan man si at Hagen og Lund og coverne bidrar til mer detaljert informasjon om «Generasjon Kane» rent visuelt, noe som også er tilfellet når man leser teksten. Bildene av Hagen og Lund sier selvsagt at teksten på en eller annen måte har tilknytning til disse samfunnstoppene, og coverne har illustrasjoner av bøkens handlinger, som setter samfunnstoppene inn i en ny sammenheng. Hagens portrett overlappes delvis av en lettkledd kvinne plassert overfor en mannsskikkelse, Lund er plassert sammen med illustrasjonen av to revolvermenn i klassisk Western-stil. Brødteksten utdyper og konkretiserer sammenhengen, og det nedre nivået av layouten antyder dermed at samfunnstopper som Hagen og Lund har noe til felles med holdninger og verdier vi finner i Kane-serien.

Plassering til høyre eller venstre er ikke like dominerende her, plasseringen av Hagen og Lund på venstre side, altså kan de forstås som allerede kjent informasjon, men det er andre typer meningsinnhold som overstyrer denne tolkingen, slik jeg ser det og som jeg begrunner i analysen av innramming/ avgrensing.

4.4.2 Visuell framhevings betydning for sammenheng i «Generasjon Kane»

Overskrifta «Generasjon Kane» er svært tydelig på grunn av størrelse og fargebruk, og sammen med det store bilde av Kjell Inge Røkke skaper den et tydelig blikkfang. Hele verbalteksten i overskrifta har en dyp rød farge, «Generasjon» står på hvit bakgrunn og danner slik en kontrast, mens «Kane» er plassert over bildet av Røkke og er ikke like klar, i og med at kontrasten i fargebruken er mindre. Til høyre et stykke ned på bildet av Røkke ser vi et bilde av en Morgan Kane-bok, et skarpt gult cover til boka «Tilbake til kampen» skaper en kontrast i bildet, som kan bidra til at mottakeren registrerer hva slags litteratur som avbildes. Bildet av Røkke utgjør ca. 70 % av artikkelens høyre side, størrelsen på portrettet gjør ham lett gjenkjennelig. Størrelse og fargebruk gjør at disse elementene får en tydelig framheving, sammenlignet med brødteksten. Disse elementene skaper visuelle spor (Kress & Van Leeuwen, 2006, s. 202), og får mottakeren rent intuitivt til å tolke hva som er viktigst, hva som er tema i denne artikkelen. Teksten handler om en «Generasjon», og Røkke er en del av

denne generasjonen. Det gule coveret er koblet til Røkke på grunn av plassering, og gjør at «Kane»-temaet er klarere visuelt, enn verbalt, når det gjelder fremheving. I tillegg vil plassering på øvre nivå i en tekst gi innholdet «tyngre» mening (Kress & Van Leeuwen, 2006, s. 202).

Minst framheving får brødteksten i denne teksten, men en kort ingress plassert under overskrifta «Generasjon» øverst til venstre får noe mer tyngde enn hovedteksten under. Bokstaven M i samme skriftstørrelse og farge som overskrifta åpner første avsnitt i brødteksten, og de ulike avsnittene har underoverskrifter markert med fete typer. Likevel er det viktig å understreke at de to mindre portrettene av Hagen og Lund plassert med Kane-coverne skaper blikkfang i brødteksten, og er klart mest iøynefallende om man ser på denne delen isolert. Fotografiene og bildene i seg selv får framheving gjennom form og farge, i tillegg til at de er en tydelig visuell kontrast til den bokstavlesbare delen av artikkelen.

Bildene av de tre samfunnstoppene og de tre ulike coverne har også visuell framheving også på grunn av hva de symboliserer. Bilder av mennesker og andre kulturelle symbol kan framstå som viktige element i en tekst fordi de har en mulig kulturell mening i seg selv, som i tilfellet med «Generasjon Kane». Fotografier av mennesker plassert inne i verbaltekst skaper allerede et blikkfang, og blir visuelle spor for hva som framstår som viktige element (Kress & Van Leeuwen, 2006, s. 202). Konkret kjennskap til menneskene som er avbildet har potensial til å gi bildene enda mer tyngde. Bok-coverne har også visuelle avbildninger av menneskeskikkelser, i tillegg til at de har symboler som forteller hvilken kultur de representerer. De visuelle framstillingene i «Generasjon Kane» er visuelle spor som antyder hva som er de viktigste innholdsmomentene i teksten, til sammen åpner de opp for fortolkninger av tekstens innhold, uten at mottakeren nødvendigvis har lest hele teksten. Leseren kan anta at teksten handler om menneskene som er avbildet, og at det er en mulig kobling mellom disse menneskene og bøker om det ville vesten. Bildene får altså framheving på grunn av det visuelle, og på grunn av assosiasjonene de skaper. Visuell framheving skaper dermed også sammenheng gjennom assosiasjoner.

4.4.3 Samhørighet/ avgrensing sin betydning for sammenheng i «Generasjon Kane»

De ulike tekstelementene er naturligvis tydelig avgrenset i utgangspunktet, som Björkvall skriver: «är just avgränsningen kärnan i definitionen av ett textelement» (Björkvall, 2009, s. 105). Det er innlysende at bilder plassert i verbaltekst får en tydelig avgrening rent visuelt, de kommuniserer på ulike måter og oppfattes ikke umiddelbart som beslektet. Likevel vil ulike faktorer forsterke eller svekke avgrensingen, noe som igjen skaper betydning for hvordan vi

tolker teksten. I «Generasjon Kane» er de ulike avbindingene de mest interessante å analysere i denne sammenhengen. Røkke, Hagen og Lund er alle rammet inn i farger gjennom at bakgrunnen i selve fotoet danner kontrast mot den hvite bakgrunnen. Bildene framstår som utsnitt fra fotografier hvor andre element er fjernet, slik at det bare er mennene som er i fokus. I tillegg er det en viss avstand mellom de ulike bildene, og de er plassert på ulike høydenivå i teksten. Alt dette kan umiddelbart tolkes som at de ulike mennene som er fotografert, ikke er i et fellesskap. Avgreningen kan bidra til å understreke ulikhet, eller til et spesielt fokus på f.eks. individet (Björkvall, 2009, s. 105). I dette konkrete tilfellet kan det styre mottakers fokus mot de ulike næringene disse karakteren representerer, som matbutikkjeder, olje- og gassvirksomhet, og industri, eller markere deres personlige egenskaper. De sitter på toppen av sine konsern med ansvar som tynger, og kjenner kanskje ensomheten når det blåser på toppene. Som en ekte Western-helt *rir de alene inn i solnedgangen*, og den fysiske avgrensingen mellom portrettene underbygger denne assosiasjonen.

På en annen side er det flere likheter mellom fotografiene av de tre mennene. Det er tre fargefotografi plassert på hvit bakgrunn, det er tre menn som er avbildet med ansiktet i fokus, og alle tre står sammen med et cover fra Kane-serien. Hagen og Lunds portretter er begge runde og lik i størrelse, og utsnittet av hodet er likt, i tillegg til at coverne står plassert på samme måte i forhold til det runde portrettet. Vi kan si at elementene harmonerer med hverandre, de skaper visuelle rim. I tillegg er de plassert på rekke og rad, som rimer med vår tradisjonelle lesemåte, fra venstre til høyre, Hagen først og Røkke til sist. De visuelle rimene bidrar til å binde elementene sammen, de får en felles tilhørighet fordi de har mange likhetstrekk. Alle representerer norsk næringsliv og er mer eller mindre kjent for folk flest, og plasseringen og likheten i komposisjonen gir dem mer felles kjennetegn. De er menn i ganske lik alder, med jakke, skjorte og slips, og ansiktsuttrykket er i fokus. De representerer en slags samfunnselite i Norge, og forbindes gjerne med penger og makt, og likheten mellom bildene bidrar mer til å skape felles identitet, enn framheving av individet. Plasseringen av Kane-coverne som overlapper disse samfunnstoppene understreker det visuelle rimet ytterligere, og antyder også en symbolsk mening som jeg kommer tilbake til senere, i analysen av hvordan de intertekstuelle referansene påvirker virkelighetsbildet som skapes i teksten.

4.4.4 Sammenheng skapt gjennom forankring og utviding

Overskrifta «Generasjon Kane» og konkrete avbildninger av den litterære skikkelsen Kane skaper en tydelig og konkret sammenheng i teksten, mottakeren kan på denotativt nivå anta at Steen Jensens tekst på en eller annen måte handler om Morgan Kane. En tydelig måte å

forankre på skjer gjennom plassering av de tre nevnte mennene i portretter hvor Kane-Coverne overlapper/ er plassert inn i portrettene, dette gjør dem mindre avgrenset i forhold til hverandre og åpner for at de tolkes i sammenheng. Steen Jensen har i tillegg plassert verbaltekst som hører sammen bildene, og kobler helt konkret handlinger fra Kane-litteraturen opp mot dagens menn med makt. «Stein Erik Hagen bruker lærdommen fra *Uten nåde* til å knuse motstanderne sine» står det i bildeteksten ved portrettet av Hagen» (Jensen, 2009), og sammenhengen mellom Kane, hans egenskaper/handling fra litteraturen, og Hagen uttrykkes eksplisitt. Det samme gjør ingressen med en utheving av brødteksten: «Glem ml-erne på 1970-tallet og Høyrebølgen på 1980-tallet. Det var Morgan Kane som formet selvbildet til dagens menn med makt.» (Jensen, 2009). Gjennom dette utsagnet får de to emnene «Morgan Kane» og «menn med makt» en tydelig sammenheng, bildene kan sies å forankre innholdet i verbalteksten når man begynner å lese. Barthes kaller denne måten å koble tekst og bilde på for *anchorage*, og forklarer koblingen mellom dem som en måte og utdype innholdet på (Kress & Van Leeuwen, 2006, s. 18)

Samtidig som bildene forankrer overskrifta og skaper sammenheng, utvider de hverandre på det konnotative nivået. Kress og van Leeuwen henviser til Barthes begrep «relay», her oversatt til utviding, som forklares med at «new and different meanings are added to complete the message» (Kress & Van Leeuwen, 2006, s. 18). Når tre bok-cover fra Kane-serien er plassert i sammenheng med portrettene av henholdsvis Kjell Inge Røkke, Stein Erik Hagen og Helge Lund, samtidig som bildet av Røkke og teksten «Generasjon Kane» henger sammen i overskriften, åpner dette for en utviding av Røkkes betydning i dette konkrete tilfellet. Coverne fungerer som attributter, som legger til en bestemt, symbolsk mening. Motivene på bok-coverne kommuniserer bestemte verdier visuelt, lettkledde kvinner og menn med revolvere kledd i klassisk westernstil skaper bestemte assosiasjoner og legger føringer for meningsinnholdet, samfunnstopper som Røkke og Hagen framstilles som om de deler disse verdiene. Plasseringen av coverne som overlapper/ ligger plassert oppå fotografiene uttrykker sammenhengen implisitt, mens verbalteksten uttrykker den helt åpent.

Vi kan derfor si at den umiddelbare oppfatningen av teksten setter leseren på sporet av en sammenheng gjennom utviding av hva som ligger i ytringen «Generasjon Kane», som senere forankres gjennom lesing av hele den multimodale teksten. Overskriften forankres av portrettene og bok-coverne, «Generasjon Kane» er disse maktens menn, og deres egenskaper beskrives i verbalteksten under portrettene. Samtidig skjer en utviding av meningsinnholdet vi vanligvis kobler opp mot menn som Røkke og Hagen, de settes inn i et Western-litterært

univers som er særegen for denne teksten. Dermed assosieres de med bestemte verdier og holdninger som utvider det de vanligvis representerer.

Så langt har analysen hatt et særlig blikk på hvordan de visuelle elementene skaper sammenheng og betydning i «Generasjon Kane», gjennom å se på hvordan komposisjonen bygger informasjonsverdi, hvordan innholdet påvirkes av visuell framheving, hva slags funksjoner som skaper samhørighet og avgrensing, og hvordan teksten både forankrer og utvider meningspotensialet. En multimodal tekst kommuniserer både gjennom bilder og verbaltekst, og i det følgende skal analysen beskrive hvordan verbale ressurser bidrar til sammenheng i «Generasjon Kane».

4.4.5 Sammenheng skapt gjennom referentkoblinger

Referentkjedene i «Generasjon Kane» har stor betydning for analysen av teksten, de gir tematisk enhet, og skaper implikasjoner både for tekstuelt, ideasjonelt og mellompersonlig nivå. Teksten har to viktige referentkjeder, en som har tilknytning til Kane og bøkene, og en som er knyttet til middelaldrende menn. Vi finner begge representert allerede i overskriften, noe som gir en pekepinn på deres betydning for teksten.

Tabell 4.1 De to mest sentrale referentkjedene i «Generasjon Kane»

Morgan Kane-serien (inkluderer forfatter og serieskikkelse)	Variasjoner av «middelaldrende menn»
Livsverk	Generasjon Kane
Kjell Hallbing	Dagens menn med makt
Litterære helt Morgan Kane	Maktens menn
Litterær skikkelse	En hel generasjon norske menn
Litterære mesterverk	Oss
Kane	Vi/ vi menn/ vi som rir alene
Han	Kjell Inge Røkke
Hallbing	Stein Erik Hagen
Helt	Helge Lund
Kane-bok nummer 1, <i>Uten nåde</i>	Jens Stoltenberg
<i>Tilbake til Kampen</i>	Kane-generasjonen
<i>Yokons onde ånd</i>	(Ingebrikt Steen Jensen, implisitt, gjennom bruk av «vi», «oss»)
Bøkene	

Referentkjeder er «[...] Ord som på ulike måtar er i tydingsmessig slektskap med kvarandre,» (Skovholt & Veum, 2014, s. 119), og de kan ha referensiell sammenheng gjennom felles betydning, eller skape beslektede skjematisk assosiasjoner (jf. Svennevig). I eksemplene over ser vi at begge kjedene både viser eksempler på referensiell likhet når det gjelder betydning, og når det gjelder skjematisk assosiasjoner.

Tabell 4.2 Kategorier for ulike referentkjeder i «Generasjon Kane» (Svennevig, 2009, s. 224)

Referentkjeder skapt gjennom identitet, synonymi, hyponymi og antonymi	
Identitet (samme ord)	Kane, Morgan Kane Hallbing, Kjell Hallbing Menn, Maktens menn
Synonymi	Maktens menn; menn med makt; en hel generasjon norske menn, den generasjonen som i dag har inntatt så godt som alle maktposisjoner
Hyponymi	Moderne norsk litteratur; litterært mesterverk; Diablioto-romanene; episk storverk, bok; bøkene; Kane-bok, (Uten nåde, Tilbake til kampen, Yukons onde ånd ¹)
	Bourbon; whisky; øl; vin
	Frukt; grønnsaker
	Ml-erne; sjølproletarisering
	Liberalisering; høyrebølge
Antonymi	Litterær helt; litterær skikkelse
	Ml-erne; sjølproletarisering/ liberalisme, høyrebølge
	Vin/ øl Bourbon/ whisky Pinger (Asnes og de andre)/ Kane
Referentkjeder skapt av assosiasjoner gjennom mentale skjemaer	
	Revolverarm; cowboystøvlene, trekker fremdeles på 1/5 sekund,
	Indianer; bøffel

Morgan Kane-serien fungerer som en referentkobling gjennom hele teksten, Steen Jensen fletter inn tematikk fra Kane-universet i alle avsnitt, og referansene fungerer som en rød tråd gjennom hele lesningen. Fra overskrifta «Generasjon Kane» til begynnelsen på siste avsnitt; «Det er vi som er Kane-generasjonen», bidrar henvisninger til Kane/ Kjell Hallbing og egenskaper knyttet til Kane-universet som referenter i denne referentkjeden. Sammenhengen skapes oftest direkte (referensiell) gjennom identiske uttrykksmåter, for eksempel som vist over gjennom direkte gjentakelse av egennavnet «Kane», det gjentas 15 ganger. Dette gjør teksten enkel å forstå, og det understreker Kane-figurens betydning. Denne referent-kjeden er også uttrykt implisitt gjennom assosiasjoner mot slutten av teksten. «- Biff, sier vi når vi er på restaurant og en smiskende kelner står ved bordet. -Med stekt potet. Og øl.» (Jensen, 2009). Her er det sjargongen fra Kane-litteraturen som viderefører referentkjeden, og den er gjenkjennelig for leseren på grunn av det man har lært om Kane bare gjennom lesing av denne artikkelen. Den indirekte bruken av referent-kjeden bidrar i denne sammenhengen utdype Kane-karakterens egenskaper, og den skaper et tydelig bilde av maktens menn, etter hvert som disse referent-kjedene kobles sammen.

Den andre viktige referentkjeden dannes gjennom ulike måter å snakke om «middelaldrende menn» på, som samsvarer med «Generasjon Kane». Formuleringer brukt synonymt for å skape koherens er «Generasjon Kane», «maktens menn», «dagens menn med makt», «en hel generasjon norske menn», og etter hvert som vi forholder oss til dette som

kjent informasjon, byttes disse ut med pronomen som «vi» og «oss», eller sammensatt, som «vi menn». Tekstens stemme slutter seg til den omtalte generasjonen allerede i første avsnitt som en representant for dette fellesskapet. På den måten posisjonerer Steen Jensen seg selv inn i referentkjeden «middelaldrende menn» indirekte, samtidig som han direkte peker på Røkke, Hagen, Lund og Stoltenberg som andre representanter for dette fellesskapet. Denne referentkjeden understreker hele tiden hvem teksten handler om, både gjennom synonymer for «middelaldrende menn» som en samlet gruppe, og gjennom fokus på enkeltindivider som inngår i fellesskapet. De ulike måtene å uttrykke «middelaldrende menn» på i form av ulike synonymer bidrar også til logisk og referensiell sammenheng.

Et poeng i analysen av referentkjeder i denne teksten er at de to kjedene beskrevet over hele tiden står i sammenheng med hverandre, og sammen skaper de et tydelig meningsinnhold på samme måte som koblingen i de visuelle illustrasjonene, Kane og dagens menn med makt har noe til felles. «Det var *Morgan Kane* som mer enn noen annen formet en *hel generasjon norske menn*» skriver Steen Jensen, de to referentkjedene går parallelt gjennom teksten og skaper på dette viset sammenheng på flere måter. Undersøkelser av referentkjeder i tekst kan si noe om hva som er viktig informasjon i en tekst, noe som er tilfellet i «Generasjon Kane» (Skovholt & Veum, 2014, s. 119). Ikke bare får de teksten til å henge sammen, de understreker tematikken og signaliserer hva teksten egentlig handler om. Når Kane og dagens menn med makt stadig refereres til i en sammenheng, understreker måten å bruke referentkjeder på at det er et hovedtema i teksten.

Referentkjedene skaper også hyponymi i tilfeller hvor vi kan samle flere element som forstås underordnet et felles felt, for eksempel er øl, vin og bourbon alle alkoholholdige drikker. Disse referentkjedene poengterer mer beskjedne tema i mindre avsnitt, men bidrar likevel til en utvidet forståelse av hovedtema, når vi leser at «på grunn av Kane vil vi alltid velge bourbon fremfor whisky og øl foran vin» lærer vi mer om egenskapene «de middelaldrende mennene» tillegges i denne teksten. I samme sitat ser vi at bourbon og øl blir brukt som motsetninger til whisky og vin, altså forstås de som antonymer i denne konteksten. Referentkjeden bidrar altså til nokså spesifikk informasjon, nemlig hva slags drikkevarer som foretrekkes av Morgan Kane, og derfor også «av de middelaldrende mennene».

Gjennom bruk av referanser til norsk litteraturhistorie underbygger Steen Jensen påstandene om Kanes påvirkning på «dagens menn med makt». Peer Gynt, Mattis Tust og Lillelord er eksempler på konkrete litterære figurer som er kontraster til Morgan Kane, de er i «Generasjon Kane» brukt som antonymer til den klassiske western-helten. Henvisninger til norsk litteraturhistorie danner derfor en referentkjede hvor sammenhengen mellom Kane-

serien og mer klassisk litteratur gjør motsetningen tydelig. At skikkelsene fra den klassiske norske kanon «når ikke Kane til sporene på cowboystøvlene» er et klart uttrykk for at Kane-litteraturen har hatt mye større innflytelse på «de middelaldrende mennene», enn Ibsen og Vesaas.

Beskrivelsene av Kane-generasjonen skaper etter hvert assosiasjoner, altså mentale skjemaer, for hvilke egenskaper denne generasjonen besitter. Mot slutten av teksten er dette nok, selv om navnet «Kane» uteblir, kjenner man igjen referenten. Navnet Kane og sjargong fra bøkene er brukt svært ofte i teksten, og sammenhengen blir overtydelig. Det gjør at en som ikke er kjent av Kane-litteraturen forstår koblingene, og selv det siste sitatet som er underforstått, blir tydelig. I tillegg til å skape sammenheng, kan bruk av sjargong også bidra til å utvide meningspotensialet, i «Generasjon Kane» finner vi en språkbruk som sammenfaller med sjargongen i Kane-bøkene. Kane-generasjonen har ifølge tekstforfatter lært alt de kan «om amerikansk geografi og historie, om våpen, indianere og om hvordan man flår en bøffel», og «han hjalp oss med å utvikle et unormalt vinkelsyn og elske følelsen av guttaperka i håndflatene» (Jensen, 2009). Den referensielle betydningen i disse ytringene fungerer som en intertekstuell referanse til Kane-litteraturen og liknende litterære landskap, det bidrar til å knytte innholdet sammen, og åpner for utvidet forståelse. Her skapes en løsere assosiasjon, siden gjenkjennelse av språket som brukes avhenger av de mentale skjemaene leseren har, altså hvilke erfaringer fra Westernsjangeren generelt, og Kane-serien spesielt. Hvordan en forstår sjargongen avhenger av hvilke referanser man har til denne type litteratur tidligere, noe som allerede er poengtert nærmere under avsnittet om kulturkontekst.

Når Steen Jensen i siste avsnitt skriver:

Det er vi som er Kane-generasjonen. Det er vi som har lest alle bøkene, mange ganger. Det er vi som rir alene. Som plutselig spriker ut med fingrene på venstre hånd, slik at våre motstanderes selvkontroll ryker som en streng (Jensen, 2009).

smelter Kane-universet og «middelaldrende menn» sammen, som om de to viktigste referentkjedene samles i en. «Vi» er «Kane-generasjonen», og deres egenskaper er identiske til Morgan Kanes. «Kane» uttrykker den referensielle sammenhengen, og assosiasjonene til hans egenskaper er knyttet til referentkjeden «Kane». «Generasjon Kane» fører referentkjeden «Kane» sammen med «middelaldrene menn», og alle assosiasjonene vi har til Kane, overfører vi etter hvert til «Generasjon Kane». Mindre sentrale referentkjeder skapt gjennom antonymi og hyponymi bidrar både til sammenheng i tekst, og utvidelse av mening. Det hjelper også på forståelsen om man kjenner til de kulturelle konvensjonene i western-sjangeren. Den ensomme helten som trekker revolveren raskere enn alle andre, og som kjemper i ensomhet

mot ondskaper, er blitt en kjent klisje for de som deler Steen Jensens litterære referanser, og nettopp denne klisjeen danner et viktig utgangspunkt for meningspotensialet i denne teksten. Måten Steen Jensen overfører Kanes verdier og holdninger til «middelaldrende menn» på, spiller på en klisjefylt machokultur lagt til et litterært univers, og holdningene i dette universet vil oppfattes som politisk ukorrekt i vår virkelige verden. Referentkjedene skaper sammenhenger ikke bare gjennom koherens, men uttrykker fellestrekk og motsetninger som utdyper meningspotensialet i «Generasjon Kane». Så når Steen Jensen sier om Kjell Inge Røkke at han henter kraft fra boka *Tilbake til kampen*, blir spørsmålet om artikkelen egentlig kritiserer eller hyller dagens menn med makt?

4.5 Hva slags virkelighetsbilde skaper «Generasjon Kane»

«Generasjon Kane» handler om hvordan middelaldrende menn, som har innflytelse i norsk samfunnsliv, henter styrke og inspirasjon fra den litterære figuren Morgan Kane. Teksten er preget av ulike typer prosesser, som kan fortelle noe om hvem som gjør hva, og hvem som blir gjort noe med. Materielle prosesser dominerer teksten, men aktørene som styrer de materielle prosessene forandrer seg på en måte som gjør noe med perspektivet som blir skapt. I tillegg gjør innslag av andre innslag typer prosesser noe med deltakerrollene, og resultatet er at maktens menn ser ut til å gå fra å være målobjekt, via og framstilles som de sansende, til å bli aktører, grovt skissert. Prosessene spiller en viktig rolle for virkelighetsoppfatningen i teksten, derfor vil en forenklet analyse av transitivitetssystemet inngå i oppgaven. Verbalspråklige ressurser som kategorisering, presupposisjoner og ordvalg bidrar også til å skape en utgave av virkeligheten, disse påvirker teksten både eksplisitt og implisitt, og farger hvordan man leser teksten.

I det følgende skal jeg illustrere hvordan transitivitetssystemet bidrar til å påvirke framstillingen av «dagens menn med makt», og hvordan ulike verbalspråklige ressurser underbygger tekstens virkelighetssyn. Analysens mål er å gjøre det klarere for leseren hvordan de verbalspråklige ressursene bidrar til en versjon av virkeligheten, og jeg vektlegger ikke de visuelle ressursene som allerede er godt gjort rede for under analysen av hvordan teksten skaper sammenheng. Dette valget gjør jeg på bakgrunn av at det visuelle ikke utvider meningspotensialet som skapes av verbalspråket, jeg velger derfor å fokusere på sistnevnte ressurs.

4.5.1 Transitivitetssystemet og prosessene i «Generasjon Kane»

Med utgangspunkt i prosesstyper og deltakerroller vil denne analysen underbygge en utvikling av hvordan «dagens menn med makt» i stor grad forandrer karakter i «Generasjon

Kane», og hvordan dette påvirker virkelighetsbildet som skapes. Prosessene viser at Kane/Hallbing har den aktive rollen i første del av teksten, mens «de middelaldrende mennene» får den passive. «De middelaldrende mennene» bytter imidlertid rolle, og i siste del er de aktive i prosessen, det er de som utøver handlinger. Jeg har vektlagt de tre hovedprosessene, materiell, mental og relasjonell. Teksten er særlig preget av materielle prosesser, og disse realiseres for eksempel gjennom bruk av verb som «å styre», «å levere», «å gjøre», «å forme», og i de fire første avsnittene er det interessant å se at Kjell Hallbing som forfatter, og Morgan Kane som litterær figur, som ofte styrer prosessene i aktør-rollen. Første avsnitt innledes riktignok med «Middelaldrende menn styrer Norge, både politisk, økonomisk og kulturelt», det er «middelaldrende menn» som er aktører, mens Norge får rollen som målobjekt. Likevel er det riktig å si at «de middelaldrende mennene» i de neste avsnittene er målobjekt i de materielle prosessene, og flere ganger er Hallbing/ Kane er aktører.

«Det var Morgan Kane som mer enn noen annenskikkelse formet en hel generasjon norske menn, den generasjonen som i dag har inntatt så godt som alle maktposisjoner i landet»
 «Kane plantet i oss en inngrodd mistro til frukt og grønnsaker»

Hallbing/ Kane opptrer som aktører i flere passivkonstruksjoner hvor målobjektet mangler, på grunn av at setningen svarer på spørsmål stilt i foregående setning. De foregående setningene har likevel ofte synonyme for «middelaldrende menn» som målobjekt, på denne måten befester Hallbing/ Kane sin posisjon som aktører, og «middelaldrende menn» sin posisjon som målobjekter.

«[...] Disse bevegelsene kan ha endret noen av maktens menn i deres talemåte og karrieremessige manøvrering, men aldri våre sjel liv og selvbilder. Det gjorde Kjell Hallbing. Og hans litterære helt Morgan Kane»

Tabell 4.3 Materiell prosess, eksempel

Aktør	Materiell prosess	Målobjekt
Morgan Kane	formet	hel generasjon norske menn, den generasjonen
Kane	plantet	i oss
Disse bevegelsene	kan han endret	Maktens menn
Kjell Hallbing/ Morgan Kane	gjorde	

Aktøren i setninger som realiserer materielle prosesser sier noe om hvem som *gjør noe* i den fysiske verden, mens målobjektet blir *gjort noe med*. Dermed skaper setningen et inntrykk av hvem som er den handlende deltaker i prosessen, og hvem som er mer passive. Vi ser at de middelaldrende mennene er *formet* og *endret*, noe er *plantet* i dem, og de blir *gjort noe med*.

De materielle prosessene i de første fire avsnittene av «Generasjon Kane» skaper en virkelighetsversjon, hvor middelaldrende menn framstilles som mindre handlekraftig, med lite innflytelse på egen utvikling.

De to siste avsnittene i «Generasjon Kane» nyanserer dette inntrykket, delvis på grunn av et rollebytte i de materielle prosessene. Som nevnt under beskrivelser av referentkjeder, brukes individene Hagen, Røkke, Lund og Stoltenberg synonymt med «middelaldrende menn», og når de nevnes konkret står de som aktører i materielle prosesser hvor de «knuser sine motstandere» og «blåser i miljøvernernes motstand». De framstilles med andre ord som aktive deltakere, handlekraftige menn som kontrollerer prosessen. Handlekraften overføres til kollektivet av «middelaldrende menn» gjennom bruk av pronomenet «vi», det er «vi som rir alene», og «vi trekker fremdeles på 1/5 sekund». Handlingene i disse materielle prosessene kan mangle målobjekt, men rollebyttet uttrykker likevel klart at «middelaldrende menn» er fysisk aktivt deltakende, i motsetning til tidligere i teksten hvor de først og fremst blir framstilt som passive. Overgangen fra målobjekt-rollen til aktør-rollen bidrar til å understreke at «dagens menn med makt» er driftige menn som først og fremst gjør noe, framfor å bli gjort noe med. Tabellen under illustrerer tydelig hvordan ulike synonymmer for «middelaldrende menn» dominerer som aktør i siste del av teksten.

Tabell 4.4 Materiell prosess, eksempel

Aktør	Prosess	Målobjekt
Stein Erik Hagen	Knuser	motstandere
vi	rir	

Det femte avsnittet innledes med en sammenblanding av materielle og mentale prosesser, hvor verbet «å vite» blir brukt, i sammenheng med fysiske handlinger.

«Er det rart vi skilles? Vi menn, som vet at Kanes fremste krav til en kvinne var at lårene hennes skulle møtes hele veien opp, siden det likevel var over på en time?»

Mentale prosesser foregår i menneskers indre bevissthet, og deltakeren som er den bevisste, kalles den sansende. Å vite noe knyttes gjerne opp mot kognitive prosesser, og i «Generasjon Kane» viser de hva «middelaldrende menn» har lært av Morgan Kane. De har fått kognitive kunnskaper om hvordan de skal oppføre seg, og baserer de fysiske handlingene de gjør på bakgrunn av denne kunnskapen. Kunnskapen, for eksempel det Kane har lært dem om kvinners viktige egenskaper, forstås som et fenomen i denne mentale prosessen.

Tabell 4.5 Mental prosess, eksempel

Den sansende	Mental prosess	Fenomen
Vi	vet	Fremste krav til en kvinne at lårene skulle møtes hele veien opp

Dette avsnittet har flere slike klare sammenhenger mellom materielle og mentale prosesser, og disse sammenblandingene viser hvordan lærdommen fra Kane-litteraturen brukes i den fysiske verden. Denne blandingen underbygger virkelighetsoppfatningen som forteller at dagens menn med makt har hentet sin kunnskap og arvet sine holdninger fra den litterære karakteren Morgan Kane.

«Det er vi som er Kane-Generasjonen». Slik innleder Steen Jensen siste avsnitt, dette er en relasjonell prosess som eksplisitt etablerer en sammenheng mellom «middelaldrende menn» og Morgan Kane, ikke bare gjennom fysisk handling, men også gjennom identitet. Verbet «er» realiserer den relasjonelle prosessen, og brukes i denne sammenhengen til å knytte sammen identitetene til «vi» og «Kane», som begge er deltakere i prosessen. Den relasjonelle prosessen forteller leseren at «middelaldrende menn» ikke bare har lært av Kane og gjør som Kane, de er blitt Kane.

Analysen av transivitetsystemet i denne oppgaven er konsentrert rundt de viktigste prosessene som skjer i møtet mellom de to sentrale referentkjedene, «Kjell Hallbing/ Morgan Kane» og «middelaldrende menn». Teksten domineres av materielle prosesser, og beskriver handlinger i den fysiske verden. Analysen viser tydelig at referentene som fungerer som synonymmer for «middelaldrende menn» skifter deltakerroller, og dette bidrar til å kaste lys på hva slags virkelighetsoppfatning teksten skaper. Som målobjekt beskrives de som passive deltakere som utsettes for påvirkning fra de andre aktørene i den andre referentkjeden, «Kjell Hallbing/ Morgan Kane». Når «middelaldrende menn» får rollen som aktør er det en annen side ved dem som kommer frem, nemlig at de er handlekraftige. Konkrete eksempler illustrerer dette, og de materielle prosessene er derfor sentrale for forståelsen av «Generasjon Kane»; når «dagens menn med makt» handler, gjør de det på bakgrunn av sine erfaringer fra Morgan Kane-universet. Mentale og relasjonelle prosesser er mindre viktige, men de bidrar til at fokuset flyttes fra «middelaldrende menn» som målobjekt til aktører. Mentale prosesser skaper en erkjennelse som binder den psykiske bevisstheten opp mot de fysiske valgene, psykisk påvirkning fra Morgan Kane fører til fysiske handlinger i den virkelige verden. Den relasjonelle prosessen jeg beskrev i analysen forsterker forholdet mellom Kane og «de

middelaldrende menn», hvor disse to fenomenene forenes i «Generasjon Kane». Til sammen ser vi at prosessene skaper en virkelighet hvor «middelaldrende menn» i Norge identifiserer seg med Morgan Kane, de har lært det de kan av Kane og handler på bakgrunn av disse erfaringene, i den virkelige verden. Erfaringer fra Kane-universet har gitt dem handlekraft, og gjort dem til «Generasjon Kane», eller «dagens menn med makt».

4.5.2 Kategorisering

Steen Jensen kommer med en rekke påstander i «Generasjon Kane», som plasserer «middelaldrende menn» i kategorier. Etersom egenskapene til «middelaldrende menn» beskrives i teksten, framstilles de som maskuline og harde eller tøffe karer, og det er særlig ordvalg og intertekstuelle referanser som skaper kategoriseringen. Virkelighetsoppfatningen blir sterkt påvirket av denne kategoriseringen, som gjennom detaljerte karakteristikker tillegger «middelaldrende menn» spesielle trekk.

Tabell 4.6 kategorisering av middelaldrende menns holdninger og handlinger

Holdninger/ kunnskap og verdier hentet fra Kane-universet	Handlinger/ væremåte inspirert av Kane
Et bestemt menneskesyn og kvinnesyn	Kvinner er bruksobjekt (forholdet er over på en time, altså er kvinnen en seksuell bruksgjenstand) Skilles Vil ikke berøre andre menn fysisk
Forakt for svakhet	Knuser sine motstandere Blåser i sine motstandere Har utviklet psykopatiske trekk
Lært om amerikansk geografi og historie, våpen, (indianere, å flå en bøffel)	Trekker (våpen) på 1/5 sekund Har dobbeltskudd som drønner Har unormalt vinkelsyn Elsker følelsen av guttaperka i håndflatene Rir alene
Spisevaner/ drikkevaner/ røykevaner	Velger øl og bourbon (ikke vin og whisky), spiser lite frukt og grønt, velger biff og potet på restaurant Røyker tobakk

Bruk av sjargong fra Western-litteraturen som nevnes i analysen av referentkjeder, bidrar til kategorisering av «de middelaldrende mennene». Den parallelle referentkjeden som viser til hvordan menn som tilhører «generasjon Kane» har tilegnet seg Morgan Kanes egenskaper skaper tydelige stereotyper. Steen Jensen tegner et bilde av homofobe machomenn med et foreldet kvinnesyn, hele tiden med intertekstuelle referanser til Kane-litteraturen. «Kane preget for alltid vår væremåte, våre spisevaner, vårt forhold til kvinner og til andre menn» (Jensen, 2009) er den generelle introduksjonen, før mer detaljerte skildringer utdyper

virkelighetsoppfatningen. «Kane fikk oss til å rulle tobakk med smidige fingre og til å la røyken sive ut av våre fint formede nesebor. Han hjalp oss med å utvikle et unormalt vinkelsyn og elske følelsen av guttaperka i håndflatene» (Jensen, 2009). De spiser biff men ikke grønnsaker, drikker bourbon og deres forhold til kvinner er kortvarig, bokstavelig talt. Formuleringer som «unormalt vinkelsyn» og begreper som «guttaperka»⁶ og «bourbon» er formodentlig hentet fra det litterære Kane-universet, og er tydelige intertekstuelle referanser. Sammen med en rekke andre uttrykk bidrar de til å overføre mening fra Western-litteraturen til «Generasjon Kane», og det dialogiske samspillet mellom tekstene gjør at «middelaldrende menn» tillegges bestemte verdier og holdninger, som påvirker deres handlinger.

Med utgangspunkt i Steen Jensens påstander finner jeg fire tydelige hovedkategorier som sier noe om «de middelaldrende menns» verdier og kunnskaper, alle inspirert av Kane. Hovedkategoriene er:

- Et bestemt menneskesyn og kvinnesyn
- Forakt for svakhet
- Kunnskap om amerikansk geografi, historie og våpen
- Spise/ drikke/røyke-vaner

Disse kategoriene viser videre til hva slags handlinger og væremåte som beskriver «de middelaldrende mennene», for eksempel at deres krav til kvinner bare handler om utseende, at de helst ikke tar på andre menn, og at de trekker på 1/5 sekund. Portrettene av samfunnstoppene, plassert i sammenheng med bokcoverne bidrar ytterligere, og forsterker det intertekstuelle samspillet mellom Kane-universet og kategoriseringen. Coverne, som har illustrasjoner av en delvis avkledd kvinne og menn med revolvere, i det de trekker av, plasseres slik at de overlapper samfunnstoppene («de middelaldrende mennene»). Steen Jensen skaper stereotyper og påvirker vår oppfattelse av «middelaldrende menn», de framstår som hensynsløse cowboyer med mye makt og lite empati. Framstillingen gir et lite nyansert bilde, og skaper et litt usympatisk inntrykk av «Generasjon Kane».

4.5.3 Presupposisjoner

Virkelighetsbildet i «Generasjon Kane» påvirkes også av presupposisjoner, påstander som framstår som sannheter uten at de nødvendigvis er det. Flere uttrykkes dirkete, og krever at leseren aksepterer dem som gitte sannheter, mens andre uttrykkes mer indirekte, de er ikke dirkete uttalt, men underforståtte. Steen Jensen forutsetter at leseren deler hans

---

⁶ Guttaperka er et gummimateriale utvunnet av trær i Sørøst-Asia. Det ble tidligere brukt på våpen, og er kjent for å gi godt grep (Clapp, 2012; Ore, 2009).

virkelighetsforståelse og bruker både uttalte og underforståtte presupposisjoner i teksten. Følgende eksempel illustrerer begge typer:

Middelaldrende menn styrer Norge, både politisk, økonomisk og kulturelt. Men hvem styrer de middelaldrende mennene- hvem leverte tankegodset som formet oss som mennesker og fortsatt styrer våre valg? (Jensen, 2009)

Påstanden om at middelaldrende menn styrer Norge, presupponerer at kvinner ikke styrer Norge, uten at det er uttalt. Dette fungerer som en skjult presupposisjon, og skaper et bilde av at kvinner i Norge har lite innflytelse. Påstanden forteller oss implisitt at kvinner i Norge ikke har makt, og bidrar på en måte til å underbygge kvinners svake posisjon i Kane-universet. Det kan selvsagt diskuteres hvor mye makt kvinner faktisk har i dagens Norge, likevel legger den skjulte presupposisjonen føringer for et virkelighetsbilde som overdriver menns posisjon i forhold til kvinner.

De underforståtte presupposisjoner, altså de som ikke uttrykkes direkte verbalt, skaper også et inntrykk av at «de middelaldrende mennene» har et menneskesyn som viker med verdiene som vanligvis preger dagens Norge. «Aller mest formidlet Hallbing[...] et menneskesyn, et kvinnesyn og en forakt for svakhet som sitter banket fast i ryggraden til maktens menn i Norge fremdeles» (Jensen, 2009). Gjennom flere tiår har samfunnsutviklingen navigert etter verdier som likestilling og likeverd, og «forakt for svakhet» står som motsetning til disse verdiene. «De middelaldrende mennene» framstilles som om de har et menneskesyn som avviker med dagens norm uten at Steen Jensen sier det direkte.

Spørsmålet om hvem som styrer «de middelaldrende mennene» presupponerer eksplisitt at mennene blir styrt, og at noen har formet dem. Påstanden presenteres som en etablert sannhet og blir et sentralt premiss for hele teksten. Steen Jensen forutsetter at dette premisset er en felles virkelighetsoppfatning alle deler.

Andre presupposisjoner underbygger mer eller mindre eksplisitte påstander om hva slags egenskaper «de middelaldrende mennene» har, for eksempel at de er skeptiske til frukt og grønt, eller at de skilles. «Kane plantet i oss en inngrodd mistro til frukt og grønnsaker» (Jensen, 2009) skriver Steen Jensen, og presupponerer bestemte egenskaper og vaner når det gjelder «de middelaldrende menn» og deres kosthold . De ulike presupposisjonene bidrar til å tegne et bilde av «middelaldrende menn» generelt, og de fire samfunnstoppene spesielt, som underbygger stereotyper om menn med makt.

Tabell 4.7 Oversikt over noen presupposisjoner og deres uttalte og/ eller underforståtte meningspotensial

Påstand	Underforstått mening	Uttalt mening
<i>Middelaldrende menn styrer Norge</i>	Kvinner styrer ikke Norge	
<i>Men hvem styrer de middelaldrende mennene?</i>		Noe styrer de middelaldrende mennene
<i>Kane plantet i oss en inngrodd mistro til frukt og grønnsaker</i>		Middelaldrende menn liker ikke frukt og grønnsaker
<i>Kane fikk oss til å rulle tobakk med smidige fingre</i>		Middelaldrende menn røyker, eller har vært røykere
<i>Men aller mest formidlet Hallbing gjennom sitt litterære mesterverk [...] et menneskesyn, et kvinnesyn og en forakt for svakhet som sitter banket fast i ryggraden til maktens menn [...]</i>	Middelaldrende menn har et dårlig kvinnesyn og de mangler empati	Middelaldrende menn har et umoderne menneskesyn
<i>Er det rart vi skilles?</i>		Middelaldrende menn blir skilt
<i>Er det rart vi må gå på fotballkamp for å våge å røre andre menn fysisk, vi som vet hva Kane sa når en mann kom bort i ham? «Ta ikke på meg! Ta aldri på meg!»</i>	Middelaldrende menn er redd for kroppskontakt med andre menn, de er redd for å oppfattes som homofile	Middelaldrende menn går på fotballkamp Middelaldrende menn rører bare andre menn på fotballkamp
<i>Er det til å undres over at vi har utviklet psykopatiske trekk</i>		Middelaldrende menn er psykopater

Presupposisjonene bidrar til å underbygge et virkelighetsbilde hvor kvinner ikke har innflytelse i norsk samfunnsliv, og hvor de mennene som har innflytelse, egentlig er styrt av verdier og holdninger som er umoderne. Presupposisjonene gjør det også tydelig hva slags egenskaper «de middelaldrende mennene» har, og forutsetter at leseren aksepterer påstandene som etablerte sannheter. Flere av påstandene er imidlertid vanskelig å godta, som for eksempel at middelaldrende menn har utviklet psykopatiske trekk, dermed bidrar presupposisjonene til at man setter spørsmålsteget ved tekstes innhold. Dette kan åpne for en ironisk lese måte.

4.5.4 Ordvalg og kontraster

Språk er ikke nøytralt, alle tekster er preget av hvordan vi velger å uttrykke seg gjennom ulike verbale resurser, og valgene vi gjør avslører holdninger og verdier vi har til temaene vi uttrykker oss om. Steen Jensen gjør flere valg som underbygger bestemte holdninger, og som også farger virkelighetsbildet han skaper i «Generasjon Kane». I omtalen av Kane-litteraturen og om forfatteren Kjell Hallbing (en av de to sentrale referentkjedene), benytter han seg av svært positivt ladde ord, med ytringer som «monumentale livsverk», «de tre geniale Diablitoromanene», eller «episke storverk» (tabell under). Konkrete ord som adjektivene *monumental*

og *genial*, og substantivet *storverk*, skaper positive assosiasjoner i seg selv. Steen Jensen bruk av positivt ladde ord gir tilsynelatende Kane-litteraturen et solid kvalitetsstempel.

Den gjennomgående svært rosende omtalen av litteratur og forfatter er så sterkt uttrykt, at det kan virke overdrevet (tabell under). Når Steen Jensen skriver at disse bøkene sannsynligvis er de mest betydningsfulle i Norge etter krigen, kan det oppfattes som at han går vel langt i sin rosemalning. I tillegg bruker han annen allment kjent litteratur med høy status i skjønnlitterær sammenheng som en kontrast, eller målestokk, for Kane-litteraturen. Intertekstuelle referanser til størrelser som Ibsen og Vesaas skal illustrere at Hallbings bøker holder et høyt nivå. Steen Jensen påstår at Morgan Kane som representant for populærlitteraturen har spilt en viktigere rolle for «middelaldrende menn», enn skikkelser som Peer Gynt og Mattis Tust. Spørsmålet er om han mener det bokstavelig eller ikke, de strekt positivt ladde ordene og de litterære kontrastene bidrar til et ambivalent bilde av virkeligheten, mener tekstskaperen at litteraturen virkelig er så god, eller ikke?

Tabell 4.8 Positivt ladde ord og ytringer om referentkjeden knyttet til Kjell Hallbing/ Kane-litteraturen

Monumentalt livsverk
Litterær helt
Mattis Tust hos Tarjei Vesaas, Brage Bragesson hos Finn Alnæs, Johan Borgens Lillelord, Dag Solstads Arlid Asnes og andre ”ruvende” mannskikkelser i moderne norsk litteratur når ikke Kane til sporene på cowboystøvlene
De <i>geniale</i> Diablito-romanene
Episk storverk
Litterære mesterverk (sannsynligvis det mest betydningsfulle i Norge etter krigen)

I omtalen av «middelaldrende menn» gjør Steen Jensen andre ordvalg, og igjen ser vi at de to sentrale referentkjedene er helt avgjørende for hvordan virkelighetsbilde blir skapt. De første fire avsnittene av «Generasjon Kane» har lite konkrete beskrivelser av «middelaldrende menn», utover at de har makt, og at de er formet og opplært av Morgan Kane. Vi leser at de foretrekker bourbon framfor whisky og vin framfor øl, men framstillingen av «middelaldrende menn» er mindre karakterisert, enn framstillingen av Kane-litteraturen. I femte avsnitt, samtidig som «middelaldrende menn»-referentene skifter rolle fra målobjekt til aktør, kommer en del tidligere nevnte påstander/presupposisjoner, som inneholder ord som er mer verditunge, jf. tabell under. «Er det rart vi skilles» skriver Steen Jensen, å skilles er noe som gir mange negative assosiasjoner. I femte avsnitt lærer vi at «middelaldrende menn» må gå på fotballkamp for å våge å berøre andre menn fysisk, og dessuten at de har utviklet psykopatiske trekk. Videre leser vi at Hagen «knuser sine motstandere», og at Lund «blåser i miljøvernernes motstand», med andre ord er denne

referent-kjeden mer preget av negativt ladde ord. Dette setter «middelaldrende menn» i et dårligere lys, virkelighetsbildet teksten skaper gir oss inntrykk av at de besitter en del dårlige egenskaper. De negativt ladde ordene står som en kontrast mot den positive omtalen av Kane-litteraturen, som også bidrar til å skape forvirring og ambivalens- Hvis Kane er en helt, hvorfor får ikke «Generasjon Kane» den samme statusen?

Med utgangspunkt i verdiladde ord og formuleringer viser analysen at virkelighetsbildet i «Generasjon Kane» framstiller selve Kane-litteraturen som et svært viktig og positivt innslag i norsk litteraturhistorie, den har kvaliteter som ikke kan roses nok. Den rosende omtalen kan tolkes som noe overdrevet, og gjør at virkelighetsbildet som skapes, blir usikkert.

Tabell 4.9 Negativt ladde ord og ytringer om referentkjeden knyttet til middelaldrende menn

Vi skilles
Vi må gå på fotballkamp for å våge å røre andre menn fysisk
Vi har utviklet psykopatiske trekk
Stein Erik Hagen knuser sine motstandere
Helge lund blåser i miljøvernernes motstand

«De middelaldrende mennene» som lever etter Kane-litteraturens leveregler framstilles mer nyansert, og når de karakteriseres konkret, er det gjerne med ord som gir negative assosiasjoner. Det tydelige skillet mellom måten Steen Jensen omtaler de to sentrale referentkjedene på, og den overdrevne rosen, gjør virkeligheten som trer frem utydelig. Det er opp til leseren å vurdere hva slags virkelighet Steen Jensen presenterer.

Den positive omtalen av Kane-litteraturen står i skarp kontrast til en del utsagn om «Generasjon Kane», dette ser vi blant annet på grunn av ordvalgene som er gjort. Kane gis helte-status, mens «middelaldrende menn» har psykopatiske trekk. Samtidig ser vi motsetningen, hvor «de middelaldrende menn» går fra en passiv rolle som målobjekt i prosessen, til aktive. Når «de middelaldrende menn» blir aktører, og utfører handlinger inspirert av Kane-universet, brukes en del negativt ladde ord for å beskrive dem. Virkelighetsbilde Steen Jensen skaper, idealiserer Kane som litterær og fiktiv helt, men å handle som Kane i den virkelige verden framstilles mer negativt. Det kan virke som om Steen Jensen mener at det er greit å drømme om Kane, men ikke å bli som ham. Dette underbygger tekstens flertydige meningsinnhold og virkelighetsframstilling.

4.6 Hva slags relasjoner skaper «Generasjon Kane»?

«Generasjon Kane» domineres av påstander om verden som leseren på ett eller annet nivå må forholde seg til. Steen Jensen framstår som svært sikker i sin sak, og uttrykker seg eksplisitt om forhold i verden rundt seg, som om det er sannheter han skriver om. Bestemte typer språkhandlinger påvirker setningers funksjon, og også relasjonen mellom tekstskaperen og leseren. Analysen vil derfor se hva slags type språkhandling som bygger opp under den sikre framstillingen av saksforhold i «Generasjon Kane», og konsekvensene det får. En annen verbalspråklig resurs som påvirker innholdet er tekstskapers holdning til saken han ytrer seg om, og i analysen skal jeg se på hvordan grad av modalitet bidrar til den selvsikre tonen. Tekstskaperen benytter seg ofte av pronomener som «oss» og «vi», som synonym for «Generasjon Kane», og posisjonerer seg selv inn i fellesskapet med «de middelaldrende mennene». Derfor skal jeg undersøke hva slags betydning tiltaleformene «vi» og «oss» får, i relasjonen mellom tekstskaper og leser, og hva det gjør med maktbalansen i teksten. Analysen vil undersøke hvordan den belærende og selvsikre framstillingen av virkeligheten, og av at tekstskaperen ser seg selv som del av «Generasjon Kane», bidrar til å skape et asymmetrisk forhold mellom ham og leseren.

4.6.1 Språkhandlinger

Steen Jensens kommunikative mål er å belære leseren, for å befestе sin virkelighetsoppfatning. Teksten er preget av konstantiver, hvor påstander om virkeligheten formuleres som selvfølgeligheter. De aller fleste påstandene inneholder synonymer fra en eller to av de sentrale referentkjedene, Morgan-kane-serien og «middelaldrende menn». «Det var Morgan Kane som mer enn noen annen litterær skikkelse formet en hel generasjon norske menn, den generasjonen som i dag har inntatt så godt som alle maktposisjoner i landet» illustrerer hvordan tekstskaperen slår fast sine påstander uten at det er rom for tvil. Konstantiver klassifiserer ytringer hvor taleren forplikter seg til å si sannheten (Svennevig, 2009, s. 62), og når «Generasjon Kane» er dominert av denne typen utsagnssetninger framstår innholdet som om han belærer leseren om virkeligheten.

Spørsmål tilhører i utgangspunktet direktiver, men i «Generasjon Kane» fungerer de fleste spørsmål som konstantiver, de er retoriske spørsmål, og inneholder påstander. «Er det rart vi skilles» skriver tekstforfatteren, og kommer implisitt med påstanden om at «middelaldrende menn» skilles. Formuleringen antyder svaret på spørsmålet, altså er det et retorisk spørsmål, som Steen Jensen besvarer, med begrunnelser hentet fra Kane- universet. Teksten er dominert av konstantiver, hver setning har påstander, og som oftest er de eksplisitte. Den ensidige bruken av konstantiver, av påståtte sannheter, skaper et bombastisk

inntrykk, Steen Jensens skråsikkerhet kan virke overdrevet og lite reflektert. Dermed kan bruken av konstantiver, og av andre språkhandlinger som fungerer som konstantiver, få leseren til å undre seg over sannhetsgehalten i «Generasjon Kane». Relasjonen som skapes er asymmetrisk og usikker, det er vanskelig å vite hva tekstskaperen egentlig mener.

4.6.2 Modalitet

Steen Jensen skriver med selvsikkerhet, og forfatterens overbevisende holdninger kan avsløres gjennom å undersøke tekstens modalitet, gjennom å se på graden av sikkerhet i måten han uttrykker seg på. Som nevnt i avsnitt om språkhandlinger, er det lite usikkerhet å spore i «Generasjon Kane». Teksten er preget av epistemisk modalitet som uttrykker hvor sikker avsenderen er i sin sak, og måten Steen Jensen bruker modalitet på, påvirker oppfatningen av «sannhet» i teksten (Machin & Mayr, 2013, s. 187). Verbene i de fleste setningene er skrevet i indikativformer, som påstander, og skaper i seg selv ikke spesielt høy modalitet. Det er heller mangel på modale hjelpeverb og andre former for demping, som gir teksten høy grad av modalitet, for eksempel står det i ingressen: «Det var Morgan Kane som formet selvbildet til dagens menn med makt». I den grad dempere er brukt, (i form av modale hjelpeverb), bidrar de til å forsterke tekstens hovedbudskap, at det er Morgan Kane som er «de middelaldrende mennenes» forbilde.

Glem ml-erne og sjølproletariseringa på 1970-tallet, glem liberaliseringa og Høyrebølgen tidlig på 1980-tallet. Disse bevegelsene **kan** ha endret noen av maktens menn i deres talemåter og karrieremessige manøvrering, men aldri våre sjeleliv og selvbilder (Jensen, 2009)

Det modale hjelpeverbet i ytringen over demper troen på at andre kan ha påvirket «de middelaldrende mennene». Samtidig bruker tekstskaperen tidsadverbialet «aldri», og imperativformen gjennom verbet «glem», som begge uttrykker høy grad av deontisk modalitet. Han setter makt bak sin mening gjennom direkte å oppfordre leseren til handling, til å «glemme» andre påvirkningsfaktorer (ml eller Høyrebølgen), de er ikke viktige, imperativformen krever dette av dem. Bruken av modalt hjelpeverb brukes i denne sammenhengen til aktivt å forsterke modaliteten i det siste setningsleddet, og gjør at tekstens hovedbudskap får enda høyere grad av modalitet.

Tekstens høye grad av modalitet påvirker maktforholdet mellom tekstskaper og leseren, Steen Jensens selvsikkerhet gir han autoritet, og de overveldende påstandene framstår som overbevisende. Teksten åpner ikke opp for tvil, Steen Jensens holdninger dominerer virkelighetsbildet og leseren vil mer eller mindre underkaste seg disse påstandene fordi det ikke fins rom for diskusjon. Den høye graden av modalitet bidrar sterkt til å skape en

asymmetrisk relasjon mellom tekstskaper og leser, det er definitivt Steen Jensen som sitter med makten.

4.6.3 Tiltaleform

Hvilke tiltaleformen tekstskaperen velger, får konsekvenser for relasjonene teksten bygger. Direkte henvendelser til leseren gjennom tiltaleformer som «du» skaper nærhet, mens bruk av ubestemte pronomen som «man» og «en» uttrykker avstand. Steen Jensen anvender «oss», «våre» og «vi» synonymt med «middelaldrende menn/ generasjon Kane» gjennom hele teksten, på den måten posisjonerer han seg som en av fellesskapet, og en som deler de egenskapene og verdiene «Generasjon Kane» representerer. Gjennom bruk av personlig pronomen som «vi» og «oss» sier Steen Jensen implisitt at det finnes et «dere», det vil si alle andre enn «middelaldrende menn». Vi kan derfor si at pronomenbruken åpner for en fellesskapsfølelse, mellom lesere som plasserer seg inn i fellesskapet «middelaldrende menn» og «Generasjon Kane», men også avstand, eller utenfor-skap, mellom lesere som ikke tilhører «middelaldrende menn». «Vi» får en ekskluderende funksjon (Fairclough, 2015, s. 143), og tydeliggjør forskjellen mellom «de middelaldrende menn», altså de som sitter med makten, og alle oss andre. Relasjonene som skapes, og grad av symmetri/ asymmetri, avhenger av hvordan leseren posisjonerer seg i forhold til dette fellesskapet.

Pronomen som «vi» og «oss» kan også bidra til at innholdet i teksten blir mindre transparent, fordi det ikke alltid er klart hvem «vi» og «oss» egentlig er. «Generasjon Kane» avslører at Røkke, Lund, Hagen og Stoltenberg tilhører dette selskapet, og implisitt forstår vi at Steen Jensen ser seg selv som medlem. Generelt leser vi om «middelaldrende menn med makt», utover dette vet vi som lesere ikke hvem «vi» og «oss» egentlig er. På denne måten skaper Steen Jensen en ukjent og tilsynelatende massiv maktelite av stort sett ukjente aktører, noe som gjør maktbalansen svært skjev. «Vi» og «oss» brukes ofte i politiske sammenhenger, for å skjule maktrelasjoner og tilsløre ulike grupperinger (Machin & Mayr, 2013, s. 84). I «Generasjon Kane» plasserer tekstskaper seg selv på innsiden av denne uklare maktrelasjonens tinde, men det er lite sannsynlig at leseren gjør det samme. «Det er vi som er generasjon Kane. [...] Det er vi som rir alene» (Jensen, 2009), skriver han, men hvem er egentlig «Generasjon Kane»? Det er vanskelig å plassere seg sammen med noe man ikke helt klarer å identifisere, og denne formen for pronomenbruk forsterker asymmetrien i relasjonen mellom partene. «Vi» og «oss» skaper et bilde av at det finnes et fellesskap av middelaldrende menn med felles ideologier, og at disse styrer Norge. Mange lesere faller utenfor dette fellesskapet og pronomenbruken får først og fremst en ekskluderende funksjon. I

tillegg skyggelegger «vi» og «oss» hvem som egentlig tilhører dette fellesskapet, utover de fire samfunnstoppene og Steen Jensen selv. «Vi» blir en ukjent størrelse og maktfaktor, noe som underbygger et asymmetrisk forhold, hvor de som ikke tilhører fellesskapet av «de middelaldrende menn» får en underlegen posisjon.

4.7 Hva slags funksjoner har de ulike referansene i «Generasjon Kane»?

Referansene i «Generasjon Kane» er knyttet til de to hoved- kontekstene som tilhører kulturkonteksten beskrevet tidligere, den politisk- og samfunnsrelaterte konteksten, og den litterære konteksten. Den første refererer til ulike diskurser uten et presist tekstelt opphav, og kalles i analysesammenheng interdiskursivitet. Den siste refererer til bestemte tekstverdener utenfor seg selv, og kalles intertekst. Det er mange eksplisitte (manifeste) henvisninger til andre tekster eller tekstunivers, som gir konsekvenser for både hva slags virkelighetsbilde man oppfatter, og relasjonene teksten skaper. Mange av referansene er allerede plassert i tabellen som viser til de to mest sentrale referentkjedene i «Generasjon Kane», i tillegg fins flere som påvirker meningspotensial, og relasjoner. For å gjøre referansene helt tydelige, er de plassert under hvert sitt felt i tabellen under.

Tabell 4.10 Eksplisitte referanser i «Generasjon Kane»

Interdiskursivitet	Manifest intertekstualitet
Ml-erne, sjølproletariseringa 1970-tallet	Kjell Hallbing
Liberaliseringa og Høyrebølgen på 1980-tallet	Morgan Kane
Stein Erik Hagen	<i>Peer Gynt</i>
Kjell Inge Røkke	Mattis Tust
Helge Lund/Utvinning av oljeholdig sand	Tarjei Vesaas
Jens Stoltenberg/ Manuela Ramin-Osmundsens avgang	Brage Bragesson
	Finn Alnæs
	Johan Borgen
	<i>Lillelord</i>
	Dag Solstad
	Arild Asnes
	Diablito-romanene
	<i>Uten nåde</i>
	<i>Tilbake til kampen</i>
	<i>Yukons onde ånd</i>

Når Steen Jensen bruker slike referanser bringer han inn spesifikke begreper, personer, bøker eller hendelser som utvider tekstens meningspotensial. Han stiller visse krav til leseren, som forutsetning for å forstå teksten i sin helhet. «Generasjon Kane» tar visse kunnskaper forgitt, som felles bakgrunnskunnskaper alle har. Denne type referanser tilfører teksten dybde, og særlig kan de intertekstuelle referansene være utfordrende (Drangeid, 2014, s. 63). Av den grunn vil siste del av diskursanalysen vise hva slags implikasjoner referansene skaper for virkelighetsbildet og for hvordan relasjoner skapes i «Generasjon Kane». Analysen er for strukturens skyld ordnet inn under en del om interdiskursive referansene, og en del om de intertekstuelle referansene.

4.7.1 Interdiskursive referanser, og hva slags virkelighetsbilde de skaper

Ingressen nevner *ml-erne på 1970-tallet og Høyre-bølgen på 1980-tallet* og i brødteksten kobles de sammen med begreper som *sjølproletariseringen* og *liberaliseringen*. Mange vil enkelt koble referansene mot en del politiske tendenser i Norge på 70- og 80-tallet, og kjenner koblingen mellom ml og Marxist-leninisme, og på samme måte hva som ligger i metaforen «Høyre-bølge». Likevel er det viktig å understreke at slike referanser krever noe av leseren, og mangler man forståelsen for hva disse formuleringene viser til, mister man noe av meningen med teksten. Steen Jensen bruker tydelige politiske bevegelser som utgangspunkt for sammenlikning, og sier at Kjell Hallbing og Morgan Kane hadde sterkere innflytelse på «de middelaldrende menn», enn til dels ytterliggående politikk på venstre- og høyresida i dette tidsrommet. Han konstruerer en virkelighet hvor en fiktiv litterær skikkelse har mer makt til å påvirke, enn ulike politiske bevegelser.

Påstanden om at Hallbing og Kane-universet har hatt større påvirkning enn høyrebølgen framstår som pompøs og lite troverdig. Høyrebølgen karakteriseres som en internasjonal politisk bevegelse mot høyre i politisk sammenheng, i Norge satt partiet Høyre med regjeringsmakt under store deler av 80-tallet (Notaker, 2017). Da framstår Kane-universet som en begrenset påvirkningsfaktor i sammenlikning, og hele avsnittet framstår som urimelig. Forståelsen for politiske begreper, og kjennskap til norsk samfunnsliv er kunnskaper leseren må kjenne til, for å se den urimelige framstillingen av virkelighetsbildet, mangler kunnskapen kan virkeligheten slik Steen Jensen beskriver den virke mer akseptabel.

De ulike samfunnstoppene hører også til under interdiskursive referanser, og kjennskap til hvem de er, og aktuelle saker de har vært aktører i, utvider meningspotensialet betydelig. Under kulturkonteksten har jeg tidligere beskrevet en del sammenhenger jeg har kunnet spore, andre hadde jeg kjennskap til fra før. Særlig Lunds avgjørelse om å delta i

utvinning av oljeholdig sand, og komplikasjonene rundt Manuela Ramin-Osmundsens ministerpost i Stoltenberg-regjeringen viser eksplisitt tilbake til politisk betente saker. Sitter man med detaljert kunnskap om kontroversen rundt for eksempel Helge Lunds avgjørelse, oppfatter man dimensjoner fra virkeligheten som Steen Jensen bruker gjennom politiske interdiskursive referanser, og de påvirker hva slags oppfatning man får av teksten. Henvisningene til «den virkelige virkeligheten» gir utslag for virkelighetsbildet Steen Jensen tegner, at Lund skal ha brukt erfaringer fra *Yukons onde ånd* i kampen mot miljøbevegelsen er lite trolig. Mangler man kunnskapen, kan også denne påstanden virke mer rimelig.

4.7.2 Intertekstuelle referanser, og hva slags virkelighetsbilde de skaper

Kane-litteraturen bygger på en del bestemte forestillinger om «Det ville vesten», og gjennom intertekstuelle referansene får vi presentert en del holdninger og verdier man gjerne finner i Western-litteraturen. De fleste bøkene har typisk handlingsskjema, hvor den uovervinnelige helten knuser sine fiender, før han triumferende vinner en kvinnes gunst (Bakken, 1994, s. 8). Sjargongen fra dette tekst-universet brukes i «Generasjon Kane», både for eksplisitt forklare hva slags verdier samfunnstoppene har fått fra Kane-litteraturen, men det brukes også noen mer implisitte referanser. At «Kane har plantet i oss en inngrodd mistro til frukt og grønnsaker» (Jensen, 2009) er selvforklarende, og bygger opp under at «middelaldrende menn» ikke spiser frukt og grønt. Men Kane og Hallbing har også overført «et menneskesyn, et kvinnesyn og en forakt for svakhet» (Jensen, 2009), og meningspotensialet i denne setningen er mer underforstått. Framstillingen av samfunnstoppene visuelt, plassert i sammenheng med cover fra bokserien om Kane, kan forstås som et symbols uttrykk for dette menneskesynet. Vi ser en delvis avkledd kvinne som henger rundt halsen på en mannsperson (kvinnesyn), og vi ser menn med våpen i aksjon (forakt for svakhet).

Figur 4.2 Illustrasjoner fra «Generasjon Kane» (Kopiert fra eksamensoppgaven)

Det krever en viss kjennskap til Western-universet for å forstå at menneskesynet og kvinnesynet det her er snakk om, ikke representerer verdier vårt samfunn vedkjenner seg på 2000-tallet. Leseren er derfor også avhengig av å ha kjennskap til hva slags holdninger Western-sjangeren representerer, for å forstå virkelighetsbildet Steen Jensen skaper, og tekstens meningspotensial.

Tradisjonell norsk litteratur, slik mange kjenner den fra undervisningssammenheng, er sentral for forståelsen av «Generasjon Kane», for virkeligheten Steen Jensen beskriver, og for hvordan leseren skal forstå teksten. Mange har kjennskap til Peer Gynt, Mattis Tust og andre litterære figurer Steen Jensen refererer til, og igjen er det graden av detaljkunnskap som avgjør meningspotensialet. En klar oppfatning om hva disse litterære figurene representerer vil utvide forståelsen, og disse intertekstuelle referansene er sentrale for å oppfatte det mangetydige i Steen Jensens tekst.

Peer Gynt, Mattis Tust og de andre karakteriseres med adjektivet «ruvende», men med noe kjennskap til hva disse karakterene er kjent for, er ikke ruvende dekkende. Som litterære verk «ruver» de i litteraturhistorien, men som litterære skikkelser er de snarere usikre og mislykkede mennesker. «Peer Gynt» som litterært verk kan leses som en kritikk av den norske

selvgodheten, hvor hovedpersonen hele tiden kjemper en kamp mot seg selv for å bli til noe stort og betydningsfullt. Peer Gynt tilpasser seg hele tiden nye ideal, mister seg selv undervegs, og han svikter absolutt alle. Han sammenlikner seg selv med en løk med mange lag, men uten kjerne, noe som symboliserer at han mangler substans (Andersen, 2001, s. 242-243). Mattis Tust svikter ikke på samme måte, men i verket «Fuglane» av Tarjei Vesaas er han den litt evneveike hovedkarakteren, som ikke takler tilværelsen særlig godt. Han lever ett indre liv som sosial avviker, og kjenner godt selv at han ikke passer inn. Han mangler både normal intelligens og fysisk styrke (Andersen, 2001, s. 396-398), og står i sterk kontrast til Morgan Kane-figuren⁷. Steen Jensen gir en pekepinn gjennom bruk av anførselstegn, på at «ruvende» er åpen for tolking. Kunnskap om tekstenes handling og symbolske mening, gjør tolkingen enklere. Peer Gynt og Mattis Tust er kjent for sine svakheter, ikke for sine styrker. Dermed står karakteristikken «ruvende» i kontrast til den faktiske framstillingen av disse mannsskikkelsene, og til den handlekraftige Morgan Kane. Sitatets siste setning underbygger det mangetydige, her henviser Steen Jensen til «Bragesson, Asnes og de andre pinglene» (Jensen, 2009), han sier mot seg selv i måten han karakteriserer de litterære skikkelsene på. Denne motsetningen henter også mot innholdets ulike meningspotensial, men kunnskap om de litterære verkene gjør det enklere å se kontrasten mellom Bragesson og de andre pinglene, og Kane.

De intertekstuelle referansene er dermed svært viktige for hva slags mening man får ut av å lese «Generasjon Kane». Forståelsen for Kane-universet og måten teksten spiller på Westernsjangerens verdier og holdninger på, skaper forståelse for «de middelaldrende mennene» og deres verdier og holdninger. Kjennskap til tradisjonell norsk litteratur fra Ibsen til Solstad utvider meningspotensialet, og åpner for flertydigheten og ironisk leseforståelse. Teksten er som et puslespill, og jo mer av brikkene som faller på plass, jo klarere blir omfanget av virkelighetsbildet teksten skaper. Framstilling av «de middelaldrende mennene» som hensynsløse machomenn får mange fasetter i det intertekstuelle samspillet, og mangler flere sentrale brikker kan det være vanskelig å se hva slags virkelighet Steen Jensen egentlig legger frem.

---

⁷ Av hensyn til oppgavens omfang utdypes jeg bare Peer Gynt og Mattis Tust litterære karaktertrekk for å komme med eksempler på motsetningene mellom de litterære karakterene Steen Jensen ramser opp, og Morgan Kane. Det er tilstrekkelig, for å illustrere poenget, at de mangler den type handlekraft og styrke som Kane representerer.

4.7.3 Referanser til kulturkonteksten og hva slags relasjoner de skaper

De ulike referanse kompliserer teksten, og utfordrer relasjonen mellom tekstskaper og leser. Manglende kunnskap om politiske og samfunnsrelaterte forhold, så vel som kunnskap om til dels kjent litteratur, påvirker maktbalansen i forholdet. Hvis leseren ikke kjenner referansene, blir de mer eller mindre meningsløse. Når det gjelder Kane-litteraturen, og «de middelaldrende mennene», har teksten spor som leseren kan følge for å skape en viss sammenheng, bla. a. gjennom bruk av sjargong i sammenheng med de to store referentkjedene. Da vil leseren til en viss grad kunne resonnerer seg frem til en mening. Men inngående kjennskap vil uansett utvide meningspotensialet, og gjøre poengene lettere tilgjengelig. Verdiene fra Kane-litteraturen lar seg ikke overføre til dagens Norge, dette gjør at tekstens karakteristikk av «de middelaldrende mennene» kan forstås som kritikk, og den er lettere å se for en som kjenner konteksten.

Mangelfull forståelse for de intertekstuelle og interdiskursive referansene, underbygger asymmetri, dess smalere felt referansen er hentet fra, dess større utfordringer skaper teksten for leseren. Det kan også føre til at tekstskaper framstår som arrogant, han krever for mye av leseren i forhold til hva en kan forvente. Bruk av politiske referanser og intertekstualitet har derfor stor innflytelse på tekstens meningspotensial, og for hva slags relasjoner teksten skaper. Referansene i «Generasjon Kane» kan være krevende, både de hentet fra politisk- og samfunnsmessig kontekst, og de fra den litterære. Særlig de skjønnlitterære fra Ibsen til Solstad kan av mange oppfattes som utilgjengelig, og de ekskluderes ut fra et meningsfellesskap med de som forstår referansene. Intertekstuelle referanser inkluderer og ekskluderer, skaper meningsfellesskap og utenforskap, gir makt og tar makt.

«Generasjon Kane» er et godt eksempel på at tekster kan kreve felles bakgrunnskunnskaper, for at de skal gi tilstrekkelig mening. På bakgrunn av dette kan vi se at kunnskap om kulturkonteksten er en viktig del av literacy, og av hva eleven må ha forhåndskunnskap om, for å avkode mening, kanskje særlig ironisk mening.

4.8 Oppsummering

Analysen så langt, har kartlagt hvordan sammenhenger, virkelighetsbilder, relasjoner og referanser bidrar til å skape mening i «Generasjon Kane», og den viser at teksten åpner for flertydighet. Flere av analysens funn underbygger et ironisk meningspotensial, og gir grunnlag for å svare på del en av oppgavens problemstilling: **Hvordan skapes ironi i teksten «Generasjon Kane»?** Steen Jensens hyllest til Morgan Kane, og måten han overfører Kanes

verdier over til «de middelaldrende menn» på, framstår som absurd og uvirkelig. Verdiene er ikke gangbare i vårt århundre, og har ikke vært det på en stund. Steen Jensens kategoriske påståelighet og unyanserte framstilling kan utløse en sunn skepsis til det virkelighetsbilde han beskriver, i tillegg inneholder teksten en god del motsetninger. De intertekstuelle og interdiskursive referansene åpner for flertydighet på flere måter, på grunn av at de må tolkes med utgangspunkt i felles bakgrunnskunnskap. Kjennskap til de ulike referansene bidrar dessuten til å forsterke inntrykker av både de umoderne verdiene, kategoriseringen og motsetningene i teksten. Derfor tar jeg utgangspunkt i nettopp disse trekkene ved «Generasjon Kane», for å svare på hvordan ironien blir skapt, i analysetrinn 2. Jeg har kalt trekkene som åpner for ironisk meningspotensial for: **1. Umoderne verdisyn, 2. Kategoriske påstander og overdrivelser, 3. Indre motsetninger, 4. Avhengighet av felles bakgrunnskunnskap.**

5. På hvilken måte åpner analysen for en ironisk fortolkning?

Analysetrinn 2

I det følgende bruker jeg min tilpasning av Hutcheons (1994) rammeverk (Tabell 6.1) for å forklare hvordan den ironiske meningsskapingen skjer. Fremstillingen er basert på funnene fra diskursanalysen som jeg anser viktige for en ironisk fortolkning. Videre skal jeg gjøre greie for ironiens mål og funksjon, og vise hvorfor felles bakgrunnskunnskap er avgjørende for en ironisk lese måte. Den ironiske fortolingsprosessen illustreres ved hjelp av fire sentrale trekk ved «Generasjon Kane», som åpner for et ironisk meningspotensial. Disse er tekstens: **1.**

Umoderne verdisyn, 2. Kategoriske påstander og overdrivelser, 3. Indre motsetninger, 4.

Avhengighet av felles bakgrunnskunnskap. I beskrivelsen av disse fire trekkene vil jeg peke på mulige mål for ironien og hvem den er ment å stikke, og begrunne mine vurderinger.

Ironiens *mål* og *brodd* er bakt inn i prosessen. Analysen vil i neste ledd peke på hvilke *funksjoner* ironien i «Generasjon Kane» kan ha, og hvilke reaksjoner den potensielt kan skape. Sist i analysetrinn 2 kommer en oppsummering av hva slags rolle felles

bakgrunnskunnskap spiller for meningspotensialet og ironien i «Generasjon Kane».

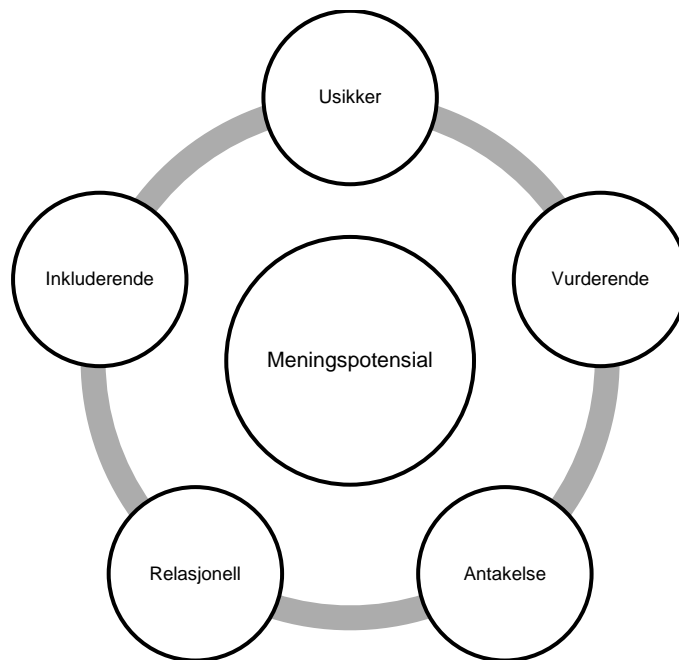
Tabell 5.1 Hutcheons rammeverk tilpasset denne oppgaven (Hutcheon 1995)

1. Ironi: Mål, mening og funksjon	2. Ironi: Semantiske utfordringer	3. Ironi: Kontekst/ Felles bakgrunnskunnskaper
Mål Brodd/ egg Usikkerhet Vurdering Antakelser	Relasjonell (lingvistisk) sammenheng Inkludering av flere meninger	Relasjonell (sosial) Felles bakgrunnskunnskap <ul style="list-style-type: none"> • Språklig samhandling • Tilhørighet til sosialt fellesskap Antakelser <ul style="list-style-type: none"> • Intertekstuell kontekst • Interdiskursiv kontekst • Tekstuell kontekst

Ett av ironiens viktigste trekk, er at den har et mål, den er ment for å ramme noe(n). Hvem som rammes i «Generasjon Kane» er ikke innlysende, på samme måte som den ironiske lese måten ikke er det. Min påstand er likevel, at det er «de middelaldrende menn», eller «dagens menn med makt», som er målet for ironien i denne teksten, i det følgende skal jeg begrunne denne påstanden, og hvorfor jeg tolker teksten ironisk.

Analysen av «Generasjon Kane» viser så langt at teksten har flertydige meningspotensial, det er flere måter å lese og forstå teksten på. Analysetrinn 2 vil synliggjøre hvordan diskursanalysen fremhever trekk ved teksten, som åpner for ironisk leseforståelse. Her

skal jeg bruke min egen tilpasning av Hutcheons rammeverk og teorier om ironi, slik jeg har framstilt den i teorikapittelet om ironi.

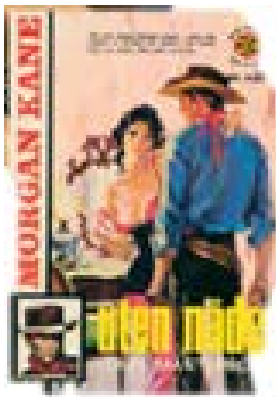
Figur 5.1 Modell av slutningsprosessen for ironisk fortolkning (etter Hutcheon, 1995)

For å kartlegge den ironiske kommunikasjonsprosessen, ser jeg på hvordan *usikkerhet*, *vurdering*, *antakelser*, *relasjonell sammenheng* og *inkludering av flere meninger* fungerer i et samspill for å skape en eventuell ironisk mening. Jeg har vurderte ironiens *mål* og *funksjon*, og viser hvordan felles bakgrunnskunnskap åpner for ironisk fortolkning, med fokus *på felles bakgrunnskunnskaper* om bestemte *interdiskursive* og *intertekstuelle* kontekster.

5.1 Tekstens umoderne verdisyn

«Generasjon Kane» kan leses som en hyllest til verdier som ikke lenger er gjengse i Norge. Motivet, både visuelt og verbalt, spiller på en del klisjeer og danner utgangspunkt for forskjellige meningspotensial. De ulike verdiene og holdningene som knyttes til Kane-universet tilhører en machokultur, og forbindes gjerne med primitive samfunn i USA i nybyggertiden. «Og når Jens Stoltenberg med utsøkt kulde tar farvel med Manuela Ramin-Osmundsen, er det fordi han vet at det aldri kan henge en kvinne i revolverarmen hans» (Jensen, 2009), illustrerer godt hvordan to umake univers blandes, og hvordan Steen Jensen spiller på machokultur og foreldede verdier. Presupposisjonen om at «De middelaldrende menn styrer Norge» (Jensen, 2009), forsterker det umoderne kvinnesynet forankret i

Westernkultur og machoklisjeer, Steen Jensen sier implisitt at kvinner ikke har makt i landet vårt. Han skjuler dette budskapet, men uttrykker indirekte at kvinner mangler innflytelse. Det er noe som skurrer med den ensidige framstillingen av «de middelaldrende menn» som hensynsløse herskere, samtidig som kvinner, i den grad de bli nevnt, framstilles som offer eller objekter. Ramin-Osmundsen tildeles offerrollen, og den verbale framstilling av kvinners fremste kvaliteter (at lårene hennes skal møtes hele vegen opp, (Jensen, 2009), sammen den visuelle illustrasjonen fra coveret til *Uten Nåde* underbygger synet på kvinnen som objekt.

Figur 5.2 Illustrasjon fra «Generasjon Kane» (kopierte fra eksamensoppgaven)

Andre sider ved Western-kultur og kjente klisjeer fra dette universet uttrykkes eksplisitt i sammenheng med «de middelaldrende menn», de rir alene og trekker revolveren raskt, en bokstavelig tolking kan skape undring, hva slags virkelighetsbilde er det Steen Jensen presenterer for leseren?

Holdningene og verdiene som er beskrevet i analysen, skaper *usikkerhet* om hva slags mening som kommer til uttrykk. Dyrker Steen Jensen disse verdiene fra Kane-universet, mener han egentlig at samfunnstoppene er så primitive? *Usikkerheten* gjør at leseren må gjøre en *vurdering* av meningspotensialet i «Generasjon Kane», og av tekstskapers holdninger til saken det skrives om. Vurderer man Steen Jensen som er oppegående og velfungerende mann, er det lite trolig at han deler dette kvinnesynet, denne *vurderingen* åpner for at han mener noe annet, enn det teksten uttrykker bokstavelig. Min *antakelse* er at han uttaler seg kritisk til at Norge (i 2009) fortsatt så til de grader er styrt av middelaldrende menn, og at han spiller på klisjeer fra machokulturen for å understreke et poeng. Jeg *inkluderer* flere meninger enn den uttalte, og ser en *relasjon* mellom den eksplisitte og implisitte meningen disse klisjeene åpner for. De intertekstuelle referansene til den ensomme cowboyen som rir alene, og som er rask på avtrekkeren, kan i allegorisk forstand fortelle om «de middelaldrende mennenes»

egenskaper, at de er uavhengige og styrer seg selv, og at de ikke er redd for å angripe. Hvorvidt Steen Jensen stiller seg negativ til disse egenskapene, skal ikke være sagt, men akkurat denne *relasjonen* mellom eksplisitt og implisitt mening er mer tydelig, i og med at den står i en allegorisk relasjon til en mulig fortolkning. Den rent ironiske meningen står i motsetning til dette, den referensielle sammenhengen mellom kvinnesynet teksten framstiller, og den *antatte* ironiske meningen, er uklar og noe man slutter seg til, uten at det fins en entydig sammenheng. Likevel mener jeg at det umoderne kvinnesynet, og hyllesten til Kane-universets verdigrunnlag, framstår som så absurd at dette bidrar til å åpne opp tekstens flertydighet, og setter oss på sporet av en ironisk lese måte. Steen Jensen bryter samarbeidsprinsippet, påstandene mangler relevans for det er ingen opplagt sammenheng mellom Hagen, Røkke og Lund og Morgan Kane. «De middelaldrende menn», med Hagen, Røkke og Lund i teten, kan forstås som målet for ironien, siden implikaturen sier at de deler de absurde verdiene fra Kane-universet. Det som gjør målet uklart, er at Steen Jensen selv aldri eksplisitt uttaler seg kritisk til disse verdiene, noe som bidrar til å tildekke både den ironiske leseforståelsen, og dens eventuelle mål. Man kan si at «brodden» ikke er klar, kritikken er ikke uttalt, og dette bidrar til tekstens mangetydelighet, og til å gjøre den vanskelig å begripe.

5.2 Tekstens kategoriske påstander og overdrivelse

Ingebrikt Steen Jensen betraktninger av virkeligheten, hans holdninger og verdier, legges frem som om det ikke fins rom for tvil. Det er særlig bruk av kategorisering, dominans av konstantiver og høy grad av modalitet som skaper dette inntrykket. Kategoriseringen av «de middelaldrende mennene», deres holdninger og handlinger bruker hele tiden verdiene fra Kane-universet og overfører dem til «Generasjon Kane». Samtidig viser analysetrinn 1 at teksten er dominert av konstantiver, og svært ofte fungerer kategorisering og konstantiver sammen, de forsterker hverandre. Høy grad av modalitet forsterker inntrykket av at tekstskaperen er meget sikker i sin sak. Steen Jensens holdning til virkeligheten han beskriver, viker ikke en tomme. Tre sitater fra teksten, vist under, illustrerer samspillet mellom disse tre semiotiske ressursene, og hvordan de bidrar til et svært ensidig og lite nyansert bilde på holdninger og handlinger som tillegges «middelaldrende menn».

Kane preget for alltid vår væremåte, våre spisevaner, vårt forhold til kvinner og til andre menn (Jensen, 2009),

På grunn av Kane vil vi alltid velge bourbon framfor whisky og øl framfor vin (Jensen, 2009)

Når Kjell Inge Røkke alltid reiser seg når det ser som tøffest ut, henter han kraft fra Tilbake til kampen (Jensen, 2009)

Kategoriseringen forenkler virkelighetsbildet gjennom å framstille «middelaldrende menn» som stereotyper, og den gjennomførte bruken av konstantiver og høy grad av modalitet underbygger at denne fremstillingen er riktig. Steen Jensen belærer oss, han gir seg selv definisjonsmakt og utfordrer vår virkelighetsoppfatning. Hans framstilling er så utfordrende, mangel på nyansering og refleksjon skaper en tydelig *usikkerhet* om meningspotensialet, og fungerer som spor for implisitt leseforståelse. Mener Steen Jensen at Røkke er inspirert av Morgan Kane i utøvelsen av sine roller i norsk næringsliv? Den ensidige og skråsikre beskrivelsen av «de middelaldrende menn» bidrar til ironisk meningspotensial, det er lett å stille spørsmålstegn til sannhetsverdien i ytringene, de er sterkt overdrevet. Her bryter tekstskaperen oppriktighetsmaksimen og det er lite troverdighet i påstandene. Steen Jensen vet sannsynligvis lite om «de middelaldrende menns» drikkevaner, og det er lite trolig at Røkke, Hagen og Lund handler på bakgrunn av Kane-litteraturen. Brudd på samarbeidsprinsippet gjør at leser stiller seg undrende til innholdet i «Generasjon Kane»

Vurderingen av denne type utsagn åpner altså for det flertydige, og for potensiell ironisk mening. Mangelen på nyansering gjør flere av innholdsmomentene parodiske, og min *vurdering* av meningen som ligger bak, er at den parodierer holdningene til «de middelaldrende mennene», uten at det sies eksplisitt. Steen Jensen kritiserer hverken drikkevaner eller forholdet til kvinner eksplisitt, men knytter det opp mot holdninger og handlinger i Kane-universet. Så er det opp til leseren å ta stilling til om denne type holdninger og handlinger er akseptable, eller ikke.

Den unyanserte framstillingen gjør det ganske åpenbart at Steen Jensen mener noe mer, eller annet, enn det han uttrykker bokstavelig. *Vurderingen* av hva slags meningspotensial man skal *inkludere* i fortolkningen, og hva slags *antakelser* (implikaturer) man slutter seg til, er mer komplisert, enn å forstå at teksten er ironisk. Steen Jensen framstilling av sine egne holdninger utfordrer leserens *vurdering*, når tekstskaperen undervegs posisjonerer seg selv inn i fellesskapet med «Generasjon Kane». Det åpner for å *inkludere* et bredere meningspotensial, er Steen Jensen også selvironisk i denne teksten? Kritiserer han sin egen generasjons manglende evne til å fornye gamle idealer, eller er kritikken spesielt rettet mot makteliten i landet? Eller mener han at Norge fortsatt er et gammel-mannsvelde? *Relasjonen* mellom det bokstavelige og det implisitte er uklar, og spiker i flere retninger. Med utgangspunkt i mangelen på nyanser, vil jeg derfor si at teksten tydelig setter oss på sporet av ironiske fortolkninger, men hvem, eller hva, som er ironiens mål, er uklart. På samme måte som for tekstens umoderne verdisyn, er det vanskelig å se «brodden», på grunn av at kritikken ikke rettes eksplisitt mot noen.

5.3 Tekstens indre motsetninger

Motsetninger og kontraster, både gjennom bruk av semiotiske resurser, og meningsinnhold, er det som mest tydelig avdekker hvem som egentlig er ironiens mål. Delvis bidrar disse ressursene også til å formidle ironien, som for eksempel tekstens bruk av overdrivelser og kontraster. Omtalen av Kane-litteraturen er eksempler på de mest åpenbare overdrivelsene i «Generasjon Kane», de er bokstavelige og entydige, gjennom bruk av hyperboler som «monumentale livsverk» og «litterære mesterverk» understreker Steen Jensen litteraturens betydning. Samtidig rangerer han denne type populærlitteratur over den mer etablerte skjønnlitteraturen, noe som også bidrar til å gi Kane-litteraturen betydelig status i «Generasjon Kane».

På en annen side skriver Steen Jensen om verdiene og holdningene i denne litteraturen, som menneskesyn og kvinnesyn, i mer negative termer. «Forakt for svakhet», og kravene til en kvinnes lår, skaper negative assosiasjoner. Denne kontrasten bidrar til å skape forvirring, siden litteraturen omtales som «monumental» og «episk», og Steen Jensens entusiasme for litteraturen framstår som genuin.

De (Kane-bøkene, min anmerkning) lærte oss alt vi kan om amerikansk geografi og historie, indianere og om hvordan man flår en bøffel. På grunn av Kane vil vi alltid velge bourbon fremfor whisky og øl foran vin, fordi vi vet at sur vin får magene våre til å vrenge seg og spyet vårt til å sprute (Jensen, 2009).

Dette trekket ved teksten, den rosende omtalen, Steen Jensens entusiasme, og motsetningen som oppstår gjennom de negative assosiasjonene, skaper ambivalens, *usikkerhet*, når det gjelder meningspotensialet. Det er en motsetning mellom selve Kane-litteraturen, og verdiene og holdningene den formidler. Denne motsetningen forsterkes av de materielle prosessene, som skifter aktør, mer eller mindre etter 4. avsnitt i «Generasjon Kane».

Transitivitetssystemets betydning er faktisk noe som klarest bygger opp under tekstens motsetninger. Når «de middelaldrende menn» går fra rollen som målobjekt til aktør, blir verdiene fra det fiktive Kane-universet virkeliggjort gjennom holdninger og handlinger i den virkelige verden, og der fungerer de ikke. «De middelaldrende menn» skilles, er redd for fysisk berøring med andre menn, og de har psykopatiske trekk. Dette er det Steen Jensen som tekstskeer, gir leseren og leseren, av kritikk mot disse holdningene og handlingene, som skaper en «brodd» mot ironiens mål. Sitatet under illustrerer dette svært presist:

Er det til å undres over at vi har utviklet psykopatiske trekk, vi som gjennom nesten tre tiår ble servert en stadig mer dyptloddende psykologisk studie av en helt som aldri våget å binde seg, aldri å stole på noen, aldri å gi seg hen? (Jensen, 2009)

Ser man disse motsetningene i sammenheng, kan *vurderingen* av meningspotensialet få klarere konturer, den ironiske meningen trer tydeligere fram. Sammenhengen viser nemlig de negative assosiasjonen delvis fungerer som en implisitt kritikk, og motsetningen mellom å lese om disse verdiene i litteraturen, og å handle etter dem i virkeligheten, synes å være et viktig poeng. På bakgrunn av dette kan man *anta* at tekstens hensikt er å kritisere de som faktisk handler etter Kane-universets verdier. *Relasjonen* mellom det bokstavelige, og andre mulige fortolkninger er komplisert, og avhenger av hvor langt leseren greier å avkode tekstens mange meningspotensial. Ser leseren den sterkt positivt ladde omtalen av litteraturen som overdrivelser, kan det tolkes et hint om at teksten er ironisk, at den har implisitte meninger som må *inkluderes*. Ser han sammenhengen mellom transitivitetssystemet og overgangen fra målobjekt til aktør, kan *vurderingen* av meningspotensialet bli klarere, og det samme gjelder tekstens mål. Implikaturen er en kritikk mot «maktens menn», mot deres holdninger og handlinger. «Brodden», slik jeg ser det, blir mer tydelig, den er rettet mot «Generasjon Kane», mot «de middelaldrende menn» som sitter på viktige posisjoner i samfunnet, på grunn av deres cowboyinspirerte framreden. Steen Jensen regner seg selv som del av denne gruppen, han har en viss posisjon som forfatter og er for mange av oss en kjent profil i media. Teksten framstår derfor ikke bare som ironisk, men også selvironisk.

5.4 Tekstens avhengighet av felles bakgrunnskunnskap

Interdiskursive og intertekstuelle kontekster er helt avgjørende for å forstå rekkevidden av meningspotensialet i «Generasjon Kane». I tillegg påvirker kunnskap om konteksten de sosiale relasjonene som oppstår i de språklige prosessene, som nevnt i analysen kan kjennskap til felles kontekster inkludere, og manglende kjennskap kan ekskludere. Graden av felles bakgrunnskunnskap får betydning for hva slags mening hver enkelt deltaker i prosessen skaper seg. Språk er sosialt betinget, og det oppstår i fellesskap med andre, og ingen sitter inne med akkurat den samme felles bakgrunnskunnskapen. Steen Jensen som tekstsaker forutsetter bakgrunnskunnskaper som krever mye, og disse kunnskapene har også betydning for hvordan ironien skapes. I dette delkapittelet skal jeg først konkret knytte de interdiskursive og intertekstuelle referansene til en ironisk forståelse av «Generasjon Kane», for deretter å si noe om konsekvensene for den sosiale relasjonen som oppstår mellom de ulike deltakerne tekstsaker, og leser i kommunikasjonsprosessen.

I analysens del 1 har jeg tidligere vist hva slags meningspotensial de interdiskursive og intertekstuelle referansene åpner for. Disse referansene er viktige for meningspotensialet, de

åpner opp teksten slik at den får mening forstått i relasjon til referansene. De er implisitte forlengelser av det som faktisk står skrevet, og vil derfor alltid være flertydig, avhengig av leserens kjennskap til, og forståelse av referansen.

De interdiskursive referansene til politiske bevegelser som ml og Høyrebølgen åpner for utvidelse av mening. Som beskrevet i sammenheng med kulturkonteksten betegner disse begrepene to ulike politiske fraksjoner, ett til venstre og ett til høyre på den politiske skalaen. Uten å gå i detalj, kan man si at begge begrepene gir assosiasjoner for den som har kjennskap til dem. Videre kan påstandene om at Kane og Hallbing har hatt større påvirkningskraft på «de middelaldrende menn» enn Høyrebølgen, skape den type *usikkerhet* som underbygger en ironisk leseforståelse. Det samme gjelder de konkrete henvisningene til Kane-serien, som påstår at Stein Erik Hagen bruker kunnskap fra *Uten nåde* når han knuser sine motstandere, eller at Kjell Inge Røkke henter krefter *fra tilbake til kampen*. Disse påstandene er ikke bare urimelige, de er også humoristiske, de kan forstås som antydninger om at Hagen er nådeløs, og at Røkke har vært i kamp, eller konflikt. Under delkapittelet om kulturkonteksten viste jeg tilbake til Aker-saken fra 2009, hvor Røkke ganske riktig var i kamp, mot den norske Regjering. Tittelen passer godt i sakens anledning, og kombinasjonen av den interdiskursive og den intertekstuelle referansen spiller derfor også på humor.

Disse trekkene ved teksten, måten Steen Jensen bruker referansene på, skaper *usikkerhet* når det gjelder meningspotensialet. Vurderingen av meningspotensialet avhenger blant annet av kjennskap til referansene. Har man for eksempel kjennskap til den interdiskursive, politiske konteksten rundt Røkke og Aker-saken, oppfatter man humoren og kan *anta* at meningen bak er ironisk. Utsagnet om at kjente aktører fra norsk samfunnsliv henter inspirasjon fra bøkene er vanskelig å ta seriøst, noe som i seg selv kan åpne for en ironisk fortolkning, og *antakelser* om at Steen Jensen mener noe annet enn det han skriver. Hva slags *relasjon* som skapes mellom det uttalte og implisitte er helt avhengig av hvor mye felles bakgrunnskunnskaper tekstskaper og leseren har. Med kjennskap til Kane-universet utdypes meningen med de interdiskursive og intertekstuelle referansene, og leseren kan se sammenhengen mellom Kanes tøffe og hensynsløse karakter, og Røkke. Det skapes en *relasjon*, men den er ikke referensiell, i bokstavelig overført betydning. Ytringen betyr noe mer, og noe annet, den *inkluderer* ulike meningspotensialer, noen av dem vil være ironiske.

De intertekstuelle referansene hentet fra den tradisjonelle skjønnlitteraturen er også viktige for å skape et ironisk meningspotensial. I den grad ironien uttrykkes eksplisitt, er kanskje begynnelsen på følgende avsnitt det beste eksempelet:

Peer Gynt har aldri vært i nærheten. Mattis Tust hos Tarjei Vesaas, Brage Bragesson hos Finn Alnæs, Johan Borgens Lillelord, Dag Solstads Arlid Asnes og andre «**ruvende**» **mannsskikkelser** i moderne norsk litteratur når ikke Kane til sporene på cowboystøvlene. Bragesson, Aasnes og de andre **pinglene** kom ut en gang. Kane kom til oss i 83 bøker[...] (Jensen, 2009)

I analysedel 1 beskrives motsetningene mellom disse karakterene, og det å kalle *Mattis Tust* og *Lillelord* for «ruvende» skikkelser, blir en form for ironi i seg selv. Men i tillegg er «ruvende» skrevet inn i anførselstegn, noe som gjerne forbindes med mer eksplisitt, eller åpen ironi (Hutcheon, 1995, s. 158). At disse «ruvende» skikkelsene blir omtalt som «pingler» i neste setning, gjør det klart at Steen Jensen mente noe annet enn det han sa, da han kalte dem «ruvende mannsskikkelser».

Den implisitte ironien skapes gjennom kjennskap til de intertekstuelle referansene, og hva slags karaktertrekk de har. Dette er nok et klart eksempel på hvordan ulike meninger kan inkluderes gjennom bruk av intertekstuelle referanser. Den åpne, eksplisitte ironien som skapes på bakgrunn av motsetningen «ruvende mannsskikkelser» og «pingler» skaper **usikkerhet** ved et meningsinnhold, og **inkluderer** sannsynligvis mindre meningspotensial for dem som ikke kjenner til litteraturen, og leser referansen inn i sammenhengen. Man kan vite at de intertekstuelle referansene tilhører en mer anerkjent litteratur enn serien om Morgan Kane, og dermed se overdrivelsen av sammenlikningen mellom Kane og titler som *Peer Gynt* og *Fuglane*, uten å kjenne innholdet i litteraturen. Det **inkluderer** mer, eller annet meningspotensial, enn de som ikke ser at litteraturen som sette opp mot hverandre, har ulik status. Andre har god kunnskap om Peer Gynt og Mattis Tust, og for denne gruppen **inkluderes** et tydelig ironisk og humoristisk meningsinnhold som går langt utenfor tekstens bokstavelige rammer.

Bruk av interdiskursive og intertekstuelle referanser illustrerer godt hvordan grad av felles bakgrunnskunnskap har betydning for hva slags spor leseren finner i teksten, og hva slags implikaturer teksten åpner opp. Kjennskap til politiske og litterære referanser i «generasjon Kane» gjør leseren i stand til å tyde sporene, og oppfatte sannsynlige implikaturer. Manglende kjennskap til referansene får konsekvenser forståelsen, og implikaturen blir utilgjengelig.

5.5 Ironiens mål

Samspillet mellom de interdiskursive og de intertekstuelle referansene er sentrale for å kartlegge ironiens mål. Det er særlig når de ulike titlene fra Kane-litteraturen settes i konkret sammenheng med samfunnstopper, som når Røkke inspireres av *Tilbake til kampen*, verbalt

og visuelt, at «brodden» treffer «dagens menn med makt». Lund og Statoil-Hydro tar ingen miljøhensyn når de utvinner oljeholdig sand i USA, og koblingen mot *Yukon`s onde ånd* er treffende. Utvinning av oljeholdig sand har vist seg å være ødeleggende for miljøet, og Lunds avgjørelse kan virke hensynsløs, eller *ond*.

Samspillet mellom referentkjedene «de middelaldrende menn» og Kane-litteraturen og også avgjørende, som tidligere vist i forbindelse i analysen av transitivitetssystemet. De intertekstuelle referansene fra Kane-universet formidler verdiene og egenskapene, som fungerer fint i litteraturen, men ikke i virkeligheten. Transitivitetssystemet avslører at det å handle etter disse verdiene fører til skilsmisser, og at «de middelaldrende menn» får psykopatiske trekk. «Brodden» treffer «Generasjon Kane», det er de som utsettes for kritikk og er målet i Steen Jensens tekst. Tekstens budskap, eller implikatur, forstås som en kritikk av «de middelaldrende menn». De har holdninger og verdier som ikke fungerer i en moderne verden.

5.6 Ironiens funksjon

Med utgangspunkt i tabellen (vedlegg. s. 97) som viser hva slags mulige funksjoner ironi kan ha, er min påstand at «Generasjon Kane» først og fremst er *kompliserende*, *angripende*, og *komisk*. Ironien er *kompliserende* på grunn av det mangetydige, krav til felles bakgrunnskunnskap og at målet er uklart. Tekstens flertydighet, for eksempel til hva den mener om Kanes holdninger og handlinger, gjør det vanskelig. Overdrivelsene i omtalen får leseren til å tvile på det som står, og det er ikke enkelt å slutte seg til en annen mulig mening. Etter en omfattende analyse av teksten trer ironien klart fram, men innholdet er komplekst. Det er særlig de intertekstuelle og interdiskursive referansene som utfordrer, uten forståelse for kulturkonteksten kan leseren lett forvirres. Tekstens underliggende kritikk er utydelig, noe som bidrar til at målet for ironien er vanskelig å se. Ironien kan også oppfattes *angripende*, når man først ser det ironiske meningspotensialet, og hvordan «brodden» stikker målet, framstår Steen Jensen som aggressiv, og han angriper målet med til dels skarp kritikk. Samfunnstoppene som nevnes utsettes for underforstått kritikk i kjølvannet av konkrete hendelser, og de framstår som kyniske. Hagen «knuser sine motstandere», og Stoltenberg tar farvel med «utsøkt kulde», de framstår som nådeløse. Men teksten er også *humoristisk*, det demper kritikken noe. Steen Jensen leker med referansene, sammenligningen mellom Mattis Tust og Morgan Kane er komisk, fordi de representerer hverandres strake motsetninger. Helge Lunds ansvar for oljeutvinningen i Nord-Amerika gjør at man trekker på smilebåndet av sammenhengen mellom ham og «Yukon`s onde ånd». Dessuten er skråsikkerheten, og de

absurde påstandene vanskelig å ta alvorlig. Når han i tillegg skriver seg selv inn i fellesskapet med «de middelaldrende menn», forstås teksten som selvironisk, det kan fungere som en formildende omstendighet, som om han tar selvkritikk for den hensynsløse opptreden «de middelaldrende menn» utviser. Ironiens funksjon er avhengig av hvordan tekstens mening fortolkes, teksten er flertydig, og funksjonene kan være mange.

5.7 Felles bakgrunnskunnskap

Ironisk diskurs er relasjonell, som andre språkhandlinger skjer den i en sosial praksis. Som språklig samhandling er ironi ikke bare et spørsmål om hvem som kan skape den, men er like avhengig av hvem som kan tolke den, for at ironien skal «skje» (Hutcheon, 1995, s. 91). Ironi oppstår i en dialogisk prosess hvor språkhandlingen relateres til andre språkhandlinger på et eller annet nivå, den flertydige meningen må vurderes før leseren antar en ironisk mening. I prosessen bruker leseren sine tidligere erfaringer med tekster av alle typer, for å skape mening. Tekstskaperen forutsetter derfor at leseren har de erfaringene han trenger, for at ironien skal nå fram. Ironisk mening presupponerer derfor visse kunnskaper, erfaringer og forståelser som allerede eksisterende, forut for at ironien skjer (Hutcheon, 1995, s. 98). Leserens antar en ironisk mening eller en annen mening, på bakgrunn av sin bakgrunnskunnskap, derfor er det bakgrunnskunnskaper som inkluderer, eller ekskluderer, og ikke ironien (Hutcheon, 1995, s. 97).

For å kunne tolke teksten «Generasjon Kane» ironisk trenger leseren visse kunnskaper om norsk samfunnsliv, politikk og litteratur. I analysedel 2 har jeg vist noen eksempler på hvordan ulike meningspotensial åpnes, og hvordan de avhenger av tidligere kunnskap. Denne teksten krever mye av leseren, og dette bidrar til et asymmetrisk maktforhold. Steen Jensen får makt gjennom å briljere med inngående kunnskap om Kane-universet, i tillegg til generelt gode kunnskaper om både samfunnsliv, politikk og litteratur. Mangler man kjennskap til referansene Steen Jensen bruker, faller viktige deler av meningspotensialet ut, og det er ikke sikkert at ironien når frem. Han bruker sine kunnskaper for å definere en virkelighet, og han formulerer et budskap som er underforstått, på grunn av ironien. Hvorvidt leseren greier å avkode teksten, hvor dypt meningspotensialet han klarer å grave frem er avgjørende for å utjevne maktforholdet i relasjonen mellom tekstskaper og leser. Mangler leseren bakgrunnskunnskap som er nødvendige for å åpne meningspotensialet, ekskluderes han fra fellesskapet med de som henger med og forstår. Som tidligere nevnt, det er bakgrunnskunnskapen som inkluderer eller ekskluderer (Hutcheon, 1995, s. 97).

Felles bakgrunnskunnskap er helt avgjørende for overføring av ironisk mening, og må eksistere i forkant av en ironisk ytring for at ironien skal «skje». Overføring av mening krever at de felles bakgrunnskunnskapene hver enkelt av oss har, overlapper på de områder språkhandlingen berører. Det er på bakgrunn av disse kunnskapene at all kommunikasjon finner sted, men i den ironiske diskursen er forholdene ekstra usikre, i og med at den eksplisitte meningen ikke kommer til uttrykk i bokstavelig utgave. Antakelsen om at en gitt ytring er ment ironisk, fortolkes på bakgrunn av felles bakgrunnskunnskaper, som både tekstskaper og leser må slutte seg til at den andre har. Steen Jensen presupponerer at leseren kjenner Aker-saken, at han kjenner til kontroversen angående oljeholdig sand i Nord-Amerika og StatoilHydros engasjement, og at han har lest om Ramin-Osmundsens avgang. I tillegg forutsetter forståelse for teksten, kunnskap om norsk litteratur, både den anerkjente skjønnlitteraturen og Kane-universet. Dette er ulike typer ensyklopediske kunnskaper (Clark, 1996, s. 106) som deles av mange, men langt i fra alle. Dessuten krever forståelse tekstens ironi en type kulturelt betingede kunnskaper om normer og verdier i det norske samfunn. Steen Jensens påstand om at menns fremste krav til en kvinne er at lårene hennes skulle møtes hele veien opp, oppfattes som et nedlatende kvinnesyn, og kunnskap om hva som er akseptabelt kvinnesyn i det norske samfunnet avgjør hvordan en slik ytring oppfattes. En annen verdi som strider mot det sosialdemokratiske idealet, er å ha «en forakt for svakhet» (Jensen, 2009), og slike meningspotensialer underbygger også en ironisk leseforståelse, tidligere forklart under overskriften tekstens umoderne verdisyn. En grundig forståelse av «Generasjon Kane» er derfor kontekstavhengig, teksten skaper i stor grad mening på bakgrunn av konteksten den er knyttet til.

5.8 Oppsummering: Hvordan skapes ironien i teksten «Generasjon Kane»?

Diskursanalysen (analysetrinn 1) kartlegger sentrale semiotiske ressurser som skaper sammenheng, virkelighetsbilde og relasjoner i «Generasjon Kane». Videre viser analysen hva slags funksjoner de ulike interdiskursive og intertekstuelle referansene har, og hva slags meningspotensial de kan åpne for. Analysetrinn 2 bruker sentrale funn fra diskursanalysen, for å synliggjøre hvilke trekk ved teksten som kan oppfattes som særlig ironiske, og illustrerer prosessene som skjer i en ironisk språkhandling. Disse trekkene har jeg kalt: *tekstens umoderne verdisyn, manglende nansering, indre motsetninger, og avhengighet av felles bakgrunnskunnskap*, og med utgangspunkt i disse viser jeg konkret hvordan ironien skapes i «Generasjon Kane».

Ingebrikt Steen Jensen har lagt ut spor for implisitt leseforståelse i teksten. Det umoderne verdisynet formidles gjennom å bruke klisjeer og litterære referanser til Morgan Kane-universet (visuelt og verbalt), og gjennom presupposisjoner. Disse formidler et kvinnesyn og menneskesyn som er foreldet og diskriminerende. I tillegg fremstilles «de middelaldrende mennene», som er hovedmotivet i teksten, lite sammensatte. Kategorisering framstiller dem som representanter for det foreldede verdisynet, og en dominans av konstantiver og tekstskapers høye grad av modalitet gjør teksten belærende og pompøs. Dette bidrar til manglende nyansering. Teksten har også indre motsetninger, særlig mellom verdiene i Kane-universet som litterært fenomen, og som grunnlag for holdninger i den virkelige verden. Dette avsløres gjennom analyse av transitivitetssystemet, hvor vi ser at «de middelaldrende menn» går fra å være målobjekt og passive mottakere av disse verdiene, til å handle etter dem. Det er også en kontrast mellom hvordan litteraturen, og mennene som lever etter litteraturens verdier, omtales. Machokultur og diskriminering er underholdende å lese om, men fungerer ikke som idealer å leve etter. Disse sporene som analysen kartlegger, gjør det mulig å tolke implikaturen.

«Generasjon Kane» har svært mange interdiskursive og intertekstuelle referanser, som utvider meningspotensialet, og som tilfører den ironiske fortolkningsprosessen mye mening. Referansene setter leseren på sporet av implisitte meninger, som blir viktige for implikaturen. Diskursanalysen kartlegger referansene, og analysen av ironien viser hvordan de har mulighet til å utvide forståelsen, som igjen er viktig for den ironiske lesemåten. Dette viser hvordan meningsskaping og kontekst alltid er knyttet sammen, og at mangler man kontekstforståelsen, kan den ironiske meningen vanskelig nå frem. Det er derfor ikke ironien i seg selv som inkluderer og ekskluderer, men konteksten, eller tilgang/ manglende tilgang til felles bakgrunnskunnskap.

Ironien i «Generasjon Kane» er stort sett implisitt og utydelig, særlig «brodden» kan være vanskelig å oppfatte. Steen Jensens bruk av hyperboler i form av sterkt positivt ladde ord om Kane og Hallbing skaper et inntrykk av at verdiene fra Kane-universet er positive. Kritikken er ikke tydelig uttrykt, i motsetning til rosen. Dette tilslører, og gjør ironien utilgjengelig. De ulike referansene krever i tillegg kunnskap på mange ulike områder, noe som gjør meningen i teksten svært kontekstavhengig. Felles bakgrunnskunnskap er derfor helt nødvendig, leserens bakgrunnskunnskaper må overlappe tekstskapers, for at meningspotensialet skal utfolde seg.

6. Diskusjon og konklusjon

Analysetrinn 1 og 2 har kartlagt ulike typer meningspotensial, og framhevet de viktigste funnene for en mulig ironisk forståelse av «Generasjon Kane». Målet for analysene har vært å svare på problemstillingens første ledd; **Hvordan skapes ironien i «Generasjon Kane»? I tabellen under er en forenklet oversikt over hvilke semiotiske ressurser som ifølge denne analysen har størst betydning for hvordan ironien skapes, i tilknytning til fire sentrale ironiske meningspotensial. Med utgangspunkt i dette vil jeg diskutere hva slags literacy som kreves for å oppfatte det ironiske meningspotensialet. I siste del av kapittelet besvares problemstillingens siste ledd, om hvorvidt teksten er egnet, eller ikke.**

Tabell 6.1 Konklusjon av ironisk meningspotensial i «Generasjon Kane»

Ironisk meningspotensial	Semiotiske ressurser
Umoderne verdisyn	Klisjeer, presupposisjoner
Kategoriske påstander og overdrivelser	Kategorisering, språkhandlinger, modalitet
Indre motsetninger	Kontraster, transitivitetssystemet
Avhengighet av felles bakgrunnskunnskap	Intertekstualitet

6.1 Hva slags krav stiller «Generasjon Kane» til elevenes literacy?

Eksamensoppgaven er å gjøre en retorisk analyse av «Generasjon Kane», de retoriske funksjonene som forfatteren bruker spiller på komplekse virkemidler. «Generasjon Kane» er en utfordrende tekst. Skrivesenteret beskriver teksten som krevende. Rapporten som evaluerer eksamen 2010 skriver at Steen Jensens har brukt virkemidler som er vanskelig å gjennomskue, og han har referanser til klassikere i norsk skjønnlitteratur (Rambøl, 2010) som er vanskelige for elevene. For å være i stand til å tolke tekster som ironisk må elevene ha evne til literacy, altså evne til å lese tekster kritisk og til å forstå konteksten. Først da kan de vurdere forfatterens troverdighet og stille spørsmål til virkelighetsframstillingen i Steen Jensens tekst.

For å gjøre en god tolking av «Generasjon Kane» må eleven ha kjennskap til en rekke semiotiske ressurser, og hva slags funksjon disse kan fremme. De må være i stand til å analysere sammenhengene, slik at de kan basere sin tolking på et sammensatt grunnlag. Det betyr at de må sette eksplisitte eksempler i sammenheng med bestemte semiotiske ressurser (virkemidler er terminologien man vanligvis bruker på videregående skole), og se hva slags funksjon ressursen skaper. Et eksempel kan være bruk av hyperbol når det gjelder omtalen av Kane-litteraturen, hvor eleven må kunne sette konkrete eksempler fra teksten i sammenheng med hyperbol som semiotisk ressurs, for så å vurdere funksjonen. I tillegg må eleven stille

kritiske spørsmål til de ulike funksjonen som ressursene skaper, hva slags hensikt har forfatteren med å overdrive på denne måten?

Teksten bruker et vell av semiotiske ressurser, både verbale og visuelle. Eleven må derfor ha god bredde i sin kompetanse om ulike ressurser (virkemidler), slik at han kan identifisere dem. Analysen viser for eksempel at transitivitetssystemet, kategorisering og modalitet er ressurser som åpner viktig meningsinnhold. Eleven må derfor kunne gjenkjenne noen av disse kategoriene, og forstå deres funksjon.

En av de viktigste ressursene for meningsskaping i «Generasjon Kane», er alle referansene i teksten. Eleven må derfor ha kunnskap om intertekstualitet, og være bevisst på hvordan tekster spiller på andre tekster jf. et dialogisk språksyn. Det er dessuten helt nødvendig å ha erfaringer med de intertekstuelle referansene som teksten bruker, altså må eleven være oppdatert når det gjelder den politiske og samfunnsmessige kulturkonteksten, og den litterære. Elevens bakgrunnskunnskap må i stor grad overlape Ingebrikt Steen Jensens.

«Generasjon Kane» stiller store krav til elevenes literacy. Disse kravene er i tråd med formuleringer som brukes i utvikling av nye læreplaner, elever skal for eksempel kunne tenke kritisk gjennom å «resonnere og analysere, identifisere relevante spørsmål og å kunne bruke relevante strategier for kompleks problemløsning». Kritisk tenking innebærer også «å bruke vitenskapelige metoder for og tenkemåter for å vurdere holdbarheten av informasjon og argumenter» (NOU 2015:8, 2015, s. 33). Det er slike ferdigheter som ligger i literacy-begrepet i utviklingen av nye skoleplaner. Evne til kritisk tekstkompetanse skal forberede norske elever på deltakelse i den virkelige verden. Elevene skal tilegne seg analyseferdigheter som gjør dem i stand til å lese tekster i alle sjangre med et kritisk blikk, som en del av evne til literacy.

NOU-rapporten *Framtidens skole* beskriver også nødvendigheten av felles bakgrunnskunnskap som ledd i utviklingen av lesekompetanse, «Blant annet påvirker elevenes begrepsforståelse og bakgrunnskunnskaper i et fag eller emne forståelsen av tekst» (NOU 2015:8, 2015, s. 28). Bakgrunnskunnskaper er viktige for å se tekster i sammenheng med kontekstene rundt dem, derfor bør kontekst og felles bakgrunnskunnskap ses i sammenheng. «Generasjon Kane» er knyttet til mange ulike kontekster som er avgjørende for hva slags mening verbaltekst og bilde skaper. Mangler kunnskap eller kjennskap til noen av kontekstene begrenser dette meningsinnholdet. Analysen i oppgaven viser tydelig hvordan kontekster åpner for meningspotensial, som går langt utover teksten selv. Kontekstbegrepet er svært sentralt for all meningsskaping, og bør i mye større grad settes på agendaen i alle sammenhenger hvor elever møter tekster. Analyseverktøy er viktig, men mangler

kontekstforståelsen i en tekstanalyse er det begrenset hvor langt eleven kommer med verktøyene sine. «Generasjon Kane» sine krav til kunnskap om kontekster illustrerer dette poenget.

«Generasjon Kane» er en svært krevende tekst, som på bakgrunn av kontekster og kompleks bruk av semiotiske ressurser utfordrer elevenes literacy. Betyr det at tekster med samme vanskelighetsgrad, egner seg for retorisk analyse i den videregående skole?

6.2 I hvilken grad er teksten egnet som utgangspunkt for en retorisk analyse for elever i den videregående skole?

Kartleggingen av hva slags literacy teksten krever, viser at «Generasjon Kane» er egnet for å fremme ferdighetene framtidens norske skole vil kreve. Etter å ha analysert, og diskutert teksten i samarbeid med veileder gjennom ett år, mener jeg likevel at denne teksten overskrider elevenes forutsetninger, særlig når det gjelder felles bakgrunnskunnskaper.

Diskursanalysen tar utgangspunkt i en rekke semiotiske ressurser det ikke undervises i på videregående skole. Begrep som transitivitetssystem, modalitet (som del av funksjonell grammatikk) og språkhandlingsteori tilhører i utgangspunktet andre nivå i utdanningssystemet. De ulike modalitetene som fins i teksten, bidrar til svært komplekst meningspotensial, noe som, etter det jeg erfarer, ikke samsvarer med det grunnlaget som de fleste elever har. Skrivesenteret kommenterer dette punktet, flere sensorer opplevde etter eksamen i 2010 elevens analyse av sammensatt tekst som svak (Rambøl, 2010, s. 89).

Andre sider ved teksten, som bruk av kontraster, hyperbol, kategorisering og intertekstualitet er mer etablerte ressurser, som fremmer evne til kritisk refleksjon. Retorikk er dessuten etablert som begrep i norsk skole, flere læreplanmål uttrykker dette eksplisitt (Utdanningsdepartementet, 2013). «Generasjon Kane» bør derfor være mulig å analysere retorisk, men det er lite sannsynlig elevene sitter med tilstrekkelig verktøy i møte med en å utfordrende tekst.

Det største ankepunktet er imidlertid omfanget av kontekster som er knyttet til Steen Jensens tekst. De mange kulturkontekstene fra Western-universet til Peer Gynt, og fra ml-bevegelsen til norske storkapitalister, forlanger mye, i mine øyne for mye, av ungdommer på 18-19 år. Begrepet felles bakgrunnskunnskap har fått større og større betydning underveis i min analyse av «Generasjon Kane», og mye av meningspotensialet krever felles bakgrunnskunnskap. Da må det didaktiske spørsmålet stilles, hvilke felles bakgrunnskunnskaper er det vi forventer at skoleelever har, og deler, som utfordrer dem innenfor de rammene som gjør meningsskaping mulig? Dette samsvarer med skrivesenterets

vurdering av eksamensoppgaven. I rapporten heter det at tekstens kulturelle koder og stilistiske virkemidler som bruk av humor og ironi krever for mye. «Alt dette skal så de stakkars elevene bygge inn i en retorisk analyse. Ikke rart at avstanden mellom oppgavens forventninger og elevenes prestasjoner kan bli stor» (Rambøl, 2010, s. 89).

«Generasjon Kane» spenner over mange og ulike kontekster, sannsynligvis vil det være en krevende oppgave å avsløre de mange meningspotensial, også for allment utdannede mennesker i voksenalder. En ironisk fortolkning er på ingen måte åpenbar, og dette utfordrer den retoriske analysen. Tekstens flerstemmighet er i stor grad konstruert av hvordan de ulike tekstene i teksten snakker med hverandre, og snakker mot hverandre. Ironien er godt tilslørt. Min mening er derfor at denne teksten ikke er egnet for retorisk analyse, tvert imot, så er den lite egnet, på videregående skole. Dette er ikke ment til forkleinelse for tekstens kvalitet, for den er virkelig god. Men en tekst som har en så godt skjult ironi legger til rette for svake analyser. En retorisk analyse som konkluderer med en bokstavelig fortolkning av det Steen Jensen skriver, vil trolig ikke gi eleven et særlig godt resultat. Som vist over, viser skaperne av rapporten fra skrivesenteret sympati. De synes synd på elevene i avgangskullet, som fikk denne oppgaven i 2010 (Rambøl, 2010, s. 89).

6.3 Refleksjoner

Denne studien har vektlagt hvordan ironisk meningsskaping skjer, for å kunne peke på hva slags verktøy elevene trenger for å kunne analysere en konkret, ironisk tekst. Det er et forsøk på å forstå hva som kreves av deltakerne i kommunikasjonsprosessen, for at ironien «når frem». Det viktigste funnet er den viktige rollen konteksten spiller for kommunikasjonen. Forståelsen for at alle ytringer skjer i lys av kontekster, som bidrar til meningsskaping, er veletablert i funksjonelt språksyn. Men kontekstens betydning må vektlegges mer, når det gjelder ironisk meningsskaping. Ironisk mening har en annen betydning enn det som sies, og ofte er det ikke noe direkte referensielt meningsbærende likehetstrekk med den ironiske meningen. Ironiske ytringer og ironisk meningsforståelse er basert på noe man finner i en eller flere kontekster, og ytringer er omgitt av mange kontekster. Deltakerne i en ironisk meningsutveksling er derfor avhengige av felles bakgrunnskunnskaper, for at meningsutvekslingen skal betraktes som vellykket, fra begge sider.

Å sørge for at elevene får kjennskap til konteksten (både situasjonskonteksten og kulturkonteksten) slik at de utvikler et sett bakgrunnskunnskaper må derfor være utgangspunktet for undervisning og oppgaver om ironi. Sogne-Møller poengterer dette i analysen av Stein Aabøs «Kvinnene knuser oss» som på samme måte som «Generasjon

Kane» viste seg å være vanskelig for elevene. Aabøs tekst framstår som dekontekstualisert i eksamensvedlegget. Den er redigert og den er ikke satt inn i sammenhengen den oppstod i. «Kvinnene knuser oss» kommenterer opprinnelig en NOU-rapport om likestilling, og denne konteksten er avgjørende for hvordan teksten skal forstås. I eksamensvedlegget mangler denne informasjonen og dette gjør at elevene ikke har forutsetninger for å skrive en god analyse (Sogne-Møller, 2016, s. 74-77). Derfor må tekster velges ut med større hensyn til hva en kan forvente at elevene har av bakgrunnskunnskaper. Analyseverktøy brukt i begge analysene i denne oppgaven, kan forenkles og brukes i klasserommet, men arbeidet med ironi virker meningsløst, om bakgrunnskunnskapene ikke er til stede. Tekster som eksplisitt og implisitt spiller på intertekstuelle referanser, må enten komme med en vaskeseddel som forklarer de ulike kontekstene, eller så må teksten være omgitt av kontekster som er kjent for elevene fra tidligere. Spor av ironi må være mulig å identifisere, slik at elevene har en rimelig sjans for å lykkes med sine retoriske analyser av ironiske tekster. Det er ikke ironien ekskluderer elevene fra ironisk forståelse, men manglende bakgrunnskunnskap.

Litteratur

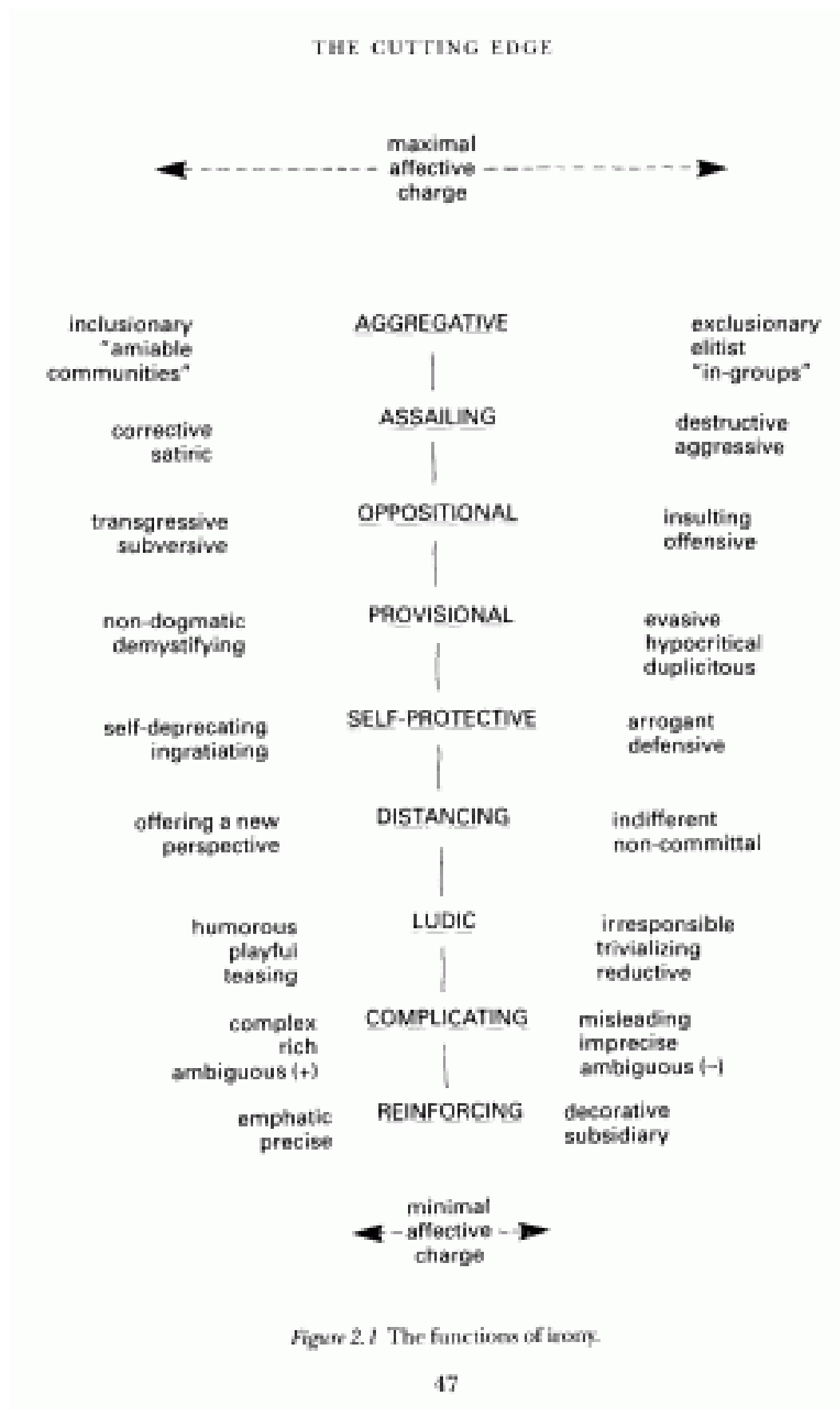
- Ajagan-Lester, L., Ledin, P., & Rahm, H. (2003). Intertextualiteter. I B. Englund & P. Ledin (Red.), *Teoretiske perspektiv på sakprosa* (s. 203-237). Lund: Studentlitteratur.
- Andersen, P. T. (2001). *Norsk litteraturhistorie*. Oslo: Universitetsforl.
- Bakhtin, M., & Slaattelid, R. (2005). *Spørsmålet om talegenrane*. Oslo: Pensumtjeneste.
- Bakken, O. (1994). *Kjell Hallbing: Bøkene om Morgan Kane*: AL biblioteksentralen 1994.
- Barbe, K. (1995). *Irony in context* (B. 34). Amsterdam: J. Benjamins.
- Befring, E. (2015). *Forskningsmetoder i utdanningsvitenskap*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Berge, K. L. (1998). Å skape mening med språk: om Michael Halliday og hans elevers sosialesemiotikk. I E. R. Maagerø (Red.), *Å skape mening med språk: En samling artikler av M.A.K.Halliday, R.Hasan og J.R. Martin* (s. 17-32). Oslo: LNU/ Cappelen Akademiske Forlag.
- Bjerkan, J. K., Knudsen, S. Ø., & Sællem, J. (2009, 13.08.2009). *Aker-saken steg for steg*. Hentet 30.05 2017, fra <https://www.nrk.no/okonomi/aker-saken-steg-for-steg-1.6565605>
- Björkvall, A. (2009). *Den visuelle teksten : multimodal analys i praktiken* (B. 40). Stockholm: Hallgren & Fallgren.
- Blikstad-Balas, M. (2016). *Literacy i skolen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Clapp, W. (2012). *Clapp on handguns*. Hentet 22.06 2017, fra <https://www.americanriflemans.org/articles/2012/3/13/gutta-percha/>
- Clark, H. H. (1992). *Arenas of language use*: The University of Chicago Press and Center for the Study of Language and Information.
- Clark, H. H. (1996). *Using language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- de Figueiredo, I. (2003). Anmeldelse av Levende Historie 1 og 2, 2003, Levende historie på venteværelset. *Lektorbladet*, 2003, 21-22.
- Drangeid, M. (2014). *Litterær analyse og undervisning*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Eng, C., & Gjerde, R. (2008, 17. juni). Opposisjonen lukter partipolitikk- krever at barneombudet utnevnes av Stortinget, *Aftenposten*. Hentet fra <http://ezproxy2.usn.no:2059/services/archive/doNavigatorDrilldown>
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press.
- Fairclough, N. (2015). *Language and power* (3. utg.). London, New York: Routledge.
- Forsgren, A., & Moi, M. (2009). *Western*. fra <https://snl.no/western>
- Grice, H. P. (2006). Logic and conversation. I A. o. C. Jaworsji, Nikolas (Red.), *The Dicourse Reader* (s. 66-77). New York: Routledge.
- Halliday, M. A. K. (1998a). Språk, kontekst og tekst: aspekter ved språk i et sosialesemiotisk perspektiv. I E. Maagerø (Red.), *Å skape mening med språk: En samling artikler av M.A.K Halliday, R.Hasan, og J.R. Martin* (s. 68-79). Oslo: LNU/ Cappelen Akademiske Forlag as.
- Halliday, M. A. K. (1998b). Språkets funksjoner. I E. Maagerø (Red.), *Å skape mening med språk: En samling artikler av M.A.K Halliday, R.Hasan, og J.R. Martin* (s. 80-94). Oslo: LNU/ Cappelen Akademiske Forlag as
- Hitching, T. R., & Veum, A. (2011). Introduksjon. I A. Veum (Red.), *Diskursanalyse i praksis : metode og analyse* (s. 10-39). Kristiansand: Høyskoleforl.
- Hutcheon, L. (1995). *Irony's edge : the theory and politics of irony*. London: Routledge.
- Jacobsen, A. R. (2012). *Stein Erik Hagen*. fra [https://nbl.snl.no/Stein Erik Hagen](https://nbl.snl.no/Stein_Erik_Hagen)
- Janks, H. (2010). *Literacy and power*. New York: Routledge.
- Jensen, I. S. (2009). Generasjon Kane. *Levende historie*(4).
- Johannessen, A., Tuft, P. A., & Christoffersen, L. (2010). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode* (4. utg.). Oslo: Abstrakt.

- Kjeldsen, J. (2006). *Retorikk i vår tid : en innføring i moderne retorisk teori* (2. utg. utg.). Oslo: Spartacus.
- Kress, G., & Van Leeuwen, T. (2006). *Reading images : the grammar of visual design* (2nd ed. utg.). London: Routledge.
- Krokefjord, T. (2009). *Fornybar energi er ikke et alternativ*. Hentet 30.05 2017, fra <http://www.dagbladet.no/nyheter/fornybar-energi-er-ikke-et-alternativ/65216770>
- Kunnskapsdepartementet. (2016). *Fag- Fordypning- Forståelse, En fornyelse av kunnskapsløftet*. (Meld.St.28 (2015-2016)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-28-20152016/id2483955/sec1>
- Kvale, S., Brinkmann, S., Anderssen, T. M., & Rygge, J. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju* (3. utg. utg.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Levende historie. Oria. Hentet fra [https://bibsys-almaprimo.hosted.exlibrisgroup.com/primoprimo_library/libweb/action/display.do?tabs=requestTab&ct=display&fn=search&doc=BIBSYS_ILS71471454750002201&indx=1&recds=BIBSYS_ILS71471454750002201&recldxs=0&elementId=0&renderMode=poppe&Out&displayMode=full&frbrVersion=&frbg=&dscnt=0&scp.scps=scope%3A%28%2CHIT%22%29%2Cscope%3A%28SC_OPEN_ACCESS%29%2Cscope%3A%28DUO%29%2CHIT_EbscoLocal%2Cprimo_central_multiple_fe&tb=t&mode=Basic&vid=HIT&srt=rank&tab=default_tab&dum=true&vl\(freeText0\)=levende%20historie&dstmp=1498115585452](https://bibsys-almaprimo.hosted.exlibrisgroup.com/primoprimo_library/libweb/action/display.do?tabs=requestTab&ct=display&fn=search&doc=BIBSYS_ILS71471454750002201&indx=1&recds=BIBSYS_ILS71471454750002201&recldxs=0&elementId=0&renderMode=poppe&Out&displayMode=full&frbrVersion=&frbg=&dscnt=0&scp.scps=scope%3A%28%2CHIT%22%29%2Cscope%3A%28SC_OPEN_ACCESS%29%2Cscope%3A%28DUO%29%2CHIT_EbscoLocal%2Cprimo_central_multiple_fe&tb=t&mode=Basic&vid=HIT&srt=rank&tab=default_tab&dum=true&vl(freeText0)=levende%20historie&dstmp=1498115585452)
- Lundgren, B. (2016). Ett kritiskt eller okritiskt textarbete i svenskämnet- En fråga om didaktiska val. I N. Larsson (Red.), *Svenska, Ett kritiskt ämne* (s. 109-121). Malmö: Svenskläraryrörelsens årsskrift 2016.
- Maagerø, E. (1998). Hallidays funksjonelle grammatikk- en presentasjon. I E. Maagerø (Red.), *Å skape mening med språk: En samling artikler av M.A.K.Halliday, R.Hasan og J.R. Martin* (s. 33-63). Oslo: LNU/ Cappelen Akademiske Forlag.
- Maagerø, E. (2005). *Språket som mening : innføring i funksjonell lingvistikk for studenter og lærere*. Oslo: Universitetsforl.
- Machin, D., & Mayr, A. (2013). *How to do Critical Discourse Analysis*. London: Sage.
- Notaker, H. (2017). *Høyrebølgen*. fra <https://snl.no/H%C3%B8yreb%C3%B8lgen>
- NOU 2015:8. (2015). *Fremtidens skole*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2015-8/id2417001/sec3>
- NRK. (2001). Ingen nåde for ironigenerasjonen. Hentet fra <https://www.nrk.no/norge/ingen-nade-for-ironigenerasjonen-1.502229>
- Ore, S. (2009). *Guttaperka*. fra <https://snl.no/guttaperka>
- Pedersen, B. (2008, 15. april). Gjør som Morgan Kane, *Brønnøysunds Avis*.
- Rambøl. (2010). *Evaluering av norskeksamener våren 2010*. Hentet fra http://www.udir.no/Upload/Rapporter/2010/5/eksamen_norsk_2010.pdf
- Ringdal, E. (2002). Ironi- vill og vanskelig. I J. L. Tønnesson (Red.), *Den flerstemmige sakprosaen* (s. 166-189). Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad og Bjørke.
- Rosenberg, U. (2009, 20. mai). Helge Lund mener oljesand er viktig for verden. Hentet fra <http://ezproxy2.usn.no:2059/services/archive/nextPage>
- Skovholt, K. (2014). Grunnleggende ferdigheter i alle fag. I K. Skovholt (Red.), *Innføring i grunnleggende ferdigheter : praktisk arbeid på fagenes premisser* (s. 5-54). Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Skovholt, K., & Veum, A. (2014). *Tekstanalyse : ei innføring*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Skrede, J. (2017). *Kritisk diskursanalyse*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Sogne-Møller, R. V. (2016). *I hvilken grad utfordrer en eksamensoppgave for Vg3 elevenes evne til kritisk literacy, -Analyse av en eksamensoppgave og 12 besvarelser*. Hentet fra <https://brage.bibsys.no/xmlui/handle/11250/2412712>.

- Svennevig, J. (2009). *Språklig samhandling : innføring i kommunikasjonsteori og diskursanalyse*: Landslaget for norskundervisning LNU Cappelen akademisk forl.
- Swearingen, C. J. (1991). *Rhetoric and Irony : Western Literacy and Western Lies*. New York: Oxford University Press.
- Tønnesson, J. L. (Red.). (2002). *Den Flerstemmige sakprosaen : nye tekstanalyser* (B. nr 149). Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad og Bjørke.
- Utdanningsdepartementet. (2013). *Læreplan i norsk - kompetansemål: Læreplankode: NOR1-05: Kompetansemål etter Vg3 – studieforbereende utdanningsprogram*. Hentet fra <https://www.udir.no/kl06/NOR1-05/Hele/Kompetansemaal/kompetansemal-etter-vg3-%E2%80%93-studieforbereende-utdanningsprogram>
- Vagle, W., Sandvik, M., & Svennevig, J. (1993). *Tekst og kontekst : En innføring i tekstlingvistikk og pragmatikk*. Oslo: Landslaget for norskundervisning Cappelen.
- Veum, A. (2011). Kva er diakron diskursanalyse? I T. R. Hitching, A. B. Nilsen & A. Veum (Red.), *Diskursanalyse i praksis : metode og analyse* (s. 81-87). Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Vikøren, B. M. (2016). *Ingebrigt Steen Jensen* Hentet 31.05. 2017, fra [https://snl.no/Ingebrigt Steen Jensen](https://snl.no/Ingebrigt_Steen_Jensen)
- Winther, P. (2017). Hagen ga Orkla-sjefen 10 millioner, *Aftenposten*. Hentet fra <http://ezproxy2.usn.no:2059/services/archive/nextPage>

Vedlegg 1: Ironiens funksjoner etter Linda Hutcheon (1995)

Vedlegg 2: Eksamen NOR1211 norsk hovedmål 2010, utdrag

Eksamen

21.05.2010

NOR1211 Norsk hovudmål/hovedmål
NOR1218 Norsk for elevar/elever med samisk som andrespråk
Elevar og privatistar / Elever og privatister

Bokmål

Eksamensinformasjon	
Eksamenstid:	5 timer
Hjelpemidler:	Alle hjelpemidler er tillatt, bortsett fra Internett og andre verktøy som kan brukes til kommunikasjon. For norsk, samisk og fremmedspråkene er heller ikke oversettelsesprogrammer tillatt.
Bruk av kilder:	<p>Det finnes ulike måter å oppgi kilder på. Det vesentlige er at alle kilder som blir brukt til eksamen, skal oppgis på en slik måte at leseren kan finne fram til dem.</p> <p>Du skal oppgi forfatter og fullstendig tittel på så vel lærebøker som annen litteratur. Dersom du bruker utskrift eller sitat fra nettsider, skal du oppgi nøyaktig nettadresse og nedlastingsdato.</p>
Vedlegg:	<p>Berggren, Arne og Berit Sømme (2009): "Aldo Monrad", <i>Aftenposten</i> 15.08.2009</p> <p>Borgen, Johan (1955): <i>Lillelord</i>, Gyldendal Norsk Forlag</p> <p>Jensen, Ingebrigt Steen (2009): "Generasjon Kane", <i>Levende historie</i> 4/2009</p> <p><i>Soga om Gunnlaug Ormstunge</i> (1971), skoleutgave, Aschehoug</p> <p>Takvam, Marie (1980): "I min barndom" og "Kva kan eg seie deg, barn?", <i>Falle og reise seg att</i>, Gyldendal Norsk Forlag</p> <p>"Å være ung", <i>Bergens Tidende</i> 06.05.2009</p>
Andre opplysninger:	<p>Du skal svare på oppgaven i del A. I del B er det seks oppgaver. Du skal svare på én av dem.</p> <p>Bruk linjeavstand 1,5 og skriftstørrelse 12.</p>
Veiledning om vurderingen:	Se vurderingsveiledningen.

Side 6, 14 og 15 er blanke.

Bokmål

Du skal svare på oppgaven i del A og deretter svare på én av oppgavene i del B.

Del A Kortsvaroppgave

Svaret bør ikke være lengre enn ca. 250 ord.

Vedlegg: Utdrag fra islendingssagaen *Soga om Gunnlaug Ormstunge* (skrevet på 1200-tallet) og tegneseriestripen *Aldo Monrad* (2009)

Sammenlign noen trekk ved innholdet og fortellemåten i de to tekstene.

Del B Langsvaroppgave

Skriv nummeret på den oppgaven du har valgt, og lag overskrift selv.

Oppgave 1

Vedlegg: Utdrag fra islendingssagaen *Soga om Gunnlaug Ormstunge* (skrevet på 1200-tallet) og "Generasjon Kane" av Ingebrigt Steen Jensen (2009)

Sammenlign framstillingen av menn i de to tekstene. Hvilke mannsideal gjelder for unge i dag? Skriv en artikkel.

Oppgave 2

Vedlegg: "I min barndom" og "Kva kan eg seie deg, barn?" av Marie Takvam (1980)

Tolk diktene og vurder om de er aktuelle i dag.

Oppgave 3

Vedlegg: *Lillelord* av Johan Borgen (1955)

I denne romanen får vi høre om 13-åringen Wilfred Sagen, som blir kalt Lillelord. Lillelord vokser opp i et borgerlig miljø på Oslos vestkant tidlig på 1900-tallet. Han bor sammen med sin mor, faren er død. I utdraget er slekten samlet til middagsselskap.

Tolk tekstutdraget.

Oppgave 4

Ta utgangspunkt i minst to av tekstvedleggene og skriv et essay om barns plass i de voksnes verden. I essayet ditt skal det komme tydelig fram hvilke tekster du bruker.

Oppgave 5

Vedlegg: "Generasjon Kane" av Ingebrigt Steen Jensen (2009)

Analyser den sammensatte teksten. Bruk begreper fra retorikken.

Oppgave 6

Vedlegg: "Å være ung" av Gutt, 13 år (2009)

Skriv et kåseri om språk og generasjoner med utgangspunkt i leserinnlegget.

Generasjon

Glem ml-erne på 1970-tallet og Høyre-bølgen på 1980-tallet. Det var Morgan Kane som formet selvbildet til dagens menn med makt.

TERST | INGEBRIGT STEEN | JENSEN

MIDDELALDRENDE MENN styrer Norge, både politisk, økonomisk og kulturelt. Men hvem styrer de middelaldrende mennene – hvem leverte tankegodsene som formet oss som mennesker og fortsatt styrer våre valg?

Det gjorde en bankmann som ble født i Bærum i 1934, og som skapte det meste av sitt monumentale livsverk mens han bodde på Stabekk – selv om han skrev bøkene sine på en Remington skrivemaskin i et rom på Bolkesjø Hotell.

Glem 1968-generasjonen!

Glem ml-erne og sjølproletariseringa på 1970-tallet, glem liberaliseringen og Høyre-bølgen tidlig på 1980-tallet. Disse bevegelsene kan ha endret noen av maktens menn i deres talemåter og karrieremessige manøvrering, men aldri våre sjeloliv og selvbilder.

Det gjorde Kjell Hallbing. Og hans litterære helt Morgan Kane.

Jeg prøver overhodet ikke å være fiks. Dette er dypeste alvor. Det var Morgan Kane som mer enn noen annen litterær skikkelse formet en hel generasjon norske menn, den generasjonen som i dag har inntatt så godt som alle maktposisjoner i landet. Kane preget for

alltid vår væremåte, våre spisevaner, vårt forhold til kvinner og til andre menn.

Bourbon for ever

Peer Gynt har aldri vært i nærheten. Mattis Tust hos Tarjei Vesaas, Brage Bragesson hos Finn Alnæs, Johan Borgens Lillelord, Dag Solstads Arild Asnes og andre "ruvende" mannsskikkelser i moderne norsk litteratur når ikke Kane til sporene på cowboystøvlene.

Bragesson, Asnes og de andre pinglene kom ut én gang. Kane kom til oss i 83 bøker, samt i de tre geniale Diabloti-romanene

som avsluttet Hallbings episke storverk. I flere år fikk vi en ny bok hver 14. dag. De lærte oss alt vi kan om amerikansk geografi og historie, om våpen, indianere og om hvordan man får en bøffel.

På grunn av Kane vil vi alltid velge bourbon fremfor

whisky og øl foran vin, fordi vi vet at sur vin får magene våre til å vrenge seg og spyet vårt til å sprute.

Ikke fem om dagen

Kane plantet i oss en inngrodd mistro til

Oljeutvinnings Helge Lund må ha lest "Yukons onde ånd" som tenåring.

frukt og grønnsaker. Det har tatt Ernæringsrådet og Kiwi 40 år å vinne oss så smått tilbake. Kane fikk oss til å rulle tobakk med smidige fingre og til å la røyken sive ut av våre fint formede nesebor. Han hjalp oss med å utvikle et unormalt vinkelsyn og elske følelsen av guttaperka i håndflatene.

Men aller mest formidlet Hallbing gjennom sitt litterære mesterverk (sannsynligvis det mest betydningsfulle i Norge etter krigen) et menneskesyn, et kvinnesyn og en forakt for svakhet som sitter banket fast i rygggraden til maktens menn i Norge fremdeles.

Kane i nødens stund

Er det rart vi skilles? Vi menn, som vet at Kanes fremste krav til en kvinne var at lårene hennes skulle møtes hele veien opp, siden det likevel var over på en time?

Er det rart vi må gå på fotballkamp for

Stein Erik Hagen bruker lærdommen fra "Uten nåde" til å knuse motstanderne sine.

Hvor henter "the come back kid", Kjell Inge Røkke, kraften sin fra når det røyner på? Jo, fra det han lærte av Morgan Kane i "Tilbake til kampen".

å våge å røre andre menn fysisk, vi som vet hva Kane sa når en mann kom borti ham? "Ta ikke på meg! Ta aldri på meg!" Er det til å undres over at vi har utviklet psykopatiske trekk, vi som gjennom nesten tre tiår ble servert en stadig mer dyptlodende psykologisk studie av en helt som aldri våget å binde seg, aldri å stole på noen, aldri å gi seg hen?

Når Stein Erik Hagen knuser sine motstandere på viktige generalforsamlinger, vet jeg hvor han har det fra: Kane-bok nummer 1, *Uten nåde*. Når Kjell Inge Røkke alltid reiser seg når det ser som tøffest ut,

henter han kraft fra *Tilbake til kampen*. Når Helge Lund blåser i miljøvernernes motstand mot StatoilHydros utvinning av oljeholdig sand i Nord-Amerika, er det fordi han leste Yukons onde ånd som tenåring.

Og når Jens Stoltenberg med utsøkt kulde tar farvel med Manuela Ramin-Osmundsen, er det fordi han vet at det aldri kan henge en kvinne i revolverarmen hans.

Biff, takk!

Det er vi som er Kane-generasjonen. Det er vi som har lest alle bøkene, mange ganger. Det er vi som rir alene. Som plutselig spriker

ut med fingrene på venstre hånd, slik at våre motstanderes selvkontroll ryker som en streng. Vi trekker fremdeles på 1/5 sekund. Dobbeltskuddet vårt drønner som ett.

- Biff, sier vi når vi er på restaurant og en smiskende kelner står ved bordet.
- Med stekte poteter. Og øl. Et stort krus.

Og våger vi oss en sjelden gang på dessert, tar vi alltid eplekake.

Vil du vite mer?

■ **FORFATTER**
Ingebrigt Steen Jensen er forfatter, reklamemann og styreleder i Stabæk fotball.

Kildehenvisning: Eksamenssettet for eksamen i norsk hovedmål 2010 er lagt til som vedlegg for oppgaven. Det er utgitt av Utdanningsdepartementet, men ikke lenger publisert. Jeg har fått det tilsendt på e-mail fra departementet.

